

Ung i Göteborgsregionen

*Meningsfullhet, delaktighet, trygghet och hälsa
utifrån sex kommuners Lupp-undersökning 2013*

Torbjörn Forkby och Åsa Nilsson

Innehåll

Rapportens syfte och bakomliggande uppdrag	3
GR:s FoU-verksamhet	3
Uppdragsbeskrivning	3
Målet med Lupp 2013	4
Om rapporten	4
Vad är Lupp?	7
Ungas livsvillkor och levnadsvanor – en fråga om social hållbarhet	9
Ungdomspolitikens mål	9
Indikatorer på ungas levnadsvillkor	9
En fråga om social hållbarhet	10
Lupp 2013 i GR: genomförande, kvalitet och trovärdighet	12
Urvalen	12
Datainsamlingen	13
Datahanteringen	15
Svarsfrekvensen	15
Representativiteten i svarsunderlaget	16
Meningsfull ungdomstid	19
Betydelsen av en strukturerad fritid	20
Fritidsvanor	21
Föreningslivet	24
Uppfattning om fritidsutbudet	25
Skoltiden	29
En meningsfull skoltid	30
Gör en meningsfull fritid och skoltid ungdomar nöjda med livet?	32
Meningsfullt ungdomsarbete	34

Delaktighet.....	35
...med fokus på skola och föreningsliv	36
Intresse för politik och samhällsfrågor	36
Intresse för lokalt inflytande	38
Syn på möjligheten till lokalt inflytande.....	40
Delaktighet i föreningslivet	43
Delaktighet i skolan.....	44
Arenor med potential att stärka ungas tro på egen delaktighet i samhället.....	48
(O)trygghet.....	51
En beskrivning av (o)tryggheten i ungas vardag under fritid och skoltid	52
Graden av trygga vardagsmiljöer	52
(O)trygghet i relation till erfarenhet av utsatthet.....	56
Otrygghet och bortvalda fritidsarenor?	57
(O)trygghet i skolan	60
Tryggare vardagsmiljöer	64
Hälsa, livstillfredsställelse och framtidstro	66
Vikten av en god hälsa.....	66
Hälsan i sex GR-kommuner	66
Olika typer av hälsobesvär.....	67
Levnadsvanor och riskgrupper.....	69
Hälsans bestämningsfaktorer: en sammanfattande analys	73
Hälsa och livstillfredsställelse.....	77
Framtidstro i ljuset av erfarenheter, välbefinnande och framtida vägval	79
Vägar till framtidstro.....	83
Sammanfattande reflexioner	84
Vägledande kunskap: prevention och prioriteringar?	86
Referenser	89
Diagrabilaga.....	92

Rapportens syfte och bakomliggande uppdrag

GR:s FoU-verksamhet

FoU-verksamheten vid Göteborgsregionens kommunalförbund (GR), FoU i Väst, är en mötesplats för forskning och praktik, med målet att driva och främja forskningsbaserat utvecklingsarbete inom kommunala uppdragsområden. GR ska bidra till att Göteborgsregionen är en lärande region i välfärdsfrågor och ska verka för att öka kunskapen både inom och mellan välfärdsaktörer om hur en socialt hållbar utveckling kan nås för regionen och dess invånare.

Uppdragsbeskrivning

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF; tidigare Ungdomsstyrelsen) erbjuder sedan 2003 landets kommuner möjligheten att genomlysa och analysera ungas situation med stöd av den så kallade Lupp-enkäten: *Lokal uppföljning av ungdomspolitiken* (mer information om undersökningen följer på sidan 7).

I Göteborgsregionen har sex kommuner sedan tidigare erfarenhet från att genomföra Lupp-undersökningen.¹ Dessa erfarenheter har till stora delar varit positiva, men det har framkommit ett behov av gemensamt erfarenhetsutbyte och stöd vid rapportskrivning och analys. GR/FoU i Väst deltog under 2012 i ett nätverk med stadsdelen Västra Göteborg som initiativtagare, där GR/FoU i Väst hade ansvar för stöd, analys och rapportskrivning för en av årets deltagande GR-kommuner, Öckerö. Erfarenheterna av denna samverkan och möjligheterna till en GR-gemensam analys och rapportering av Lupp-enkäten diskuterades i slutet av 2012 i ett möte med chefer med strategiskt ledningsansvar för ungdomsfrågorna i regionens kommuner.

Beslutet fattades att genomföra Lupp-undersökningen 2013 bland högstadie- och gymnasie-ungdomar i sex av Göteborgsregionens kommuner: Ale, Härryda, Kungälv, Kungsbacka, Mölndal och Tjörn. Härryda, Kungälv och Mölndal deltar för första gången, övriga har genomfört undersökningen en eller två gånger tidigare².

GR/FoU i Väst fick förfrågan om att delta i utvecklingsarbetet kring Lupp-undersökningen i dessa sex kommuner genom att ge stöd i planering, genomförande, analys och resultatsammanställning. Varje kommun har under våren 2014 fått en resultatrapport med en beskrivning av sina huvudresultat, genomgående relaterade till genomsnittet för de sex GR-kommunerna, samt ett kompletterande presentationsmaterial.³ I GR:s uppdrag ingår därtill framtagandet av en rapport på regional nivå, med en mer analyserande ansats, motsvarande föreliggande rapport. GR har inom ramen för uppdraget även samordnat och medverkat i en gemensamt planerad regional konferens i maj 2014.⁴

Lupp-enkäten har i praktiken genomförts av respektive kommun, med stöd från MUCF. Varje kommun har organiserat egna arbetsgrupper och grupperingar för det lokala arbetet.

Uppdraget i sin helhet har genomförts inom ramen för ett särskilt nätverk med representanter från de sex kommuner som deltar i Lupp-undersökningen tillsammans med GR/FoU i Väst. Nätverket har lyft frågor och utbytt metoder och erfarenheter kring hela arbetsprocessen: från planering, genomförande och avrapportering till återkoppling och dialog utifrån resultaten.

¹ Ale 2007, 2010; Kungsbacka 2007, 2010; Tjörn 2011 samt övriga i Göteborgsregionen: Göteborgs Stad Norra Hisingen samt Västra Göteborg 2011; Stenungsund 2005; Öckerö 2011.

² Se not 1.

³ De lokala rapporterna finns tillgängliga på MUCF:s hemsida: www.lescreatives.com/extranet/lupp/v2/

⁴ Konferensen *Villkor, värderingar och vägval – om ungas situation och strategiskt arbete i ungdomsfrågor* ägde rum i Göteborg den 6 maj 2014 och samlade över 160 deltagare. Utöver GR/FoU i Väst och de sex GR-kommunerna medverkade MUCF och Regionförbundet i Kalmar län (se vidare [dokumentation](#) på GR:s hemsida).

Nätverket har också kunnat diskutera Lupp-undersökningens roll i det större sammanhanget av kommunernas strukturerade arbete med ungdomsfrågor. Nätverket sätter inte punkt i och med projektets formella avslutning utan kommer att fortsätta träffas för att utvärdera det gemensamma arbetet med Lupp 2013 och för att diskutera möjliga former och utvecklingsmöjligheter för fortsatt regional samverkan framöver.

Målet med Lupp 2013

Bakgrunden och vägen till beslutet att delta i Lupp 2013 varierar i kommunerna. Det finns dock ett antal övergripande syften med undersökningen som är viktiga för samtliga sex GR-kommuner. Det gemensamma målet med Lupp 2013 kan sammanfattningsvis beskrivas enligt följande:

- Öka kunskapen och väcka fördjupande frågor om ungas situation och behov
- Stärka ungdomsperspektivet och ungdomars (egna) perspektiv på kommunala frågor
- Utifrån ett gemensamt diskussionsunderlag stärka dialogen
 - ...med kommunens unga
 - ...mellan tjänstemän och politiker
- Skapa underlag för
 - ...politiska beslut, kommunala mål, handlingsprogram och strategier
 - ...verksamhetens planering/insatser/projekt
- Främja samverkan
 - ...mellan kommunens verksamheter
 - ...mellan kommuner

Om rapporten

Föreliggande regionala rapport har inom GR/FoU i Väst tagits fram av Torbjörn Forkby och Åsa Nilsson, med bidrag från Elisabeth Beijer i kapitlet om (O)trygghet. Rapporten vilar i mycket på resultaten i de sex lokala rapporter som har tagits fram gemensamt av Sara Davidsson och Åsa Nilsson vid GR/FoU i Väst. Rapportens innehåll och fokus är också präglad av den gemensamma dialog som ägt rum mellan GR/FoU i Väst och nätverkets sex kommuner.

Fokus på social hållbarhet inom två livssfärer: fri tid och skoltid

Lupp-undersökningen är en ämnesmässigt bred enkät som spänner över flera teman med ett stort antal frågor och delfrågor (se vidare sidan 7). De sex lokala rapporterna fokuserar resultaten av frågor som på olika sätt beskriver levnadsförhållanden hos den enskilda kommunens unga, hur de mår och hur de förhåller sig till olika sociala och institutionella sammanhang. Den övergripande ansatsen har varit att genom enkätresultaten visa på olika slags indikatorer på social hållbarhet (se vidare sidan 10). Ansatsen tillsammans med uppdragets omfattning innebär att rapporterna summerar tendenser inom Lupp-undersökningens hela tematiska bredd snarare än erbjuder fördjupande analyser.

I föreliggande rapport, baserad på ett större regionalt svarsunderlag, fördjupas analysen av de ungas levnadsförhållanden och förutsättningarna för en socialt hållbar utveckling i regionen. Rapporten avser att bidra till svar på fyra övergripande frågeställningar: I vilken utsträckning återfinns hos regionens unga...

- en meningsfull tillvaro?
- en vilja till och erfarenhet av delaktighet?
- trygghet i vardagen?
- god hälsa och positiv framtidstro?

Analyserna kommer att fokusera de ungas situation på fritiden och i skolan, det vill säga två centrala sfärer under tonåren. (Den likaledes viktiga familjesfären omfattas dessvärre mycket lite av Lupp-enkäten.)

Geografiska mönster

De analyser som presenteras i rapporten baseras till stora delar på det samlade svarsunderslaget från de sex kommuner i Göteborgsregionen som genomförde Lupp 2013. Det sammanslagna datamaterialet innebär bättre analysmöjligheter och förutsättningar för att bryta ned materialet på relevanta undergrupper. Skillnader mellan de sex ingående kommunerna redovisas i de fall där intressanta resultat har uppmärksammats.

Därtill innehåller rapporten en diagrambilaga där resultatet på ett urval frågor presenteras fördelat på de sex kommunerna tillsammans med ett genomsnitt för den undersökta regionen. Därmed finns möjligheter till jämförelser mellan både enskilda kommuner och med det genomsnittliga utfallet för regionen. Diagrammen omfattar de utvalda indikatorerna på social hållbarhet motsvarande dem som redovisats i de sex kommunrapporter som tidigare tagits fram av GR/FoU i Väst. För en mer ingående kommunvis presentation hänvisas till dessa lokala rapporter⁵.

...med resultaten nedbrutna på flickor och pojkar

Resultaten i diagrambilagan redovisas löpande nedbrutna på flickor respektive pojkar. Därmed synliggörs genomgående eventuella skillnader i livsvillkor och levnadsvanor mellan flickor och pojkar. Regeringen lyfter fram könsuppdelad statistik som ”ett av de viktigaste verktygen för jämställdhetsintegrering”. Detta är också i linje med den nationella förordningens krav på statistikansvariga myndigheter, att ”individbaserad officiell statistik ska vara uppdelad efter kön om det inte finns särskilda skäl mot detta”.⁶

Alla människor kan eller vill inte identifiera sig själva som antingen kvinnor/män, flickor/pojkar. Könsfrågan i Lupp-enkäten har därför tre svarsalternativ: ”tjej”, ”kille” respektive ”annan könstillhörighet (*personer som inte är eller känner sig tillhöra könen tjej eller kille*)”. Det tredje alternativet har endast använts av ett fåtal individer⁷, varför gruppen är för liten för att kunna analyseras. Därtill kan svarsalternativet även användas av personer som av annan anledning inte vill beskriva sig i termer av kön, varmed en tolkning av gruppens svar försvåras.⁸ Under bearbetningen av datamaterialet har det samtidigt visat sig att den här gruppen tenderar att ge mer ”negativa/alarmerande” svar rörande exempelvis hälsa/utsatthet/drogvanor. Några exempel kommer att ges i föreliggande rapport, som – med stöd från annan forskning – indikerar att gruppen generellt är särskilt utsatt⁹, och motiverar att den bör undersökas bättre med andra metoder.

⁵ De lokala rapporterna finns tillgängliga hos [Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor](#).

⁶ Se 17§ i *Förordning (2001:100) om den officiella statistiken* samt www.regeringen.se/sb/d/13278

⁷ Det rör sig om mellan 0 och 17 personer i kommunernas åk8-enkäter, mellan 0 och 9 personer i gy2-enkäterna – eller totalt 43 respektive 24 personer i svarsunderlaget sammantaget. Därtill valde 13 respektive 5 personer att inte besvara frågan.

⁸ Arbetet med datamaterialet har även indikerat att mer oseriösa enkätsvar inleds med att välja det tredje – för en del kontroversiella/spännande svarsalternativet – på könsfrågan.

⁹ Se Ungdomsstyrelsens rapport *Hon hen han – En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*.

Två åldersgrupper men med fokus på årskurs 8

Rapportens analyser baseras på de sex GR-kommunernas Lupp-enkät i grundskolans åk8 och gymnasiet år 2. Fokus i redovisningar och analyser kommer dock i flera fall att vara på högstadiungdomarnas svar. Det finns flera skäl till det. För det första håller högstadieenkätens svarsunderlag en bättre kvalitet genom en högre svarsfrekvens (se sidan 15). För det andra är de urval av unga som omfattas av högstadieenkäten mer oproblematiske, då de i huvudsak motsvarar totalurval av eleverna i kommunernas åk8 varmed merparten av ungdomarna i den aktuella åldern omfattas (undantagen beskrivs på sidan 12). Ifråga om den äldre gruppen är enkäten i flertalet kommuner begränsad till gymnasieelever varmed unga som inte går i skolan inte omfattas. I två kommuner är urvalen därtill begränsade till elever på gymnasier i den egna kommunen. För de tredje är gymnasieresultaten många gånger mer svårtolkade på grund av de många elever som pendlar till en skola över kommungränsen.

Ett diskussionsunderlag

Avsikten med både kommunrapporterna och föreliggande rapport är i första hand att ge ett *underlag för diskussioner* – på såväl lokal som regional nivå, och mellan såväl de unga som berörda politiker och tjänstemän. Enkätundersökningar ger aldrig någon absolut sanning. Analysunderlag och resultatbeskrivningar har svagheter i flera avseenden: alla unga har inte besvarat enkäten; alla deltagande respondenter har kanske inte förstått samtliga frågor eller har av ett eller annat skäl svarat slarvigt eller till och med oseriöst; enkätfrågor mäter inte alltid exakt vad de är tänkta att mäta; resultatbeskrivningar är av nöden ofta summariska och fokuserar generella mönster och kan därmed missa väsentliga undantag eller alternativa perspektiv. Dessa problem gäller kvantitativa frågeundersökningar generellt och är inget unikt för Lupp-undersökningen. Metodens svagheter till trots är den ändå svåröverträffad när det gäller att på ett förhållandevis enkelt och resurssnålt sätt kunna göra sig en övergripande och generellt giltig bild – av i det här fallet ungas levnadsförhållanden.

I läsningen av rapporternas resultat bör fokus ligga på generella mönster och större skillnader mellan grupper, snarare än på detaljer och enskilda procentenheter. De resultat som framträder bör tolkas med en kritisk hållning. Mot bakgrund av bortfallsproblematiken (se vidare sidorna 16–18) finns alltid anledning att ställa sig frågorna: Vad innebär det i just det här fallet att inte samtliga ungdomar (särskilt i gymnasiet) besvarat frågan? Finns det skäl att tro att de som inte svarat skulle ge en annan bild?

I rapporten analyseras resultat som aggregerats från de sex GR-kommunernas Lupp-undersökningar, med fokus på de fyra övergripande frågeställningar som presenterats ovan. Ambitionen är att genom resultaten ge inspel till frågor om hur Göteborgsregionen kan utvecklas i en socialt hållbar riktning. Det ska samtidigt påpekas att resultaten bottenar i lokala sammanhang i var och en av de sex kommunerna, och det är möjligt att genomföra fler lokalt avgränsade analyser av enkätaterialet.

Vad är Lupp?

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) har ansvar för att följa upp och analysera ungas livssituation inom de ungdomspolitiska huvudområdena. På lokal och regional nivå arbetar myndigheten med att stödja och utveckla det ungdomspolitiska arbetet. Inom det uppdraget är Lupp-enkäten – *lokal uppföljning av ungdomspolitiken* – ett årligt uppföljningsverktyg som ska hjälpa lokala verksamheter att bedriva sitt arbete baserat på aktuell kunskap om ungas situation, villkor och attityder. Ungdomarnas enkätsvar ska tjäna som underlag och inspiration för verksamhetsutveckling. Rätt använd är Lupp-undersökningen en grund för strategiskt och långsiktigt genomförande av den lokala ungdomspolitiken.

Den första Lupp-undersökningen genomfördes 2003¹⁰, i nio av Sveriges kommuner. 2013 års undersökning har genomförts av 29 kommuner.¹¹ Genom Lupp-enkäten kan kommunerna därmed jämföra sitt resultat med andra kommuners.

Inräknat 2013 års undersökning har drygt hälften av landets kommuner, 155 av 290, genomfört (minst) en Lupp-undersökning. Antalet deltagare ett enskilt undersökningsår är betydligt färre; under perioden 2005–2013 har det varierat mellan 22 och 43 kommuner. Det begränsade antalet deltagande kommuner ett enskilt år, tillsammans med variationen sett till vilka som deltar¹², innebär att det saknas ett meningsfullt ”riksgenomsnitt” att relatera till.

Lupp-enkäten riktar sig till tre åldersgrupper: högstadiungdomar, gymnasieungdomar samt ”unga vuxna” i åldrarna 19–25 år. De två första grupperna betyder i praktiken oftast elever i årskurs 8 respektive gymnasiet år 2. Skolungdomarna besvarar normalt enkäten i skolan, medan den äldsta gruppen nås genom befolkningsregistret. Samtliga deltagande GR-kommuner har begränsat genomförandet av Lupp 2013 till årskurs 8 och gymnasiet år 2.

Kommunerna ansvarar själva för genomförandet av datainsamlingen. MUCF tillhandahåller enkätverktyget – möjlig att distribuera i både webb- och pappersformat. Allt datamaterial lagras elektroniskt hos MUCF som sedan distribuerar det till kommunerna. Kommunerna ansvarar själva för hur de bearbetar materialet; det enda kravet från MUCF är att någon form av rapport skrivs.

Enkäten är uppbyggd efter sju tematiska avsnitt: fritid; skola; politik, samhälle, inflytande; trygghet; hälsa; arbete och framtid. Dessa teman speglar övergripande den nationella ungdomspolitikens fem delområden (se sidan 9). Lupp-enkäten är därmed en innehållsrikt bred enkät, till skillnad från några andra ungdomsenkäter med nationell eller regional spridning såsom CAN:s drogvaneeenkät¹³, GR:s Elevenkät¹⁴, KEKS enkät om mötesplatser för unga¹⁵.

Lupp-enkäten 2013 innehåller ett 70-tal frågor – eller färre i den utsträckning svaren inte genererar uppföljningsfrågor. Många av frågorna är uppdelade på delfrågor. Enkätfrågorna är i första hand utformade med fasta svarsalternativ, men även några helt öppna frågor ingår¹⁶. Alla frågor är frivilliga att besvara, även i enkätens webbformat.

¹⁰ Efter två pilotundersökningar 2001 och 2002.

¹¹ Utöver de sex GR-kommunerna i samverkan deltog ytterligare en kommun från Västra Götalands län: Uddevalla. Tio av de 29 kommunerna ingick genom en gemensam satsning i Region Gävleborg.

¹² En kommun har deltagit nio år (Ludvika), övriga som mest fyra år. Regionförbundet i Kalmar län och Region Gävleborg har vid två tillfällen vardera genomfört kommungemensamma satsningar.

¹³ Se vidare: www.can.se/sv/Undersokningar/Skolelevers-drogvanor1/

¹⁴ Se vidare: www.grkom.se/ua3

¹⁵ Se vidare: www.keks.se/dokumentation-och-uppfoljning/#motesplatsenkaten

¹⁶ Namnet på skolan man går på; var man bor (utformad på olika sätt i olika kommuner); saknade fritidsaktiviteter; frågor man vill påverka i kommunen där man bor samt möjligheten att komplettera med text om man svarat ”annat”. På enkätens sista sida återfinns också möjligheten att förmedla ”något mer som din kommun borde veta för att göra kommunen bättre för unga”.

Ungdomsperspektiv och ungdomars perspektiv

Ett av Lupp-undersökningens syften är att stärka ungdomsperspektivet på frågor som rör kommunens unga. Begreppet ungdomsperspektiv har flera möjliga tolkningar. Å ena sidan kan det handla om att fokusera på ungdomar i analyser, åtgärder, beslut etc., att beakta ungdomar som grupp och ta hänsyn till deras situation och behov. Å andra sidan används begreppet även i betydelsen ungdomarnas *egna* perspektiv, dvs. att barnen själva får komma till tals och beskriva sina behov utan att detta filteras genom vuxnas förståelse av vad som är barnens bästa. I barnkonventionen (artikel 3) stadgas att principen om barnets rätt att komma till tals är underställd principen om barnets bästa. Bedömningen av vad som är ett barns eller en grupp barns bästa ska alltid göras av vuxna som har ansvar för beslutet. Utifrån de vuxnas ansvar kan barn och unga ha olika roller med olika grad av inflytande på det beslut som ska fattas: informant, medaktör eller aktör.¹⁷

En undersökning som Lupp-enkäten involverar de unga i första hand som informanter, som källa till kunskap om deras situation. Beroende på hur undersökningens resultat används i utvecklingsarbetet kan rollen därefter utökas till att bli både medaktör och aktör.

¹⁷ Se vidare *Barnkonsekvensanalys – Barn och unga i fokus 1.0*, Göteborgs stad, 2011.

Ungas livsvillkor och levnadsvanor – en fråga om social hållbarhet

Ungdomspolitikens mål

Det nuvarande övergripande målet för Sveriges nationella ungdomspolitik är att alla ungdomar mellan 13 och 25 år ska ha verklig tillgång till inflytande och verklig tillgång till välfärd.¹⁸ Fem huvudområden pekas ut för politiken: utbildning och lärande; arbete och försörjning; hälsa och utsatthet; inflytande och representation; samt kultur och fritid – var och ett med olika delmål.

I samtliga målområden ska fyra centrala perspektiv beaktas: ungdomar är en resurs; ungdomar har rättigheter; ungdomar ska stödjas i riktning mot självständighet och oberoende; samt ungdomar är olika. I 2009 års strategi för ungdomspolitik¹⁹ betonas ett antal behov som unga har (varav flera delas med den övriga befolkningen):

- Tillgång till en god utbildning
- Tillgång till en meningsfull fritid
- Möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden
- Möjligheter att etablera sig på bostadsmarknaden
- De bästa förutsättningarna till goda levnadsvillkor, utveckling och aktivt deltagande i samhället
- Möjlighet att kunna förverkliga sina egna planer och ambitioner
- Stöd till självständighet och oberoende

I mars 2014 fattade regeringen beslut om ett förslag till ny nationell ungdomspolitik med den övergripande målformuleringen: ”alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen”. Med formuleringen önskar man förtydliga att ”insatser för unga måste vara individanpassade och ta sin utgångspunkt i de mänskliga rättigheterna”.²⁰ Regeringspropositionen inkluderar ett handlingsprogram med tre prioriterade områden: ungdomars inflytande, egen försörjning och psykiska hälsa.

Indikatorer på ungas levnadsvillkor

Utifrån de nationella målen, hur ser ungas levnadsvillkor ut? Har dagens unga verklig tillgång till inflytande och välfärd, möjlighet till egen försörjning och en god psykisk hälsa? Genom att arbeta med indikatorer som hålls konstanta över tid skapas möjligheten att inom olika områden – i relation till de ungdomspolitiska målen – ställa sig frågorna om dagens situation är acceptabel och om utvecklingen går åt rätt håll.

Lupp-enkäten är *ett* verktyg för landets kommuner, stadsdelar och regionala aktörer för att, på helt frivillig väg, kunna följa upp lokala förhållanden och besvara den här typen av frågor. Det finns förstås flera möjligheter, inte minst på nationell nivå där olika aktörer arbetar med att både ta fram och följa olika typer av indikatorer på ungas levnadsvillkor.²¹ Gemensamma nämnare i

¹⁸ Se: www.regeringen.se/sb/d/2479; www.mucf.se/sveriges-ungdomspolitik.

¹⁹ Se regeringens skrivelse (2009/10:53) *En strategi för ungdomspolitik*.

²⁰ Se regeringens proposition (2013/14:191): *Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande*. Beslut planeras den 17 juni.

²¹ MUCF har regeringens uppdrag att följa upp utvecklingen av ungas livsvillkor i relation till de ungdomspolitiska målen, en kartläggning som handlar om ”allt från boende till alkoholkonsumtion” och görs i samarbete med andra myndigheter och Riksidrottsförbundet. Den stora bredden av uppgiftslämnare speglar helhetssynen på ungdomspolitik – som något som går på tvärs över andra politikområden. I den årliga rapportserien *Ung idag* redovisas olika indikatorers utveckling över tid – indikatorer baserade på

många sammanställningar av indikatorer är mått på socioekonomiska resurser, utbildningsnivå, fysisk och psykisk hälsa samt alkohol- och drogvanor.

En fråga om social hållbarhet

Många av de indikatorer som tagits fram och används för att följa utvecklingen av ungas levnadsvillkor kan sägas mäta graden av förutsättningar för en hållbar utveckling i samhället. Utan hänsyn till ungas behov, livsvillkor, levnadsvanor och framtidsvisioner kan samhället svårtligen utvecklas på ett verkligt hållbart sätt.

Begreppet hållbar utveckling brukar beskrivas utifrån tre perspektiv: ekologiskt, ekonomiskt och socialt. Perspektiven förutsätter varandra för att det ska kunna skapas en långsiktig och hållbar samhällsutveckling som inte äventyrar kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.²² Social hållbarhet kan definieras på lite olika sätt. Tre aktörers definitioner är särskilt relevanta för Göteborgsregionens kommuner:

– Sveriges kommuner och landsting (SKL) definierar social hållbarhet som ”att bygga ett långsiktigt stabilt och dynamiskt samhälle där grundläggande mänskliga behov uppfylls”, där behoven beskrivs som ”nära förknippade med människors livsvillkor och hälsa” och hälso-dimensionen betonas ur ett uttalat jämlikhetsperspektiv.²³

– Även Västra Götalandsregionen (VGR) utgår i sitt arbete med social hållbarhet i hälsa och jämlikhet, och knyter an till ett antal andra nyckelbegrepp: uppväxtvillkor, utbildning, arbete, delaktighet, levnadsvanor och välfärd.²⁴

– Länsstyrelsen i Västra Götalands län definierar ett socialt hållbart samhälle som ett samhälle där ”grundläggande mänskliga rättigheter respekteras och att inga grupper missgynnas av formella eller informella strukturer” – och fokuserar därmed tydligt på individens rättigheter.²⁵

Göteborgsregionens kommunalförbund (GR) arbetar för att stärka den hållbara tillväxten i regionen genom samverkan och samarbete kring såväl den sociala som den ekonomiska och den ekologiska dimensionen. En viktig del i arbetet är att skapa och sprida kunskapsunderlag till grund för gemensam planering och utvecklingsarbete.²⁶ Den här rapporten kan ses som ett resultat av det arbetet, med utgångspunkt i uppdraget från sex av regionens kommuner.

både registerdata över mer objektiva förhållanden och enkätresultat grundat på ungas subjektiva uppgifter. För uppgifterna står en lång rad offentliga aktörer, inklusive MUCF självt. Se vidare:

www.mucf.se/publikationer/ung-idag-2013

Det ideella Rådet för främjande av kommunala analyser (RKA) – med Sveriges kommuner och landsting (SKL) och svenska staten som föreningens två medlemmar – har utvecklat *Kommun- och landstingsdatabasen* (Kolada), med möjlighet att följa kommunernas och landstingens verksamheter från år till år. Databasen innehåller över 3 000 insamlade nyckeltal ”om resurser, volymer och kvalitet i kommuners och landstings alla verksamheter”, baserat på nationell statistik från statistikansvariga myndigheter och andra källor, med gott om indikatorer rörande barn och unga. (Se vidare: www.kolada.se)

²² Begreppet hållbar utveckling introducerades i Brundtlandkommissionens rapport från 1987 *Vår gemensamma framtid*, där också sambanden mellan sociala, ekonomiska och ekologiska orsaker och effekter betonades.

²³ www.skl.se/vi_arbetar_med/halsaochvard/folkhalsa/motesplats-social-hallbarhet/samling-for-social-hallbarhet

²⁴ www.vgregion.se/upload/Folkh%c3%a4lsa/j%c3%a4mlik%20h%c3%a4lsa/dokument/Samling_for_social_hallbarhet_130924.pdf

²⁵ www.lansstyrelsen.se/vastragotaland/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2013/2013-22.pdf

²⁶ Se dokumentet *Hållbar tillväxt – mål och strategier med fokus på regional struktur* (antaget av GR:s förbundsfullmäktige juni 2013).

Förutsättningar för en god hälsa

En god och jämlik hälsa är alltså en gemensam nämnare i centrala aktörers hållbarhetsarbete inom regionen. En rapport som rönt mycket uppmärksamhet under senare år är Världshälsorganisationens (WHO:s) *Closing the gap in a generation* från 2008, ofta kallad *Marmot-rapporten*²⁷, som ur ett globalt perspektiv slår fast att ”social orättvisa dödar människor i stor skala” och betonar vikten av ett helhetgrepp på samhällsstrukturer och levnadsvillkor för att kunna för att kunna åstadkomma en förändring.²⁸

Vad i samhällsstrukturer och livsvillkor bör då fokuseras i arbetet för att stärka folkhälsan, och inte minst för att stärka *ungas* hälsa och möjligheter till ett gott liv?

Ibland skiljer man på strukturella faktorer (exempelvis samhällsekonomi, kultur och miljö); livsvillkor (den materiella och sociala kontext som omger människor, sett till sådant som boende, utbildning, arbetsmarknad, hälso-/sjukvård); levnadsvanor samt sociala nätverk och relationer.²⁹ På dessa olika nivåer är några av nyckelfaktorerna för barns och ungas hälsa och utveckling: ekonomiska villkor; ställning på arbetsmarknaden; studienivå; boendemiljö; skolmiljö; demokratisk och social delaktighet; erfarenheter av diskriminering; fysisk aktivitet; matvanor; sexualvanor; användning av alkohol, tobak, narkotika och dopningspreparat.³⁰

Påverkan kan vara både direkt och indirekt. De socioekonomiska förutsättningarna sätter ramarna för individens livsvillkor, vilket i sin tur tenderar att påverka levnadsvanor och livsstil, vilken i sin tur påverkar hälsa och välbefinnande.

Indikatorer på social hållbarhet i Lupp 2013

Lupp-enkätens frågor erbjuder många möjliga indikatorer på social hållbarhet. De frågor som direkt kan knytas till begreppet rör:

- livstillfredsställelse
- nöjdhet med relationer
- aktiviteter att fylla fritiden med
- ekonomiska hinder till fritidsaktiviteter/social delaktighet
- föreningsmedlemskap
- skolmiljö
- inflytande i skolan
- inflytande på kommunens verksamhet
- utsatthet för brott/hot
- upplevelse av (o)trygghet
- erfarenheter av mobbning/utfrysning
- erfarenheter av orättvis behandling
- hälsa och hälsobesvär
- motionsvanor
- användning av tobak, alkohol, droger, dopningpreparat
- framtidssyn

Det är också dessa frågor som utgör kärnan i rapportens beskrivning av enkätresultaten.

²⁷ Efter professor Sir Michael Marmot som ledde arbetet med rapporten.

²⁸ “Social injustice is killing people on a grand scale.”, hämtat från förordet i WHO:s rapport (2008) *Closing the gap in a generation – Health equity through action on the social determinants of health*.

²⁹ Se modellen hos Dahlgren, G. & Whitehead, M. (1992) *Policies and strategies to promote social equity in health: Background document to WHO – Strategy paper for Europe*. Modellen används i exempelvis *Barn och unga 2013 – utvecklingen av faktorer som påverkar hälsan och genomförbara åtgärder* (2013), Statens folkhälsoinstitut.

³⁰ Se exempelvis rapporten *Barn och unga 2013* enligt noten ovan.

Lupp 2013 i GR: genomförande, kvalitet och trovärdighet

Urvalen

Årskurs 8

Lupp-undersökningen i GR-kommunernas årskurs 8 baseras i princip på totalurval av kommunernas samtliga elever.

Förekommande friskolor omfattas av undersökningen.³¹ När det gäller hanteringen av förekommande pendling över kommungränserna har urvalsstrategin varierat något. Samtliga kommuner har inkluderat de åk8-elever som pendlar *in* från någon annan kommun. Härryda och Mölndal har inkluderat även de egna åk8-ungdomar som pendlar *ut* till någon annan kommuns grundskola, medan övriga kommuner begränsat sig till eleverna vid de kommunens egna skolor. I åk8 är pendlingen över kommungränsen normalt mycket begränsad varför skillnaden är av marginell betydelse vid jämförelser av resultaten.

Förekommande särskoleelever omfattas av undersökningen³². Helt nyanlända barn i Mölndals kommun³³ har exkluderats mot bakgrund av otillräckliga kunskaper i svenska och begränsad förankring i eller kännedom om det svenska samhället.

Gymnasiets år 2

Lupp-undersökningen i GR-kommunerna riktad till gymnasieungdomar i årskurs 2 baseras i princip på totalurval av kommunernas samtliga gy2-elever – här är dock variationen mellan kommunerna lite större jämfört med undersökningen i åk8, särskilt beträffande hanteringen av ungdomar som pendlar ut till en annan kommuns gymnasieskola.

Undersökningarna i Härryda och Mölndal inkluderar även kommunernas utpendlande gy2-ungdomar. Detsamma gäller i Ale, som har en mycket begränsad egen gymnasieverksamhet då Ale gymnasium successivt har avvecklat verksamheten och hösten 2013 endast hade gy2-elever på skolans introduktionsprogram (IM)^{34, 35} I Tjörns kommun, som helt saknar eget gymnasium, avser gymnasieundersökningen helt och hållet elever som pendlar till någon annan kommuns skola.³⁶ I Kungsbacka och Kungälv begränsades undersökningen till att omfatta kommunens egna elever.³⁷

Alla kommuner har inkluderat *inpendlande* elever i datainsamlingen förutom Tjörn som saknar eget gymnasium. De resultat som presenteras i föreliggande rapport rörande gy2-ungdomarna begränsas dock – om inget annat framgår – till att gälla ungdomar som *bor* i någon av de sex GR-kommunerna, och resultat redovisade på kommunnivå gäller på motsvarande vis de ungdomar som bor i den aktuella kommunen.³⁸

³¹ I Mölndal valde dock skolorna att inte delta i undersökningen utan eleverna kontaktades per post, vilket medförde en låg svarsfrekvens i gruppen.

³² I Kungsbacka har dock inte särskolan i Kollaskolan omfattats (gäller ett fåtal elever).

³³ Mölndals stad har, tillsammans med åtta ytterligare kommuner i Sverige, haft ett särskilt ansvar som ankomstkommun för ensamkommande barn där barnen kan ansöka om uppehållstillstånd.

³⁴ Programmet riktar sig till dem som inte är behöriga att söka till ett nationellt gymnasieprogram.

³⁵ Elever på IM-språk-programmet exkluderades dock av misstag.

³⁶ En stor andel går på Kungälvs Mimers hus och kunde därmed inkluderas via Kungälvs datainsamling; övriga ungdomar kontaktades per post, vilket medförde en låg svarsfrekvens i gruppen.

³⁷ I Kungsbacka avböjde Beda Hallbergs gymnasium från att delta i undersökningen, vilket berör 53 elever.

³⁸ Motsvarande invånarperspektiv gäller också i de lokala rapporterna, utom i avsnittet som rör skolan som kompletterats med analyser ur ett verksamhetsperspektiv, det vill säga avseende de unga som går på

Förekommande friskolor omfattas av undersökningen, likaså förekommande särskoleelever.

I Mölndal omfattas även ungdomar som inte går i gymnasieskolan, födda 1996 – medan övriga kommuner avgränsade undersökningen till att gälla gymnasieelever.³⁹

Datansamlingen

Årskurs 8

Samtliga kommuner har inför undersökningen arbetat med att förankra Lupp-enkätens genomförande på grundskolorna och har därefter haft en löpande dialog med berörda parter under själva genomförandet. Kungälv tog fram en särskild lärarhandledning och Tjörn en ordlista som förklarade vissa förekommande begrepp i enkäten.

Fyra av kommunerna genomförde introducerande insatser inför själva enkätgenomförandet, såsom:

- skolbesök (Ale, Mölndal och Tjörn, där Ale gjorde det tillsammans med gy2-ungdomar som genomfört undersökningen tidigare)
- mobilisering via sociala medier (Ale, Kungälv)
- möte med ungdomsfullmäktige (Kungälv)
- seminarium i samverkan med Rädda Barnen för både elever, allmänhet och berörda personalgrupper och politiker (Kungälv)
- information hemskickad till föräldrarna (Härryda, Mölndal, Tjörn)

Samtliga kommuner genomförde enkäten i åk8 helt eller huvudsakligen genom skolan, på lektionstid. Härryda och Mölndal skickade även brev med en digital enkätlink – Härryda tillsammans med en pappersenkät och frankerat svarskuvert – till de utpendlande elever som de inkluderade i urvalet (se ovan). Mölndal använde sig av brevkommunikation även till kommunens friskoleelever. Pappersenkäter har i några fall använts även i skolan, som komplement till datorer vid problem med internetuppkoppling eller datorbrist.

Elever som behövde särskilt stöd för att kunna fylla i enkäten erbjöds det i Ale, Kungsbacka, Kungälv och Mölndal genom lärare/fritidsassistenter/pedagoger. Tjörn arbetade brett med funktionärer på plats för att hjälpa till under genomförandet.

Enkäten genomfördes någon gång under perioden oktober–november; mer exakt när i tid varierar mellan kommunerna. Tre av kommunerna valde att koncentrera insamlingen till någon/några få dagar – Tjörn till första veckan i oktober; Kungälv mitten av oktober och Ale

kommunens skolor oavsett om de bor i kommunen eller ej. I praktiken har GR/FoU i Väst skapat en gemensam datafil över samtliga insamlade gy2-ungdomars svar i de sex kommunerna. Två variabler har skapats för ”boendekommun” respektive ”skolkommun” för att kunna anpassa analysunderlaget efter analysperspektivet.

På högstadienivån har kommunernas insamlade svarsunderlag använts i sin ursprungliga form. Även om in- och utpendlande elever förekommer även här, är det relativt ovanligt och underlaget har bedömts spegla kommunernas åk8-elever tillräckligt väl. Därtill saknar åk8-enkäten uppgift om hemkommun och inkluderar enbart postnummer, vilket många elever inte har kunnat eller inte valt att uppge.

³⁹ Enligt Skolverkets statistik var det, i hela Västra Götalands län, 2 procent av ungdomarna som inte började gymnasiet hösten 2013 direkt efter grundskolan, detsamma gäller för riket som helhet (databasen finns tillgänglig på www.jmftal.artisan.se/default.aspx). Därutöver förekommer studieavbrott av kortare eller längre karaktär. I hela Göteborgsregionen, det vill säga i regionens 13 kommuner sammantaget, avbröt ett 40-tal gymnasieelever sina studier i årskurs 1 under 2012 och ett 90-tal elever i årskurs 2 under 2013 (enligt statistik erhållen genom Göteborgsregionens Ungdomsuppföljningssystem, GRUUS).

mitten av november (några frånvarande elever fångades upp i efterhand). Härrydas och Kungsbackas insamling pågick under en längre period under oktober–november (Kungsbacka med tyngdpunkten i början av perioden), och Mölndals insamling gjordes under november månad.

Gymnasiets år 2

Introduktionsarbetet inför enkätgenomförandet i gymnasiet år 2 var generellt mer begränsat. Men Kungälv, med sitt naturligt koncentrerade fokus på Mimers Hus, spred information via ett ”Luppen corner” vid gymnasiet Unga Dag och mobiliserade även via sociala medier. Och Tjörn, med sina begränsade möjligheter att nå sina gymnasieungdomar som pendlar till skolor utanför kommunen, spred information om den kommande undersökningen genom pressmeddelanden, artiklar i nyhetsbrev samt i kommunens lokaltidning och på kommunens hemsida. I Ale skickades ett brev hem till vårdnadshavarna till de elever som pendlar till en annan kommuns gymnasieskola – det vill säga merparten av kommunens gymnasieungdomar (se ovan) – där de ombads uppmana sina ungdomar att delta.

Med undantag för Ale och Tjörn genomfördes gymnasieenkäten huvudsakligen eller helt genom skolan, på lektionstid. Elever som behövde särskilt stöd för att kunna fylla i enkäten erbjöds det i skolorna i Ale, Kungsbacka, Kungälv och Mölndal genom lärare/fritidsassistenter/pedagoger.

Ale och Tjörn, likväl som Härryda och Mölndal, kontaktade sina utpendlande elever brevlades – i Tjörns fall undantogs eleverna som nåddes genom Kungälvs enkätgenomförande på Mimers Hus, och även i Mölndals fall exkluderades de ungdomar som omfattades av insamlingen via övriga fem kommuners skolor. Ale och Härryda skickade även med en pappersenkät (med frankerat svarskuvert) som alternativ till den digitala enkätlänken i brevet. Mölndal använde sig av brevkontakt även till friskoleelever och till ungdomar födda 1996 som inte går på gymnasiet. Pappersenkäter har i några fall använts även i skolan, som komplement till datorer vid problem med internetuppkoppling eller datorbrist.

Gymnasieenkäten genomfördes under perioden oktober–november. I alla kommuner handlade det om en lite längre insamlingsperiod jämfört med för åk8, först och främst beroende på större svårigheter att nå en god svarsfrekvens i den äldre målgruppen. Grovt beskrivet gäller att Kungälv samlade in merparten enkätsvar under andra halvan av oktober; Härryda, Kungsbacka och Tjörn under både oktober och november; Ale och Mölndal under november.

Även om brevkontaktarna renderade en hel del enkätsvar var svarsfrekvensen bland utpendlande elever som kontaktades den vägen genomgående lägre än för de elever som kunde nås via någon av grannkommunernas skolor, särskilt påtagligt gällde det Tjörns kommun⁴⁰. Den här viktiga vinsten av kommunernas samarbete kring undersökningen var också ett av skälen bakom den regionala Lupp-satsningen. Pendlingsförhållanden på gymnasiet gör en bred regional samverkan angelägen även kring kommande Lupp-undersökningar. Behovet är särskilt starkt inom GR-regionen där elevernas rörlighet över kommungränserna främjas genom en regiongemensam gymnasieantagning.

I såväl åk8 som gymnasiet år 2 gjordes påminnelser till skolansvariga och till de elever som kontaktades per post. I och med att enkäternas länkar inte är unika för de enskilda respondenterna, var det inte möjligt med riktade påminnelser till enbart de personer som inte svarat.

⁴⁰ Svarsfrekvensen var 72 procent för Tjörn-ungdomarna på Mimers Hus, som därmed omfattades av Kungälvs insamlingsarbete, att jämföra med 28 procent för övriga som kontaktades brevvägen.

Datahanteringen

MUCF ansvarar helt och hållet för webbenkätens tekniska lösningar. Två länkar distribuerades till de deltagande kommunerna, en för åk8- och en för gy2-responenterna – det vill säga en gemensam länk för samtliga i vardera åldersgrupp. Att enkätlänken inte är unik för den enskilda respondenten innebär att en person i teorin har möjlighet att gå in via länken och delta flera gånger – en risk som dock får bedömas som liten.

Kommunerna meddelar MUCF när insamlingsarbetet är avslutat. Därefter gör MUCF som rutin en övergripande kvalitetskontroll av det insamlade enkätunderlaget i det att man tar bort helt tomma enkätsvar (se dock nedan), varefter enkätfilerna levereras till respektive kommun som därefter äger materialet och själva svarar för alla analyser av materialet – eventuellt genom att lägga ut det på externt uppdrag, som i det här fallet i samarbetet med GR/FoU i Väst.

GR/FoU i Väst har gjort vissa revideringar av de ursprungliga datafilerna. Det handlar i första hand om bortrensning av några helt ”tomma case” och i några fall uppenbart oseriösa/orimliga svar⁴¹ samt justering av vissa variabler där svarsbortfall och ”annat-svar” i vissa fall har varit möjliga att koda om till analyserbara uppgifter utifrån respondentens textsvar (exempelvis vilken skola respondenten går på och i vilken kommun/område hen bor i).

Svarsfrekvensen

Årskurs 8

I de sex GR-kommunerna finns drygt 3 000 högstadieungdomar i årskurs 8 som omfattats av Lupp-undersökningen. Av dessa besvarade drygt 2 500 elever enkäten, eller 84 procent (se tabellen på nästa sida).

Resultatet varierade mellan kommunerna: i Mölndal var svarsfrekvensen lägst med 72 procent, i Kungälv högst med 94 procent. En bidragande orsak till Mölndals relativt låga svarsfrekvens var sjukdom hos personalen på två skolor vilket medförde att grupper av elever inte fick chans att besvara enkäten (nettosvarsfrekvensen, det vill säga med dessa grupper undantagna, var 77 procent).

Resultatet för GR-kommunerna kan relateras till erfarenheterna av Lupp 2013 i landet som helhet. Enligt MUCF:s sammanställning⁴² var den genomsnittliga svarsfrekvensen cirka 87 procent i högstadet, det vill säga något bättre än GR-resultatet.

Gymnasiets år 2

Svarsfrekvensen på gymnasieenkäten var väsentligt lägre än för årskurs 8. Av de drygt 2 600 gymnasieungdomarna boende i någon av de sex GR-kommunerna (det vill säga exklusive Kungsbackas och Mölndals ungdomar som pendlar till en annan kommun; se ovan), besvarade drygt 1 500 enkäten, eller 57 procent.

Resultatet varierar stort mellan kommunerna. Högst svarsfrekvens erhöles av Kungsbacka och Kungälv, 80 respektive 70 procent, det vill säga de kommuner som begränsade undersökningen till ungdomar som går i en gymnasieskola i den egna kommunen.

Hade Härryda tillämpat motsvarande strategi och begränsat undersökningen till att omfatta de ungdomar som går på kommunens Hulebäcksgymnasiet, hade svarsfrekvensen ökat från nuvarande 55 till 79 procent, det vill säga på jämförbar nivå med Kungsbacka. Med motsvarande begränsning i Ale hade svarsfrekvensen varit nära 100-procentig – men då

⁴¹ Totalt innebär det att datafilerna har reducerats med 13 enkätsvar i åk8 och 7 enkätsvar i gy2.

⁴² Erhållen av Maria Billinger 2014-03-17. Uppgifterna anges som ungefärliga till följd av en del osäkra uppgifter från kommunernas sida.

resultat i ett mycket litet elevunderlag då merparten gymnasieungdomar pendlar till en skola utanför kommunen (se ovan). I Mölndal var det dock svårt att nå ungdomarna såväl på de egna gymnasierna som genom brevkontakter till utpendlande elever – däremot bidrog både Kungsbackas och Härrydas insamling till att dra upp svarsfrekvensen för Mölndal genom en god svarsfrekvens på dessa skolor. Tjörns situation är speciell med sina gymnasieelever spridda på totalt 28 gymnasieskolor utanför den egna kommunen. Samarbetet med Kungälv gav en 72-procentig svarsfrekvens bland eleverna på Mimers Hus medan resultatet i övrigt var 19 procent varmed det totalt inte översteg 28 procent.

Även här kan resultatet för GR-kommunerna relateras till de nationella erfarenheterna av Lupp 2013 som helhet, 64 procent.⁴³ Jämförbarheten försvåras dock av det faktum att kommunerna alltså kan använda sig av olika urvalsstrategier och därtill har olika förutsättningar till stärkta svarsfrekvenser genom regional samverkan.

Svarsfrekvensen i åk8 och gy2

Kommun	Antal enkätsvar	Antal ungdomar	Svarsfrekvens i procent
<i>Årskurs 8 totalt ("GR-6")</i>	2 578	3 076	84
Ale	287	319	90
Härryda	381	463	82
Kungsbacka	821	953	86
Kungälv	424	451	94
Mölndal	535	740	72
Tjörn	130	150	87
<i>Gymnasiet år2 totalt ("GR-6")</i>	1 523	2 665	57
Ale	172	339	51
Härryda	286	522	55
Kungsbacka (enb. kommunens elever)	515	644	80
Kungälv (enb. Mimers Hus elever)	211	302	70
Mölndal	286	670	43
Tjörn	53	188	28

Kommentar: Gymnasieuppgifterna avser ungdomar boende i respektive kommun – i Kungsbacka och Kungälvs fall avgränsat till elever vid kommunens egen/egna gymnasieskolor.

Representativiteten i svarsunderlaget

Den varierande svarsbenägenheten bland ungdomarna i de sex kommunerna innebär att enkätresultaten för kommunerna sammantaget över- respektive underrepresenterar enskilda kommuner, särskilt på gymnasienivån. Sett till högstadiematerialet innebär variationen i svarsfrekvens som mest 3 procentenheters skillnad mellan kommunens andel av enkätsvaren jämfört med verklighetens elevunderlag, i det att Mölndal är något underrepresenterade i svaren – dock utan att någon enskild kommun är överrepresenterad i motsvarande mån (se tabellen på nästa sida).

⁴³ Se not 42.

På gymnasiesidan är skevheten större, där Kungsbacka är överrepresenterade med 10 procentenheter i svarsunderlaget samtidigt som särskilt Mölndal och Tjörn är underrepresenterade, med 6 respektive 4 procentenheter.

I tolkningen av det sammantagna resultatet för de sex kommunerna som presenteras i rapporten framöver ("GR-6") finns det anledning att bära med sig att Kungsbackas skolelever står för ungefär en tredjedel av svaren i både åk8 och gy2, vilket i det senare fallet alltså även innebär att deras andel är större än verklighetens, ungefärliga, fjärdedel.

Kommunernas andel av enkätsvaren i åk8 respektive gy2 jämfört med urvalet

Årskurs	Kommun	Enkätsvaren (procent)	Urvalet (procent)	Differens (procentenheter)
Åk8	Ale	11	10	1
	Härryda	15	15	0
	Kungsbacka	32	31	1
	Kungälv	16	15	1
	Mölndal	21	24	-3
	Tjörn	5	5	0
	Totalt		100	100
Gy2	Ale	11	13	-2
	Härryda	19	20	-1
	Kungsbacka (enb. kommunens elever)	34	24	10
	Kungälv (enb. Mimers Hus elever)	14	11	3
	Mölndal	19	25	-6
	Tjörn	3	7	-4
	Totalt		100	100

Kommentar: Gymnasieuppgifterna avser ungdomar boende i respektive kommun – i Kungsbacka och Kungälvs fall avgränsat till elever vid kommunens egen/egna gymnasieskolor.

I de lokala resultatrapporterna redovisas hur svarsbenägenheten i viss mån varierar mellan olika skolor, i såväl högstadiet som gymnasiet. På gymnasiet gäller variationen alltså först och främst skillnader knutna till pendlingsförhållanden. I åk8 varierar svarsfrekvensen i vissa fall mellan skolorna, men den inbördes fördelningen i svarsunderlag jämfört med verklighetens elevunderlag avviker sällan med mer än några procentenheter (det största undantaget gäller en skola i Kungälv som är underrepresenterad med 8 procentenheter i svarsunderlaget). I Mölndal, som inkluderar även utpendlande åk8-elever, är de utpendlande eleverna generellt underrepresenterade liksom elever vid kommunens egna friskolor, vilka inte involverats i insamlingsarbetet utan där eleverna kontaktats per post. Bortsett från dessa undantag är representativiteten på skolnivå i högstadiet dock mycket god.

På gymnasienivån har det i tre kommuner (Härryda, Mölndal, Tjörn) varit möjligt att undersöka representativiteten för elever på studie- respektive yrkesförberedande program. I dessa kommuner är eleverna på studieförberedande program något överrepresenterade, men inte ens i Tjörn med det stora svarsbortfallet är skevheten större än 5 procentenheter.

Svarsunderlagets könsrepresentativitet är mycket god i både högstadiet och gymnasiet. Även om flickor generellt svarar i något större utsträckning än pojkar motsvarar deras överrepresentation inte mer än 4 procentenheters avvikelse i någon kommun – undantaget Tjörns begränsade svarsunderlag i gymnasiet där övervikten flickor uppgår till 11 procentenheter.

Kännedomen är i övrigt mycket begränsad om vad som kan ligga bakom såväl ”naturligt” bortfall som en ovilja att delta. Särskilt i den mån bortfallet är kopplad till skolfrånvaro finns det anledning att betona att enkätresultaten riskerar att underskatta sådant som bristande hälsa och drogvanor⁴⁴ men tvärtom överskatta engagemang i såväl skolfrågor som vidare samhällsfrågor.

Internt bortfall

Utöver bortfallet i form av de som avstått att besvara enkäten som helhet finns det anledning att notera att även enskilda frågor kan vara behäftade med en bortfallsproblematik. Det gäller i första hand frågor om intressen, engagemang och vanor, där svarsbortfall kan vara resultatet av att respondenten är mindre intresserad av eller engagerad i det frågan rör.

GR/FoU i Väst har följt MUCF:s linje att, i frågor med flera svarsalternativ, konsekvent exkludera det interna bortfallet ur svarsunderlaget. Detta riskerar dock att överskatta attityder/beteenden i de fall bortfallet är stort.⁴⁵ Den här typen av metodproblematik är särskilt central i nivåskattningar av människors förhållanden, vanor och attityder. I den här rapporten ligger fokus på mönster i form av skillnader mellan grupper och olika typer av samband mellan beteenden och uppfattningar, och svarsunderlaget har använts i befintlig form utan hänvisningar till förekommande bortfall.

Samma risk för felskattningar gäller vid bortfall på den typ av frågor där respondenten kan välja ett eller flera svar. I dessa fall varierar det hur MUCF har hanterat en helt överhoppad fråga. I rapporten anges i dessa fall GR/FoU i Västs tillvägagångssätt i de enskilda analyserna.

⁴⁴ Se rapport om CAN:s drogvaneundersökning: Nina Sommerstad (2013) *Drogvapor i Västra Götaland Årskurs 9 och gymnasiet, år 2 2013*.

⁴⁵ Det gäller exempelvis en fråga om fritidsaktiviteter, där enskild överhoppade delfrågor tenderar att höra samman med att respondenten mer sällan eller aldrig gör det frågan gäller, eller frågor om (o)trygghet i olika miljöer, där den som hoppar över en enskild delfråga kan göra det utifrån att man saknar erfarenhet av miljön (och därmed inte känt sig trygg/otrygg) – varmed tryggheten/otryggheten bland ungdomarna riskerar att överskattas beroende på ur vilken vinkel resultaten redovisas.

Meningsfull ungdomstid

I detta första resultatkapitel vill vi ge en bred förståelse av ungas situation och livsomständigheter, där social uthållighet sätts i relation till en meningsfull ungdomstid. Utgångspunkten i meningsfullhet kan härledas till den inflytelserika forskningen och teoribildningen kring ”salutogenes” med Aaron Antonovsky som förgrundsgestalt.⁴⁶ Antonovsky studerade vad som förklarade varför vissa klarade sig relativt väl i livet medan andra hade det mycket svårare, trots att båda grupper genomlevt liknande mycket omskakande upplevelser. Att uppfatta att tillvaron var meningsfull var en av de grundläggande aspekterna som, vid sidan av att se sin situation som begriplig och att vara motiverad att påverka sin situation, gav individen vad Antonovsky betecknade en känsla av sammanhang (KASAM).

Vår redovisning vilar också till delar på rön från preventionsforskning, och här framförallt vad som ökar respektive fungerar skyddande i barn och ungas utveckling. Den moderna preventionsforskningens grundsten lades när utvecklingen i stora grupper barn och unga började följas från när de vara nyfödda till vuxen ålder. Det visade sig att utvecklingen var mycket dynamisk, där livet tycktes erbjuda åtminstone vissa chanser till förändring och omgestaltning av tidigare livsförhållanden. En del av denna forskning har kommit att koncentrera sig på att undersöka så kallade risk- och skyddsfaktorer som alltså ökar respektive minskar chansen eller risken för en viss utveckling.⁴⁷ Barn och unga har en självständig drivkraft att kompensera sig för det som de saknar, när de ges rätt förutsättningar. Samtidigt är det mycket svårt, för att inte säga omöjligt, att på individnivå prognosticera hur denne utvecklas. Konsekvensen för det förebyggande arbetet handlar därför i grunden om att skapa sådana uppväxtmiljöer för barn och unga som ger dem själva möjlighet att, tillsammans med goda fostrare och vägledare, skaffa sig det stöd och den näring de behöver.

Ungdomar är ingen homogen grupp som har samma inställning till skolan, till föräldrarna eller som sysslar med samma saker på sin fritid. Tvärtom kan man finna en mängd olika stilar och förhållningssätt – preferenser som i många fall har en implikation på identitetsutvecklingen. Inte minst under den fria tiden kan unga experimentera med stilar och uttryck, ibland i snabb takt. Det som är självklart och riktigt ena dagen eller veckan kan förkastas i nästa. Kamratgruppen blir allt viktigare, och det som vännerna gör blir snabbt vägledande för en själv, och många finner sina vänner genom de aktiviteter de sysselsätter sig med.⁴⁸ En del ungdomar är på en gång mycket individuella i sitt identitetssökande när de söker sig ut från familjen och föräldrarna, men samtidigt till avgörande delar kollektiva när de uppgår i en gemenskap med jämnåriga. Andra ungdomar är mer orienterade mot föräldrarna och tillbringar en hel del av fritiden med dem.

Ett försök att dela in ungdomar i olika kategorier gjordes av Hans-Erik Hermansson i slutet av 1980-talet och liknande har sedan gjorts av bland andra Björn Andersson.⁴⁹ Hermanssons beteckning kan sägas utgå från en huvudsaklig livsriktning eller livsstil. Den första gruppen kallade han för karriärinriktade. Dessa är intresserade av och tar del av samhället och sin omvärld på många olika sätt och är inriktade på att prestera i skolan. En annan grupp, de föräldraorienterade, är mindre utåtriktade och livssfären är mer fokuserad på den egna familjen. För den sista gruppen, de kamratorienterade, utgör de jämnåriga en större lockelse och dessa är också mer benägna att besöka fritidsgårdar och liknande ställen. Även om olika risker och möjligheter kan förknippas med de olika livsstilarna är det klart att den karriärinriktade tydligast följer de dominerande normerna i samhället, kanske särskilt efter ungdomsåren. Anderssons

⁴⁶ Se Anton Antonovsky (1991) *Hälsans mysterium*.

⁴⁷ Se Torbjörn Forkby & Carina Löfström (2010) *Från snack till verkstad. Förebyggande utvecklingsarbete med ungdomar*.

⁴⁸ Se Philip Lalander & Thomas Johansson (2007) *Ungdomsgrupper i teori och praktik*.

⁴⁹ Se Hans-Erik Hermansson (1988) *Fristadens barn: om ungdomars livsstilar, kulturer och framtidsperspektiv i 80-talets Sverige* respektive Björn Andersson (2002) *Öppna rum: om ungdomarna, staden och det offentliga livet*.

gruppindelning liknar i viss mån Hermanssons, men utgår från en rumslig kategorisering där han talar om unga som orienterade i högre grad än andra mot 1) uteliv, 2) staden, 3) lokalsamhället eller 4) privat, med det egna hemmet som en viktig arena.

Betydelsen av en strukturerad fritid

Behovet av en meningsfull fritid är allmänmänskligt, och för unga kanske särskilt stort. När ungdomar tillfrågas om vilka livsområden som uppfattas viktiga rankas fritiden vanligen högt. I Ungdomsstyrelsens undersökning från 2013 värderades fritiden hos äldre ungdomar och unga vuxna som ”viktigast just nu” – före andra områden som parförhållande, fast arbete och att bilda familj.⁵⁰

Ett av den nationella ungdomspolitikens centrala mål är att möta ungdomars behov av meningsfull fritid.⁵¹ Enligt denna ska unga i sina fritidsaktiviteter ha ”tillgång till inflytande och genom aktiviteterna uppmuntras att delta i ett demokratiskt samhälle samt till att förbättra sin hälsa”.⁵²

I bästa fall kan fritiden utgöra en arena där unga kan utveckla sina intressen, pröva förmågor och roller samt få känna delaktighet i frågor som rör dem. Fritiden kan på det viset bidra till att leda unga mot självständighet och oberoende. Genom fritiden får unga också möjlighet att bygga upp sitt ”sociala kapital”, förmågan att fungera och etablera sig i olika sociala miljöer och nätverk, som på olika sätt kan vara till nytta och stöd i utvecklingen mot vuxenlivet, exempelvis vid inträdet på arbetsmarknaden.

Vad som utgör en meningsfull fritid kan dock diskuteras, och åsikterna kan variera beroende på vem man frågar. Ungdomarna själva delar exempelvis inte självklart sina föräldrars uppfattning. Personer som professionellt arbetar med unga, eller vuxna som möter unga genom ideellt engagemang, kan ha ytterligare uppfattningar om vad ungdomars fritid borde innehålla. Begreppet meningsfull fritid kan delas in i några centrala dimensioner som tillsammans främjar ungas utveckling i lokalsamhället. Det handlar om ungas möjlighet på fritiden till:

- Utveckling och lärande (formellt och informellt)
- Social gemenskap och/eller samhörighet
- Delaktighet där unga tas i anspråk som resurser
- Utveckling av en god hälsa

Vilka faktorer som är gynnsamma för barn och unga är väl belysta i den aktuella samhällsdebatten och/eller kan synas bakomliggande olika satsningar. Forskning visar tydligt på skolans betydelse för utvecklingen, och att familjen och särskilt föräldrarna har en avgörande roll.⁵³ Ibland kommer betydelsen av en god och stimulerande fritid bort till förmån för de andra områdena, trots att denna och kombinationen av samverkande goda arenor kan ha en avgörande betydelse för utvecklingen.⁵⁴ I bästa fall finns en fritidssituation som erbjuder unga ett rikt och varierat utbud där de kan utveckla sina talanger och befinna sig i välfungerande sociala sammanhang där de får kontakt med goda rollmodeller. Här kan exempelvis föreningsliv, egna aktiviteter och fritidsgårdar spela en nyckelroll i att ge möjlighet för unga människor att träna upp sina färdigheter, utöva praktiskt demokratiarbete och solidariskt handlande. I värsta fall

⁵⁰ Se *Fokus 13 – Analys av ungas jämställdhet*, Ungdomsstyrelsens skrifter 2013:4, s. 17.

⁵¹ Se regeringens skrivelse (2009/10:53) *En strategi för ungdomspolitiken*.

⁵² Se *Ung idag 2013 – En beskrivning av ungdomars villkor*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2013:2, s. 203.

⁵³ Se Henrik Andershed & Anna-Karin Andershed, Anna-Karin (2005) *Normbrytande beteende i barndomen: vad säger forskningen?*.

⁵⁴ Se Robbie Gilligan (2000) ”Adversity, Resilience and Young People: The Protective Value of Positive School and Spare Time Experiences.”.

saknas en arena för lockande aktiviteter, och relationer som kan kompensera för de unga som saknar sådana. Istället kan planlöst utehängande och sysslolöshet dominera bilden.⁵⁵

Genom en relativt omfattande forskning har man kunnat konstatera att en så kallad strukturerad fritid är kopplad till framgång även i andra sammanhang såsom skola och föreningsverksamhet, medan en ostrukturerad fritid i högre grad är kopplad till utvecklingen av olika former av riskbeteenden.⁵⁶ Den form av ostrukturerad fritid som kopplas till de största riskerna karakteriseras av hög grad av umgänge med vänner utan närvaro av vuxna och utan någon planerad aktivitet, särskilt i de fall kamratumgänget består av andra med ett spänningssökande beteende och antisociala attityder.⁵⁷

Fritidsvanor

I Lupp-undersökningen efterfrågas ungas fritidsvanor först och främst i formen hur ofta man utövar en viss typ av aktivitet. Tolv olika aktivitetsområden täcks i ett frågebatteri, där vissa är väldigt breda till sin karaktär (t. ex. ”går på konsert/teater/dansuppvisning/museum/utställning/bio”) medan andra är mer specifika (t. ex. ”besöker bibliotek”). Somliga områden är tydligt kopplade till ett utbud – att de konkreta förutsättningarna finns för att kunna ägna sig åt idrott/motion i en klubb eller förening, biblioteksbesök eller besök på ungdomens hus/fritidsgård. Vissa är aktiviteter som ”naturligt” görs mer frekvent och andra är sådant som normalt görs mer sällan, till följd av begränsad tillgänglighet eller ekonomi. Det är exempelvis knappast förvånande att fler unga motionerar på veckobasis än går på sportevenemang. Hur ofta en viss aktivitet ska utföras för att sägas vara vanemässig, en del av den unges liv, skiljer sig därmed från en aktivitet till en annan. Den som motionerar högst en gång per månad kan knappast sägas ha motion som en del av livsstilen, medan den som går på fotbollsmatch lika ofta däremot kan sägas ha detta som en del av sin fritidsorientering.

Sett till mer vardagliga aktiviteter som utövas minst varje vecka uppger två av tre åk8-elever att hen motionerar/idrottar på sin fritid kopplat till en klubb eller förening – och nästan lika många gör det utanför föreningslivet (67 respektive 58 procent). Nästan nio av tio ägnar sig åt motion/idrott varje vecka *antingen* inom eller utom föreningslivet (se diagrammet på nästa sida).

Även kulturutövande i termer av bokläsning och att syssla med sång/musik/teater/dans/bild sysselsätter en stor andel av ungdomarna på veckobasis; det gäller i båda fallen nästan hälften av åk8-eleverna. Ungefär var fjärde ägnar sig åt någon typ av hantverk.

Ett intresse för att besöka sportevenemang är inte något där intresset kan förväntas manifesteras i en veckoregelbunden aktivitet. Sett däremot till de unga som går på minst månadsbasis blir det ändå en ansenlig grupp omfattande ungefär en tredjedel av åk8-eleverna. En jämförbar andel av de unga ägnar sig lika ofta åt natur/fiske/jakt och att gå på bibliotek.

Ungdomens hus/fritidsgårdar samlar en relativt begränsad andel ungdomar på regelbunden basis; 6 procent går dit varje vecka – 14 procent åtminstone varje månad. Ännu lite mindre vanligt är det att ägna sig åt någon typ av aktivt föreningsarbete (”till exempel styrelsearbete, arrangerar aktiviteter eller liknande”).

⁵⁵ Se Emmy E. Werner (2005) “What can we learn about resilience from largescale longitudinal studies?”.

⁵⁶ Se Joseph L. Mahoney & Håkan Stattin (2000) “Leisure Activities and Adolescent Behavior: The Role of Structure and Social Context”.

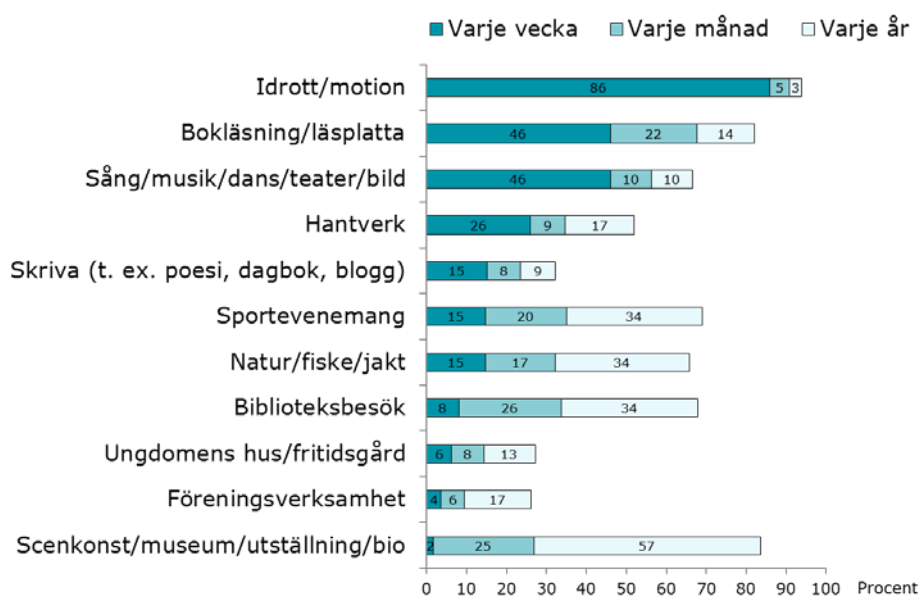
⁵⁷ Se Henrik Andershed & Anna-Karin Andershed (2005) *Normbrytande beteende i barndomen: vad säger forskningen?* samt Larry Brendtro & Scott Larson (2005) *The Resilience Revolution: Discovering Strengths in Challenging Kids*.

Fritidsvanor i åk8

Frågans lydelse: *Hur ofta gör du följande saker på din fritid?*, med svarsalternativen *Varje dag; Varje vecka; Varje månad; Varje år; Aldrig.*, där de två första har slagits samman i redovisningen.

Delfrågorna är förkortade i redovisningen. Resultaten för idrott/motion baseras på två delfrågor där den ena avser idrott/motion knutet till klubb/förening, den andra inte, och resultatet som redovisas baseras på det mest frekventa utövandet av dessa två.

Aktiviteterna i grafen är rangordnade efter andelen minst veckoregelbundna utövare.

Hos gymnasieungdomarna är dessa aktiviteter generellt mindre vanliga. Det gäller särskilt att ägna sig åt en *bredd* av aktiviteter, något som skulle kunna indikera en meningsfull fritid: genom att utöva olika typer av aktiviteter breddas, åtminstone potentiellt, både fritids-erfarenheterna i sig och det sociala nätverket eller samhörigheten med andra som ägnar sig åt samma sak. Man kan också tänka sig att en minskad bredd i fritiden hos äldre ungdomar kan vara resultatet av en helhjärtad specialisering, kanske på grund av ”elitsatsning”, eller att det är resultatet av en tidsbrist: de behöver helt enkelt prioritera mer än yngre.

Medan andelen åk8-elever som ägnar sig åt minst två typer av fritidsaktiviteter i veckan är 82 procent krymper den till 69 procent bland de gy2-ungdomar som besvarat undersökningen. I båda åldersgrupper uppvisar flickor generellt större aktivitetsbredd än pojkar. Den här typen av resultat är naturligtvis starkt beroende av utformningen av enkätfrågan och ingående aktiviteter. Skulle, utifrån befintlig enkätfråga, gränsen sättas vid att utöva minst *tre* av de listade typerna av fritidsaktiviteterna varje vecka blir andelen 62 procent i åk8 och respektive 36 procent i gymnasiet år 2; och motsvarande resultat för minst *fyra* aktiviteter är 38 respektive 19 procent. Med den här typen av hårdare krav på ”fritidsbredd” blir skillnaden mellan högstadiet och gymnasiet alltså större.

Fritidsprofiler

Även om ungdomar kan sysselsätta sig med flera olika saker på sin fritid, kan man finna tendenser till olika övergripande intresseinriktningar. Genom att på empirisk väg undersöka hur olika aktiviteter hänger samman med varandra är det möjligt att teckna en bild av vad vi benämmer för fritidsprofiler för att sedan kunna undersöka vad som kännetecknar dem i förhållande till sådant som hälsa och riskbeteende, vilket vi ska återkomma till.

Genom ett samlat grepp om de aktivitetstyper som ingår i enkäten – med hjälp av en så kallad faktoranalys – har vi funnit tre övergripande fritidsprofiler: 1) en bred kulturprofil som omfattar både konsumtion och utövande; 2) en lite smalare profil med huvudfokus på sport i organiserad form; samt 3) en ytterligare smalare profil präglad av en lokalt social orientering.

Det ska betonas att detta är empiriskt skapade grupperingar, vilka därtill bara förklarar en begränsad del av variationen i ungdomarnas fritidsvanor (de tre profilerna förklarar sammanlagt 45 procent av variationen). Likväl kan profilerna användas för att reflektera kring olika drag i ungas fritidspreferenser och användas som grund för vidare analyser, som följer längre fram.

Kulturprofilen är den av de tre profilerna som framträder tydligast i analysen (förklarar 21 procent av variationen i ungas fritidsvanor). Inom denna profil ryms bokläsning och biblioteksbesök, olika typer av eget estetiskt utövande, hantverk och besök på bio eller scenkonst. Det här är alltså aktiviteter som tenderar att hänga samman hos åk8-eleverna: gör man det ena är chansen större att man också gör det andra. Att vara ute i naturen, motionera och engagera sig i föreningsverksamhet är också sådant som ryms inom profilen, men i lägre grad, och dessa aktiviteter är heller inte unika för kulturprofilen utan präglar även sportprofilen. Kulturprofilen kan sägas distansera sig gentemot övriga fritidsprofiler genom att stå i negativt samband med föreningsbunden idrott och att gå på fritidsgård (dessa negativa samband är dock relativt svaga).

Sportprofilen utmärks av besök på sportevenemang och av eget sportutövande inom ramen för en klubb eller förening – i ungefär lika hög grad. I profilen ingår även föreningsobundet motionerande men i väsentligt svagare grad. Detsamma gäller att vara ute i skog och mark och att delta i föreningsverksamhet. Dessa tre aktiviteter utmärker alltså i viss mån både kultur- och sportprofilen. Sportprofilen distanserar sig från övriga fritidsprofiler genom ett negativt samband med skrivande och annat estetiskt utövande liksom med att vistas på fritidsgård.

Den tredje profilen har vi valt att beteckna ”lokalt social”, utifrån den starka kopplingen till att gå på ungdomens hus/fritidsgård och den relativt starka kopplingen även till att delta aktivt i föreningsverksamhet, ”till exempel styrelsearbete, arrangerar aktiviteter eller liknande” (enligt frågans lydelse). Den här profilen särskiljer sig gentemot de två övriga genom ett negativt samband med bokläsning och med föreningsbunden motion/idrott.

Övergripande fritidsprofiler i åk8

Kultur	Sport	Lokalt social
Bokläsning (0,72)	Sportevenemang (0,83)	Ungdomens hus/fritidsgård (0,85)
Biblioteksbesök (0,67)	Idrott/motion: förening (0,81)	Föreningsverksamhet (0,56)
Sång/musik/dans/teater/bild (0,66)	Föreningsverksamhet (0,30)	
Hantverk (0,55)	Idrott/motion: ej förening (0,28)	
Skriva (t. ex. poesi, dagbok, bloggar) (0,50)	Natur/fiske/jakt (0,21)	
Scenkonst/museum/utställning/bio (0,47)		
Natur/fiske/jakt (0,41)		
Idrott/motion: ej förening (0,33)		
Föreningsverksamhet (0,22)		

Kommentar: Faktoranalys med varimaxrotering med antalet faktorer bestämt av Kaisers kriterium, och enkätfrågans svarsskala förenklat tolkad som intervallskala. Aktiviteter i grå text har ett relativt svagare samband med profilen och ingår också i mer än en fritidsprofil. Faktorladdningarna redovisade i parentes anger sambandet mellan den övergripande fritidsprofilen och respektive aktivitet. Redovisningen inkluderar aktiviteter med en faktorladdning om minst 0,21. Faktorernas sammanlagda förklaringskraft är 45 procent – ”Kultur” 21 procent; ”Sport” 14 procent; ”Lokalt social” 10 procent.

Livsstil och aktivitetspreferenser handlar i många fall lika mycket om avsmak som om smak, att man inte bara väljer vissa aktiviteter och sammanhang utan också tar avstånd från andra varmed identitetskapandet sker och vidmakthålls.⁵⁸ I det här fallet kan noteras tre fall där profilerna

⁵⁸ Se Pierre Bourdieu (1993) ”Distinktionen” i *Kultursociologiska texter* samt, för en svensk kontext, Mats Trondman (1994) *Bilden av en klassresa. Sexton arbetarklassbarn på väg till och i högskolan*.

uppvisar ett relativt starkt negativt samband med enskilda aktiviteter. Dels gäller det sportprofilen i relation till både skrivande och sång/musik/dans/teater/bild (faktorladdningarna är -0,18 respektive -0,16); estetiskt utövande omfattas alltså relativt dåligt av sportprofilen. Dels gäller det hur bokläsning i relativt begränsad omfattning ryms inom den lokalt sociala profilen (-0,17).

Den här typen av övergripande fritidsprofiler framträder inte lika tydligt i Lupp-enkätens gymnasiesvar. Tolkningen är osäker, inte minst till följd av den sämre kvaliteten i detta datamaterial. Möjligen skulle det kunna handla om en ålderseffekt som kommer till uttryck genom mer individualistiska vanor, men det kan också botten i svarsgruppens sämre representativitet.

Det finns för övrigt en viss könsprägel på profilerna, särskilt till kulturprofilen som är vanligare bland flickor än pojkar. Sportprofilen och den lokalt sociala profilen är tvärtom lite vanligare bland pojkar. I demografiskt hänseende kan också konstateras att en lokalt social profil har relativt starkt samband med att ha utlandsfödda föräldrar. Det är också denna profil som har starkast positiv korrelation med ekonomiska begränsningar till fritidsaktiviteter – medan tvärtom sportprofilen har ett negativt samband i det avseendet.

I relation till Hermanssons livsinriktningsbaserade och Anderssons rumsliga klassificering, baseras våra tre profiler på ungdomarnas aktiviteter och möjliggör därmed inte en direkt jämförelse. Det är dock rimligt att anta att den profil vi benämner ”lokalt social” kan överlappa med Hermanssons ”kamratorienterade” liksom hans ”karriärorienterade” med vår kulturprofil. Den senare hypotesen stärks något av att vår kulturprofil är starkare än de två övriga profilerna i gruppen som helst vill gå direkt vidare till gymnasiet efter grundskolan och bland dem med ett intresse för samhällsfrågor, även om det också kan noteras att sportprofilen är vanligast bland unga som extrajobbar och bland dem som haft sommarjobb senaste sommaren. Den första hypotesen låter sig inte på någon given grund prövas via Lupp-enkätens frågor.

De tre fritidsprofilerna är också knutna till lite olika arenor. Det är måhända inte särskilt överraskande att sportprofilen sammanfaller med att ofta träffa sina vänner ”i en idrottshall/sporthall eller annat ställe i samband med idrott”. Den lokalt sociala profilen som bland annat bygger på frekvent besök på fritidsgård/ungdomens hus och aktivt föreningsliv sammanfaller naturligt med att ofta träffa vännerna i denna typ av sammanhang, men profilen dominerar även bland de som brukar träffas utomhus. Kulturprofilen är även den vanlig bland de som brukar umgås i föreningslokal (en liten grupp), liksom bland de som brukar träffas på kafé och i galleria/köpcentrum.

Olika riskfyllda fritidsprofiler

Utifrån ungas lite olika fritidsprofiler är en relevant fråga hur dessa är kopplade till olika typer av ”riskpanoraman”. Det visar sig att den lokalt sociala profilen har påtagligt starkare samband i förhållande till de två övriga med att regelbundet dricka alkohol, röka cigaretter, snusa och hoppa över måltider. Kulturprofilen är i sin tur väsentligt starkare än övriga profiler kopplad till regelbundna stressbesvär, vilket i viss mån kan härledas till kön: fler flickor uppger att de har regelbundna stressbesvär och flickor är överrepresenterade inom kulturprofilen. Sportprofilen är till sist väsentligt starkare än övriga två sammankopplad med en god hälsa men också med livstillfredsställelse och en positiv framtidstro.

Föreningslivet

En typ av fritidsutbud tillhandahålls genom ideella föreningar, med mer eller mindre lokal förankring. Ungdomsstyrelsen beskriver föreningslivet som behäftat med ”dubbla roller, dels att erbjuda en meningsfull fritid, dels att vara en demokratiskola”.⁵⁹ Föreningars meningsskapande

⁵⁹ *Ung idag 2013 – En beskrivning av ungdomars villkor*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2013:2, s. 266.

potential återfinns både i individens lärande eller utveckling inom ett visst område och i tillgången till en social arena. En förening erbjuder samhörighet med andra medlemmar utifrån ett gemensamt intresse, och många föreningar erbjuder också en konkret mötesplats med möjlighet till social delaktighet. En del föreningar främjar umgänge över ålders-, boende- eller andra vanliga ”umgängesgränser” och kan därmed stärka individens sociala kapital.

Det ska sägas att ett medlemskap i en förening i praktiken inte behöver inkludera mycket mer än en inbetald årsavgift, kanske av solidaritetsskäl eller för att man av någon anledning inte är aktiv inom föreningen. Det kan också handla om att man nyttjar ett medlemskaps förmåner men aldrig involverar sig i något gemensamt föreningsliv (exempelvis individuell träning på ideell motionsanläggning). Såväl föreningars som medlemskaps skiftande karaktär gör att resultat ifråga om föreningsanknytning genom en generell enkätfråga måste tolkas försiktigt.

Lupp-enkätens resultat pekar på att föreningslivet är en viktig bas för många ungas fritid: ungefär sju av tio åk8-elever uppger att de är föreningsmedlemmar: 74 procent pojkar och 69 procent flickor. Som vi sett tidigare är ungas motionerande och idrottande i stor utsträckning föreningsbundet, och det är just idrottsföreningar/klubbar som i första hand bidrar till den stora andelen föreningsanslutna ungdomar.⁶⁰ Nära nio av tio åk8-elever som uppger sig vara medlemmar i föreningar är medlem i en idrottsförening/klubb (88 procent); det gäller såväl pojkar som flickor (89 respektive 86 procent).

Men det finns gott om exempel även på andra sorters föreningar. På andra plats kommer religiös förening/församling (25 procent) och därefter i tät följd: hobbyförening (16 procent), skolförening (14 procent), dator-/spelförening (12 procent) samt kulturförening (10 procent). Medan dator-/spelföreningar i första hand gäller för pojkar (21 mot 2 procent) är framför allt religiös förening/församling tvärtom vanligare bland flickor (30 mot 18 procent).

Föreningsengagemanget syns avta mellan högstadiet och gymnasiet. Bland de svarande i gy2-underlaget har drygt hälften av ungdomarna ett föreningsmedlemskap (54 procent, utan könsskillnad) – det vill säga ungefär 20 procentenheter färre än i åk8 (71 procent). Den här skillnaden mellan åldersgrupperna gäller samtliga kommuner utom Tjörn (se bilagans figurer 4a–b), där dock svarsunderlaget för gymnasiet är behäftat med en mycket låg svarsfrekvens och de svarande i stor utsträckning representerar elever på Mimers Hus gymnasieprogram med idrottsinriktning. I Kungälv kan för övrigt noteras en relativt stor könsskillnad i åk8, med 81 procent föreningsanknutna pojkar mot 67 procent flickor. I gymnasiet är den könsskillnaden dock försvunnen (till och med tendens till den omvända med 57 procent flickor och 54 procent pojkar).

Uppfattning om fritidsutbudet

En grundläggande förutsättning för att kommunens unga ska kunna ha en meningsfull fritid är att det finns något att ta sig för och, i ett nästa steg, att individen har förutsättningar att utnyttja utbudet. Föreningar är alltså en viktig aktör som erbjuder unga en organiserad typ av fritidsutbud – men det kan naturligtvis också handla om mycket annat. I Lupp-enkäten får de unga själva värdera fritidsutbudet de möter, i helt allmänna ordalag utan att det knyts till något särskilt sammanhang eller specifik miljö: ”Hur mycket finns det att göra på fritiden?”. Frågan mäter rimligen både synen på det lokala, konkreta fritidsutbudet och en attityd inför den egna situationen.

Uppfattningarna kring vilka möjligheter det finns att göra saker på fritiden varierar åtskilligt, naturligtvis på individnivå men också mellan grupper och kommuner. Majoriteten av ungdomarna menar visserligen att de har antingen väldigt eller ganska mycket att göra på fritiden (knappt 80 procent i åk8 och 70 procent i gymnasiets år 2), men nedbrutet kan man finna undergrupper där närmare varannan menar att det tvärtom finns ganska eller väldigt

⁶⁰ Det är också tydligt hur det är sportprofilen av de tre fritidsprofilerna ovan som har starkast koppling till ett föreningsmedlemskap.

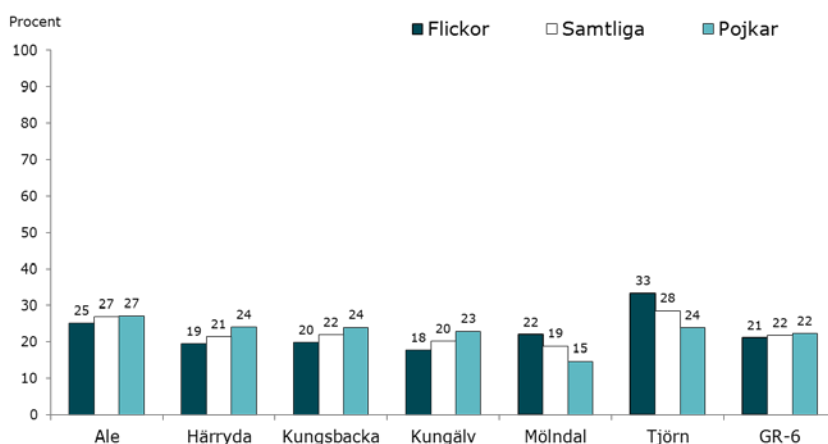
lite/ingenting att göra på fritiden. Det gäller exempelvis pojkarna bland de svarande gymnasie- ungdomarna boende på Tjörn (se bilagans diagram 1b). I den yngre gruppen är fler nöjda; här återfinns ett missnöje hos ”bara” var fjärde pojke och var tredje flicka (se diagrammet nedan). Utifrån den här typen av kommunjämförelse återfinns störst andel nöjda bland Mölndals åk8- pojkar, med Kungälv, Härrydas och Kungsbackas åk8-flickor inte långt efter.

Beroende på orientering och intresse i relation till vad som finns att tillgå i hemkommunen är det rimligt att utbudet uppfattas olika, bland annat utifrån ålder. Något som också skulle kunna spela in för uppfattningen om fritidsutbudet är närheten till Göteborg, särskilt för den äldre, geografiskt mer rörliga gruppen. Om synen på tillgången till fritidsaktiviteter tar hänsyn till storstadsutbudet i Göteborg, är det rimligt att förvänta sig att ungdomarna i Tjörns kommun och möjligen även i Ale uppvisar ett större missnöje jämfört med dem i Göteborgs närmaste kranskommuner. Detta visar sig också vara fallet enligt Lupp-resultatet för såväl åk8 och gy2. Bland Tjörns och Ales åk8-elever uppfattar totalt sett fler än var fjärde att fritidsutbudet är begränsat, mot cirka var femte i övriga kommuner (se nedan), och i gy2 är förhållandet likartat (se bilagans diagram 1b).

För litet fritidsutbud i åk8

Frågan lyder: *Hur mycket finns det att göra på fritiden?*, med svarsalternativen: *Det finns väldigt mycket att göra; ...ganska mycket att göra; ...ganska lite att göra; ...väldigt lite/ingenting att göra.*

Resultaten visar procentandelen som svarat ganska/väldigt lite/ingenting.

I diagrammet ovan framträder också vissa könsskillnader. I Mölndal och Tjörn är uppfattningen om ett bristande fritidsutbud i åk8 mer utbrett bland flickorna än pojkarna, medan det i övriga kommuner råder ett omvänt förhållande eller könsskillnaden i princip saknas. Mönstren visar sig skifta en del bland kommunernas äldre ungdomar, vilket är svårt att veta om det beror på ett utbud som svarar mot en annorlunda efterfrågan hos de äldre eller om det bottnar i det mindre representativa svarsunderlaget. För Mölndals räkning gäller det mer utbredda missnöjet bland flickorna tydligt även gy2-ungdomarna (se bilagans diagram 1b). Enligt Lupp-resultaten är det först och främst i den här kommunen som det kan finnas anledning att fundera över ett eventuellt könsprofilerat fritidsutbud till följd av prioriteringar eller andra faktorer.

Risker med begränsat fritidsutbud

Att vara nöjd eller missnöjd med vad det *finns* att göra är en sak, en annan är vad man faktiskt gör. Uppfattningen om fritidsutbudet visar sig vara ganska svagt kopplad till de tre presenterade fritidsprofilerna ovan, men bland de åk8-elever som tycker det finns åtminstone ganska mycket att göra är sportprofilen lite starkare än både kulturprofilen och den lokalt sociala profilen.

Ett missnöje kan förstås ha många olika grunder, men enkätmaterialen visar på samvariationer som är värda att uppmärksamma. De äldres generellt lite mer negativa inställning till fritidsutbudet vi konstaterat tidigare kan sägas vara rimlig, utifrån att omvärlden tenderar att vidgas med stigande ålder, med fler sociala kontaktytor och impulser till nya intressen som följd, vilket kan resultera i att man aktivt börjar söka sig bort från hemmet och närmiljön. Nya intressen

kanske inte kan tillgodoses i det lokala sammanhanget⁶¹, särskilt inte för yngre ungdomar som tenderar att vara mindre geografiskt rörliga, och kanske finner man ingen naturlig plats i de mer etablerade fritidssammanhangen.

I det senare fallet kan uppfattningen om ett magert fritidsutbud därmed möjligen riskera att leda till en högre grad av riskbeteende. Lupp-resultaten indikerar att så är fallet. Det visar sig att den grupp unga i åk8 som uppfattar att det finns ganska eller väldigt mycket att göra på fritiden generellt uppvisar fler ”skyddande” aktiviteter och förhållanden jämfört med gruppen som uppfattar utbudet som begränsat, som i stället uppvisar en högre grad av riskbeteende (se tabellen nedan).

Relativt sett är uppfattningen om fritidsutbudet starkare kopplad till risk- än till skyddsfaktorerna. När det gäller tobak, alkohol och narkotika är andelen användare mer än dubbelt så stor i gruppen med erfarenhet av ett begränsat fritidsutbud jämfört med övriga, och när det gäller sällanmotionärerna är andelen nästan den dubbla. I gruppen som tycker att det finns ganska mycket att ta sig för på fritiden är en lite större andel medlemmar i en förening och fler har regelbundna motions- och frukostvanor samt i övrigt en erfarenhet av arbetslivet via ett sommarjobb. Skillnaderna beträffande denna typ av skyddsfaktorer är inte särskilt stora men mönstret är tydligt hur risk- och skydds-beteende samvarierar med uppfattningen om att det finns saker att göra på fritiden. Det ska emellertid samtidigt betonas att flertalet som saknar något att ta sig för på fritiden *inte* uppvisar den här typen av riskbeteenden.

Varierande skydds- och riskbeteende bland åk8-elever som uppfattar sig ha mycket – respektive lite – att göra

Skydds-/riskbeteende:		Uppfattning om hur mycket det finns att göra på fritiden:	
		Väldigt/ganska mycket	Ganska/väldigt lite/ingenting
Skyddsfaktor	Medlem i förening	73	64
	Sommarjobbat senaste sommaren	16	13
	Hoppar <i>sällan</i> över frukosten (som mest någon gång i månaden)	74	66
	Motionerar <i>ofta</i> (minst flera gånger i veckan)	77	68
Riskfaktor	Hoppar <i>ofta</i> över frukosten (minst flera gånger varje vecka)	16	23
	Motionerar <i>sällan</i> (som mest någon gång i månaden)	8	15
	Röker minst varje vecka	3	7
	Dricker alkohol minst varje vecka	2	5
	Använt narkotika	2	5
Minsta antalet svar		1 900	529

Kommentar: Tabellen visar procentandelen som uppvisar respektive skydds-/riskbeteende i gruppen som uppfattar att det finns väldigt/ganska mycket att göra på fritiden jämfört med gruppen som tycker det finns lite/ingenting att göra. Antalet svar till grund för resultaten varierar något för de olika frågorna.

⁶¹ Se Torbjörn Forkby (2008) ”Främjande mötesplatskulturer. Att nå äldre ungdomar - olika metoder som lyckas.”.

Den här typen av sambandsanalys gör det heller inte möjligt att säga något om de *orsaksförhållanden* som kan ligga bakom sambanden. Det är rimligt att tänka sig att det åtminstone på sikt handlar om en växelverkan. Att sakna något att ta sig för, ett naturligt intressebaserat och ofta socialt sammanhang, kan leda till att individer söker sig mot ett riskbeteende. Samtidigt riskerar ett riskbeteende att minska chanserna att upptäcka och ta del av det fritidsutbud och de utvecklande möjligheter som finns till följd av svagare social förankring i ”betydelsefulla” miljöer eller av drogtillstånd och bristande fysiska förutsättningar. Oavsett individens eget ansvar finns därför all anledning att undvika att unga saknar meningsfull fritidssysselsättning. Risker är en spiraleffekt som förvärrar situationen för individen och kan leda till allmänt försämrade livsvillkor, något som på olika sätt även riskerar att drabba omgivningen.

Hinder för en meningsfull fritid

I ett förebyggande och främjande ungdomsarbete finns det alltså anledning att uppmärksamma de unga som uttrycker att de saknar saker att ta sig för. Man bör då börja med att undersöka vad som ligger bakom den enskildes uppfattning om fritidsutbudet, och se vilka vanor och livsstilar som uppfattningen relaterar till. Men, det är också viktigt att gå vidare med att se om det finns grupper av unga som är viktiga att uppmärksamma på mer strukturella grunder, genom att förflytta fokus från det faktiska utbudet mot individens möjligheter att ta del av det och de eventuella hinder som finns för detta.

Möjligheten till fritidsaktiviteter är i varierande grad en fråga om ekonomiska resurser. I genomsnitt uppger 8 procent av åk8-eleverna (och 12 procent av gy2-ungdomarna) att de av ekonomiska skäl inte kan vara med på sådant ”som många andra i din ålder gör”, på grund av att ”du/din familj inte har råd” (se bilagans figurer 2a–b). Bristande ekonomiska resurser hos dessa barn(s familjer) kan därmed sägas innebära att de inte kan delta som jämlikar i sitt sociala sammanhang.⁶² Det gäller alltså en minoritet av ungdomarna – som också visar sig vara generellt mindre nöjda med fritidsutbudet. Sambandet är särskilt tydligt i åk8. I GR-underlaget som helhet är det ungefär dubbelt så många åk8-elever som tycker det finns ganska lite/väldigt lite/ingenting att göra i gruppen som uppger ekonomiska hinder jämfört med dem som inte gör det: 41 mot 20 procent. (Sambandet är något svagare i det mer osäkra gy2-underlaget: 41 mot 29 procent).⁶³

Att vara född utomlands men också att ha invandrade föräldrar kan innebära språkliga och kulturella hinder för att delta i olika typer av fritidsaktiviteter och kan innebära reella eller upplevda begränsningar i fritidsutbudet. Lupp-resultaten visar att föreningsmedlemskap är mindre vanligt bland de åk8-elever som är födda utanför Norden⁶⁴ jämför med dem födda i Sverige/Norden: 55 mot 73 procent. En mindre andel föreningsanknutna än genomsnittet gäller även sett till den lite vidare ungdomsgruppen med minst en förälder född utanför Norden⁶⁵: 60 procent. Däremot skiljer sig inte uppfattningen om fritidsutbudet mellan de utlandsfödda och de svenskfödda generellt sett (22 procent är kritiska i båda grupper). I den lite större gruppen unga med minst en förälder född utanför Norden är andelen som upplever ett begränsat fritidsutbud dock lite större, 26 procent, att jämföra med 21 procent i gruppen med två svensk-/nordiskfödda föräldrar.

Man kan vidare tänka sig att fritidsutbudet kan uppfattas som begränsat av sociala skäl: att ett visst sammanhang inte lockar på grund av grupper eller enskilda personer som förekommer där eller att man inte är eller uppfattar sig vara inbjuden. Det är svårt att dra några säkra slutsatser utifrån enkätmaterialen, men det finns indikationer som tyder på att utestängningsmekanismer delvis kan förklara, eller uttrycka sig i, uppfattningen om att det inte finns saker att göra på

⁶² Se t. ex. Socialstyrelsens rapport (2013) *Ekonomisk utsatthet och välfärd bland barn och deras familjer 1968–2010 – Underlagsrapport till Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013*, s. 10.

⁶³ Svarsunderlaget sett till den resurssvaga gruppen utgörs av 196 personer i åk8 och 179 personer gy2.

⁶⁴ Svarsunderlaget utgörs av 145 personer.

⁶⁵ Baserat på svarsunderlagets 407 personer.

fritiden. Av de åk8-elever som uppger att de blivit mobbade eller utfrysta under det senaste halvåret⁶⁶ uppger 35 procent att de tycker att fritidsmöjligheterna brister, att jämföra med 20 procent av övriga. Ett liknande förhållande framträder sett till de unga som uppger att de flera gånger blivit orättvist behandlade, ”på ett sätt så att du har mått riktigt dåligt”, under samma tidsperiod⁶⁷; här ger 40 procent en negativ bild av fritidsutbudet. Det visar sig också att de åk8-elever som inte är nöjda med sina kompisrelationer⁶⁸ i väsentligt större utsträckning än övriga är missnöjda med fritidsutbudet: 40 mot 20 procent.

En annan typ av fritidshinder kan vara hälsorelaterad. Lupp-resultatet visar på ett närmast linjärt förhållande mellan uppfattningen om den egna hälsan (ur ett halvårsperspektiv) och synen på fritidsutbudet. Av de unga som beskriver att de har en mycket god hälsa menar 16 procent att fritidsutbudet är för litet. Därefter växer andelen stadigt med stigande ohälsa för att uppgå till 44 procent i gruppen som beskriver sin hälsa som mycket dålig. Det ska noteras att den senare gruppen inte utgörs av fler än 32 personer, men sambandet är alltså tämligen linjärt; i gruppen som svarar att de har ganska dålig hälsa (114 personer) är andelen kritiska till fritidsutbudet 39 procent. I huvudsak samma mönster kan, som berörts i avsnittet ovan, noteras ifråga om olika typer av ohälsosamma riskbeteenden.

Sammantaget kan man konstatera att uppfattningen om fritidsutbudet varierar en hel del mellan kommunerna. I vissa åldrar och områden verkar en negativ uppfattning vara nästan lika vanlig som den att utbudet är gott. När man bryter ner materialet för att leta efter tecken på riskgrupper eller riskbeteenden finner man flera förhållanden att ta fasta på i utvecklingsarbetet med sikte på ungdomars situation. Riskgrupper återfinns särskilt bland socialt utsatta, bland personer med relativt begränsade ekonomiska resurser och bland personer med dålig hälsa och ohälsosamma levnadsvanor. Det är rimligt att anta att den här typen av egenskaper och beteenden till delar sammanfaller med varandra, och att sambanden tenderar att vara dubbelriktade. Dessa förhållanden motiverar att i det främjande och förebyggande ungdomsarbetet ta på allvar de unga som uttrycker att de har för lite att göra på fritiden.

Skoltiden

Skolan och dess sociala miljö har en viktig roll för ungas hälsa och välbefinnande, inte minst mot bakgrund av den ansevärd tid som de unga tillbringar där. Förmågan att förse de unga med en god utbildning är en viktig hälsofrämjande faktor. Därtill är skolan en social miljö med potential att erbjuda eleverna många kända hälsofrämjande faktorer: goda relationer, samhörighet med andra, empati, upplevelser av framgång och kompetens, självkänsla och acceptans, kontakter med vuxna utanför familjesfären. Med en dålig skolmiljö riskerar eleverna att få med sig det motsatta. Det riskerar i så fall skada även lärandet – vilket i sin tur alltså påverkar hälsan.

Enligt Skollagen ska skolutbildningen syfta till att ”barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden”. Den ska vidare:

- främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära
- förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på
- ta hänsyn till barns och elevers olika behov
- ge barn och elever stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt

⁶⁶ 320 personer.

⁶⁷ 173 personer.

⁶⁸ 276 unga i åk8 svarar i enkäten att de är vare sig nöjda eller missnöjda, ganska nöjda eller mycket missnöjda (se även bilagans diagram 5a).

- sträva efter att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen

- i samarbete med hemmen främja barns och elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarsställande individer och medborgare.⁶⁹

En meningsfull skoltid

En skola som fungerar som den ska fyller alltså flera övergripande funktioner. Den erbjuder barn och unga kunskap och förutsättningar för att på egen hand inhämta kunskap; en arena för individuell utveckling; delaktighet inom ett av våra samhällssystem; samt tillgång till sociala nätverk. Skolan ska alltså i flera avseenden erbjuda eleverna en meningsfull tillvaro på både kort och lång sikt.

Ur Lupp-enkäten har vi valt fem frågor att analysera som indikatorer på elevernas grad av upplevd meningsfull tillvaro i skolan, mer eller mindre tydligt relaterade till skolans olika funktioner – även om frågorna, liksom vad gäller enkätfrågor i allmänhet, inte förmår ge mer än ett trubbigt mått på en upplevd företeelse. Kunskapsdimensionen fångas upp av två frågor som rör vad eleverna tycker om undervisningen i skolan och om möjligheten till hjälp/stöd vid behov; utvecklingsdimensionen av hur nöjda eleverna är i allmänhet med sin skolsituation och med sin utbildning; samt den sociala dimensionen av hur eleverna uppfattar stämningen i skolan. (Delaktighetsdimensionen behandlas mer ingående i nästa kapitel av denna rapport.)

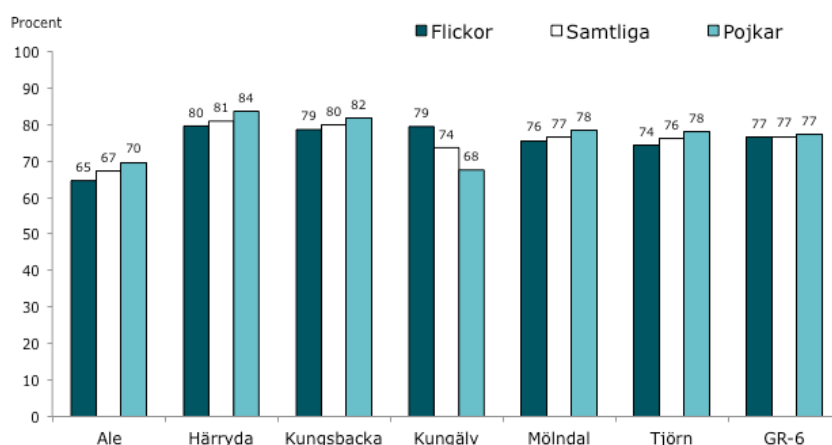
Nästan 80 procent av eleverna i åk8 uttrycker att undervisningen är mycket eller ganska bra (se diagrammet nedan), och detsamma gäller i gymnasiets år 2 (se bilagans figur 6b). Ungdomarna i Ale är i båda åldersgrupper lite mindre positiva än i övriga kommuner. I åk8 gäller det två av tre Ale-elever (67 procent). Gymnasieresultatet är mer svårtolkat då merparten av Ales gymnasie-ungdomar går i en skola utanför kommunen samt svarsfrekvensen för gruppen totalt var relativt låg. Det finns i såväl Ale som i Kungälv en viss skillnad mellan flickor och pojkar, men skillnaden löper i motsatt riktning, och i övriga kommuner är den mycket begränsad. Störst andel liknöjda eller missnöjda i åk8 gäller för Ales flickor; här tycker 14 procent att undervisningen är ganska eller mycket dålig och ytterligare 21 procent att den är vare sig bra eller dålig. Med den uppfattningen om skolundervisningen är det rimligt att anta att var tredje Ale-flicka i åk8 knappast upplever skolan som fullt ut meningsfull – något som de har gemensamt med de andra kommunernas elever som inte tycker undervisningen är bra.

Bra skolundervisning i åk8

Frågan ingår i en större frågesvit: *Vad tycker du om de här sakerna i din skola?*, med delfrågan: *Undervisningen*.

Svarsalternativ: *Mycket bra; Ganska bra; Varken bra eller dåligt; Ganska dåligt; Mycket dåligt*.

Resultaten visar procentandelen som svarat att undervisningen är mycket eller ganska bra.

⁶⁹ Skollag 2010:800, 1 kap., 4 §.

En aspekt av undervisningen handlar om vilken möjlighet som finns till hjälp eller stöd vid behov. Att dessa saker hänger samman bekräftas av en stark positiv samvariation i svaren.⁷⁰ Men man kan också tänka sig att möjligheten till extra stöd är något som i viss mån skulle kunna balansera upp en mindre positiv uppfattning om undervisningen. För dem som har svårt att hänga med i skolarbetet, eller för dem som behöver stöd på annat sätt, så kan det vara en trygghet om det finns ett lättillgängligt kompenserande stöd att tillgå. Av de sex GR-kommunernas åk8-elever uppger i genomsnitt 71 procent att möjligheten är ganska eller mycket god att få extra stöd vid behov (se bilagans diagram 7a). Detta innebär samtidigt att tre av tio inte uppfattar det så. Det kan ha att göra med att de inte riktigt vet, då de kanske inte har efterfrågat ett stöd, eller att de faktiskt inte har upplevt sig få det stöd de behövt. Den kommun som enligt Lupp-resultaten är bäst på att erbjuda stöd/hjälp är Tjörn, särskilt om vi lyssnar till kommunens pojkar som i nio av tio fall svarar att de har goda möjligheter att få hjälp. I denna kommun finns samtidigt en relativt stor könsskillnad; den positiva uppfattningen delas ”bara” av 76 procent av flickorna, vilket dock fortfarande innebär en nivå lite över ”GR-genomsnittet” (70 procent för flickorna). Genomsnittligt lägst andel som uppfattar sig ha stöd tillgängligt har Mölndal med 66 procent.

Ungefär lika många som är nöjda med undervisningen och möjligheten till hjälp/stöd är nöjda med sin skolsituation och med sin utbildning; i genomsnitt är 77 procent av åk8-eleverna ganska eller mycket nöjda med sin skolsituation och lika många med sin utbildning. Sambandet mellan svaren på dessa två frågor är, inte överraskande, relativt starkt.⁷¹ Även i detta avseende avviker Ale med en något mindre positiv bild – 66 procent av kommunens åk8-elever uppger att de är nöjda med sin skolsituation och lika många med sin utbildning – medan variationen mellan kommunerna i övrigt är begränsad.

Om uppfattningen om undervisningen kan ses som en indikator på de ungas upplevelse av en meningsfull skola ur ett kunskapsperspektiv, och synen på den egna skolsituationen mer allmänt skulle kunna antyda graden av meningsfullhet ur ett individuellt utvecklingsperspektiv, ska vi till sist se till den sociala dimensionen av meningsfullhet som skolan kan erbjuda. Svaren på frågan om hur man uppfattar stämningen i skolan indikerar hur man trivs i en av de viktigare vardagsmiljöerna för en tonåring; även om stämningen kan ligga ”utanför” en själv är det rimligt att det finns ett samband mellan hur man uppfattar stämningen och hur väl man själv trivs i miljön.

Även i detta fall gäller generellt att lite drygt tre av fyra åk8-elever har en positiv uppfattning, och även här är det Ale som i första hand avviker med ungefär två av tre som är positiva till stämningen i skolan (se bilagans diagram 9a). Det kan noteras att andelen positiva såväl bland Ales ungdomar som generellt växer i gymnasiet (diagram 9b); tolkningen är dock riskabel till följd av den sämre svarsfrekvensen men det är rimligt att anta att de som är frånvarande vid enkätens ifyllande tenderar att ha en mer negativ bild av skolans stämning än de svarande på enkäten.

Vi har sett att det finns en naturlig samvariation i svaren rörande den egna skolsituationen och den egna utbildningen, liksom mellan uppfattningen om undervisningen och möjligheten till hjälp/stöd. Det är rimligt att anta att det finns en samvariation även mellan de olika typerna av funktioner skolan ska erbjuda; inte minst utifrån Ales genomgående något avvikande resultat. Det visar sig också vara fallet. Starkast samband mellan de tre dimensioner vi studerat närmare i åk8 är den mellan uppfattningen om undervisningen och nöjdheten med den egna skolsituationen (Tau-b: +0,39⁷²), medan möjligheten till hjälp/stöd har lite svagare koppling till nöjdheten (+0,29). Däremot har nöjdheten med den egna skolsituationen ett nästan lika starkt

⁷⁰ Korrelationen mellan uppfattningen om undervisningen och uppfattningen om möjligheten att få extra hjälp och stöd vid behov uppgår till +0,48, mätt med sambandsmättet Tau-b (mättet kan variera mellan -1 och +1, där 0 innebär inget samband alls).

⁷¹ Tau-b: +0,58 (se not 70). En enkätfråga om hur nöjd man är med sin utbildning torde för övrigt rimligen vara svår att ta ställning till för en elev i grundskolans årskurs 8.

⁷² Se not 70.

samband med hur stämningen uppfattas (+0,37), och likaså är uppfattningen om undervisningen nära kopplad till synen på stämningen (+0,35).

Viktigast för en meningsfull skoltid?

Om synen på skolans olika funktioner och förhållanden tenderar att sammanfalla, inställer sig den relevanta frågan i vilken grad olika funktioner/förhållanden trots allt kan kompensera för varandra. I ett försök att besvara frågan väljer vi att utgå från åk8-ungdomarnas nöjdhet med skolsituationen i stort som den mest övergripande indikatorn på deras upplevelse av meningsfullhet i skolan – där alltså ungefär tre av fyra, 77 procent, uppger att de är nöjda.

Till att börja med kan konstateras att vi finner flest nöjda med skolsituationen bland de elever som uppskattar *både* stämningen i skolan och undervisningen. Här uppger 88 procent att de är ganska eller mycket nöjda med sin skolsituation. Den gruppen utgör nästan två tredjedelar av samtliga åk8-elever (1 628 av de totalt 2 504 åk8-elever som besvarat de tre frågorna).

Hos de elever som ger *vare sig* undervisningen eller stämningen gott betyg sjunker andelen nöjda med skolsituationen drastiskt, till 36 procent. Inte desto mindre innebär det att ungefär var tredje elev svarar att de är nöjda med sin skolsituation trots att de vare sig uppskattar undervisningen eller stämningen i skolan.

Därutöver indikerar vår analys att synen på den egna skolsituationen är lite mer känslig för undervisningens kvalitet (eller i alla fall elevernas uppfattning om undervisningen) än för stämningen i skolan. I de fall undervisningen uppskattas men stämningen inte upplevs som bra tenderar fler att vara nöjda med sin skolsituation (71 procent) än när det omvända gäller – det vill säga då eleverna gillar stämningen i skolan men underkänner undervisningen (62 procent).

Nöjdheten med den egna skolsituationen i förhållande till undervisning och stämning i skolans åk 8

Frågan om den egna skolsituationen ingår som delfrågan *Din skolsituation* i en övergripande fråga *Hur nöjd är du i största allmänhet med ditt liv när det handlar om följande?*, med svarsalternativen *Mycket nöjd; Ganska nöjd; Varken nöjd eller missnöjd; Ganska missnöjd; Mycket missnöjd.*

	Bra undervisning	Inte bra / dålig undervisning
God stämning i skolan	88 (n=1 628)	62 (n=295)
Inte god / dålig stämning i skolan	71 (n=294)	36 (n=287)

Tabellen visar för respektive grupp procentandelen som är ganska/mycket nöjd med sin skolsituation.

Resultaten visar följaktligen att såväl undervisningen som stämningen är viktiga komponenter för upplevelsen av en meningsfull skolsituation men att de i någon mån kan kompensera för varandra, och där tycks undervisningen vara av något större betydelse än stämningen i skolan.

Gör en meningsfull fritid och skoltid ungdomar nöjda med livet?

Att uppleva meningsfullhet i livet är något som är starkt kopplat till livstillfredsställelse.⁷³ Ett av de viktigare kriterierna på ett meningsfullt liv är att det har ett meningsfullt *innehåll* – i form av olika typer av verksamheter, projekt, relationer och upplevelser. Ett annat viktigt kriterium är att

⁷³ Se Bengt Brülde & Filip Fors (2014) "Vad gör ett liv meningsfullt?" för en analys och diskussion om förhållandet mellan meningsfullhet, lycka, välbefinnande och livstillfredsställelse.

vi ingår i ett större sammanhang – där vi står nära varandra relations- eller idémässigt, att vi är en del av något större utanför oss själva.⁷⁴

Såväl fritiden som skolan har en stor potential att fylla unga med meningsfullhet och därmed bidra till både deras livskvalitet och livstillfredsställelse. I Lupp-enkäten ingår en fråga om hur nöjd man är med sitt liv som helhet – något som totalt 84 procent av åk8-eleverna i de sex GR-kommunerna svarar att de är (mycket eller ganska nöjda; se bilagans diagram 25a). Därmed är det möjligt att analysera hur ungas livstillfredsställelse står i förbindelse med det vi har sett som en indikator på en meningsfull fritid – att man tycker det finns saker att göra på fritiden – och på en meningsfull skoltid – att man är nöjd med sin skolsituation i allmänhet.

Utifrån de indikatorer som Lupp-enkäten erbjuder verkar det som att skolsituationen har större betydelse för livstillfredsställelsen i åk8 än fritidssituationen – men det är då viktigt att betona att analysen baseras på ett specifikt mått på meningsfull fritid, hur man uppfattar det befintliga fritidsutbudet.⁷⁵

I den grupp åk8-ungdomar som är nöjda med såväl skolsituationen som med fritidsutbudet uppger 94 procent att de är mycket eller ganska nöjda med livet. Dessa ungdomar utgör en majoritet av samtliga åk8-eleverna, 63 procent.

Andelen nöjda med livet sjunker därefter något i gruppen som är nöjd med skolsituationen men inte med fritidsutbudet, till 87 procent. Men den sjunker mer i gruppen som omvänt är nöjd med fritidsutbudet men inte med skolsituationen, till 61 procent – det vill säga ett (upplevt) gott fritidsutbud tycks vara en sämre kompensation för en bristande skolsituation än tvärtom. Men även fritidsutbudet spelar en viktig roll; livstillfredsställelsen är minst utbredd bland de unga som inte är nöjda med vare sig skolsituationen eller fritidsutbudet: 41 procent.

Livstillfredsställelsens förhållande till fritidsutbud och skolsituation i åk8

Frågan om livstillfredsställelsen ingår som sista delfrågan *Ditt liv i sin helhet* i en övergripande fråga *Hur nöjd är du i största allmänhet med ditt liv när det handlar om följande?*, med svarsalternativen *Mycket nöjd; Ganska nöjd; Varken nöjd eller missnöjd; Ganska missnöjd; Mycket missnöjd.*

	Nöjd med fritidsutbudet	Inte nöjd med fritidsutbudet
Nöjd med skolsituationen	94 (n=1 597)	87 (n=376)
Inte nöjd med skolsituationen	61 (n=401)	41 (n=177)

Tabellen visar för respektive grupp procentandelen som är ganska/mycket nöjd med livet i sin helhet.

Resultaten antyder alltså att skolsituationen kan spela en lite större roll för ungas livstillfredsställelse än förutsättningar till fritidssysselsättningar, även om det är ett resultat som bör följas upp på andra vägar med bättre anpassade frågeinstrument.

Otvetydigt är det dock så att en ansenlig del unga uttrycker sig vara nöjda med livet även om de inte uppskattar vare sig skolsituationen eller fritidsutbudet. En förklaring kan vara goda relationer, till såväl vänner som inom familjen – det vill säga en annan viktig dimension i ett meningsfullt liv (se ovan). En annan bidragande faktor kan vara den att man helt enkelt mår bra

⁷⁴ Se vidare Brülde & Fors (2014) ovan.

⁷⁵ Därtill ingår indikatorn på en meningsfull skola, till skillnad från indikatorn på meningsfull fritid, i samma frågebatteri som frågan om övergripande livstillfredsställelse, det vill säga riskerar att överdriva sambandet på mer metodbunden grund.

i kropp och själ. Svaren på frågan om hur nöjd man är med livet som helhet visar sig till och med ha ett starkare samband med såväl nöjdhet med familjerelationer och med hälsan än med skolsituationen.⁷⁶ Familjesituationen berörs dessvärre mycket begränsat i Lupp-enkäten, varför det är en analys som får anstå till ett annat sammanhang. Hälsodimensionen ska vi däremot återkomma till i ett senare kapitel i rapporten.

Meningsfullt ungdomsarbete

Sammantaget kan man säga att resultatet från Lupp-undersökningen talar för att ett strategiskt arbete för att utveckla ungas livssituation bör grundas på en helhetlig syn på deras livssfärer, intresseområden och livstillfredsställelse. Vi finner en överlappning mellan de ungdomar som själva uttrycker någon form av missnöje med olika riskfaktorer för utvecklingen och vice versa. Man kan också konstatera en samfäll effekt där positiva livssfärer förstärker varandra; exempelvis är de som både uppfattar fritiden och skoltiden som positivt mer nöjda med livet som helhet. I viss mån kan samtidigt olika sfärer kompensera för varandra: en nöjdhet med fritidsutbudet tenderar att sammanfalla med generell livstillfredsställelse även om upplevelsen av skoltiden är negativ. Det allra viktigaste för ungdomarna verkar dock vara att skolan fungerar, och då särskilt att undervisningen uppfattas positivt. Så, när man tillfrågar ungdomar själva är skolan mycket prioriterad och då i första hand som en plats för kunskapsförkovran.

Bakom att säga sig vara nöjd med undervisningen ligger dock säkerligen mycket mer än att uppleva sig lära sig saker. Det kan hänga samman med att ha goda relationer till sina lärare, att uppfatta sig sedd och att känna sig stimulerad och utmanad till nya steg i sin utveckling.⁷⁷ I och med att data för att undersöka betydelsen av familjesfären och ungdomars personliga egenskaper saknas i Lupp-enkäten, måste andra viktiga pusselbitar vara på plats för en än mer allsidig förståelse.

Värt att notera är också att den fritidsprofil som förknippas med flest riskfaktorer är den som vi benämnt lokalt social. Ungdomar med denna profil besöker i högre grad fritidsgårdar och liknande platser. En slutsats skulle kunna vara att fritidsgårdar är negativa i förhållande till ungas utveckling, en annan är att säga att dessa ställen i högre grad lockar en viss grupp av ungdomar än andra⁷⁸. I linje med det senare kan det därför finnas en potential hos fritidsgårdar att nå denna grupp och utveckla ett främjande och förebyggande arbete. I vilken mån som fritidsgårdarna verkligen kan vara en utgångspunkt för ett kvalitativt arbete för att ge unga med högre grad av riskbeteende positiva utvecklingssammanhang, hänger troligen samman med resurser, personalens kompetens och medvetenheten i pedagogiken.⁷⁹ Vår analys pekar på att det borde vara en prioriterad angelägenhet att satsa på kvalitativt goda verksamheter som i högre grad lockar unga med ett riskbeteende.

⁷⁶ Sambandet med nöjdheten med livet i sin helhet är (mätt i Tau-b; se not 70) +0,51 för nöjdheten med familjerelationer och +0,50 för nöjdheten med hälsan. I övrigt gäller relativt skolsituationen +0,44; utbildningen +0,44; kompisrelationer +0,43; den egna ekonomin +0,40.

I en motsvarande analys av ett tvärsnitt av den svenska befolkningen, 16–85 år, visar sig dock den övergripande livstillfredsställelsen stå i ett lite svagare samband med nöjdheten rörande hälsan jämfört med både ”fritid”, ”socialt umgänge”, ”familjeliv/nära relationer” och ”arbete/studier” (se Bengt Brülde & Åsa Nilsson (2009) ”Vad gör oss nöjda med våra liv?”).

⁷⁷ Jämför Hattie, J. (2009) *Visible Learning: a Synthesis of over 800 Meta-analyses Relating to Achievement*.

⁷⁸ Det skulle i så fall innebära att den historiska grunden för etableringen av fritidsgårdar, att ta hand om unga i riskzon som drogs till gatuliv och annat riskbeteende, alltså har visst fog för sig (se Hans-Erik Olson (2008) ”Om socialpolitik, fritidspolitik och gatans löshästar”).

⁷⁹ Forkby, Torbjörn; Johansson, Helena & Liljeholm Hansson, Susanne (2008) *Främjande pedagogik. Perspektiv och läroprocesser i ungdomsarbetet*.

Delaktighet

Alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Detta är regeringens målformuleringar för ungdomspolitiken presenterade våren 2014 (se sidan 9). Regeringspropositionen inkluderar ett handlingsprogram med tre prioriterade områden: ungdomars inflytande, egen försörjning och psykiska hälsa. Ungas delaktighet och inflytande är således centralt i den aktuella regeringspolitiken.

Att prioritera ungas delaktighet i den nationella ungdomspolitiken är inte nytt. Tvärtom har ungas delaktighet i olika tappningar varit en central del av den uttryckta politiken alltsedan det är möjligt att tala om en svensk ungdomspolitik.⁸⁰ Innebörden i begreppet delaktighet har dock förändrats.

År 1939 tillsattes en statlig kommitté med uppdrag att utreda ungas situation och ge förslag på samhälleliga insatser och åtgärder inom ungdomsområdet. Mitt under brinnande världskrig diskuterades delaktighet i en anda som präglades av risken för totalitära regimers maktövertagande. Delaktighet var inlemmat inom ett högre mål av demokratifostran. Man var angelägen om att såväl det offentliga samhället genom kommunerna som föreningslivet skulle vara aktiva i att skapa aktiviteter på ungas fritid. Diskussionerna fördes mot bakgrunden av de skrämmande erfarenheterna från nazityskland där en nationellt styrd ungdomsrörelse hade varit en central del av ideologin (på liknande sätt som i totalitära länder i Östblocket). Senare under 1970-talets antikommersialism och antikolonialism kom delaktighet att innebära direktinflytande med starka inslag av självförvaltning. Ungdomar skulle inte (över)aktiveras av artificiella påfund; istället skulle delaktighet ge individen möjlighet att själv skapa och ansvara för sina olika aktiviteter. Under 1990-talet gavs medel till ungdomar för att själva driva egna träffpunkter. Maktfrågan blir alltmer central då delaktighet utan makt kom att uppfattas som uddlös om de åsikter som ungdomar gavs möjlighet att uttrycka i slutändan ändå löpte stor risk att förbises av dem med makt. Senare fram mot 00-talet kom delaktighet för unga inte sällan att kopplas samman med politiska socialisationsprocesser, där unga under former liknande formella politiska beslutsforum (exempelvis ungdomsfullmäktige) fick diskutera frågor som uppfattades ha relevans för unga.

Sedan 1990-talet diskuteras ungas delaktighet ofta sammankopplat med situationen för unga i så kallat utanförskap. I centrum för diskussionen finns unga med direkt eller indirekt erfarenhet från migrationsprocesser, som kan ha erfarit misslyckanden i skolan och som följd har svårt att etablera sig på arbets- och bostadsmarknaden.⁸¹

Den nationella ungdomspolitiken behandlar delaktighet för unga som en delaspekt av varje annat politikområde – det vill säga inte som en separat fråga vid sidan av andra områden. Inom familjelivet kan delaktighet översättas till familjedemokrati, där en ömsesidigt och respektfull kommunikation mellan föräldrar och barn är en grundkomponent.⁸² Inom skolan utgör delaktighet en väsentlig del av det övergripande målet att bidra till ett demokratiskt samhällsskick genom att öka elevernas medvetenhet och stöd för demokratin. Denna så kallade demokratifostran tycks för övrigt generellt förstärka orienteringar som eleverna redan har men har mindre förmåga att förändra befintliga uppfattningar.⁸³ Inom fritidens område har delaktighet länge varit ett centralt målområde vilket inte minst avspeglas i ett stort antal projekt inom detta område. Dessa, ofta vällovliga satsningar, har dock ibland resulterat i skendemokrati,

⁸⁰ Se Torbjörn Forkby (2010a) ”Ungdomsinflytande i ett historiskt perspektiv”.

⁸¹ Även om demokratifostran kan betyda mer i vissa fall, särskilt i relationer mellan lärare och elever; se Anna Angelin (2010) ”Delaktighet bland unga utanför”.

⁸² Se Stefan Persson (2009) *Adolescents' role in democratic parenting*.

⁸³ Se Anders Broman (2009) *Att göra en demokrat? Demokratisk socialisation i den svenska gymnasieskolan*.

varit beroende av en eldsjäl för att överleva, eller inneburit tomma beteckningar som döljer ojämlika maktordningar.⁸⁴

Delaktighet har samtidigt blivit ett slags modeord vars innehåll kan variera, vilket framkom i en studie om delaktighet på fyra fritidsgårdar. Även om personalen på gårdarna sade sig arbeta med delaktighet och ungdomarna skattade delaktigheten högt, såg det i praktiken mycket olika ut. På två av gårdarna kunde man tala om en konsumentmakt, där delaktighet kunde handla om att få välja smak på nudlarna i caféet, medan det på de två andra gårdarna handlade om något mer grundläggande: att vara med som aktör hela vägen från idé till produktion, alltså en form av producentmakt⁸⁵.

I grunden handlar ungas delaktighet om möjligheten att komma in i, få en plats och göra sin röst hörd i samhället. Mats Trondman definierar delaktighet som att känna tillhörighet och utvecklar:

Det är att bli tagen i anspråk som medlem av ett sammanhang där känslan av tillhörighet sammanfaller med möjligheten att vara med och utveckla gemensamma resurser och möjligheter.⁸⁶

Delaktiga individer, med en känsla av att höra till samhället och dess olika konkreta arenor och sammanhang, är en förutsättning för ett fungerande demokratiskt system och för att samhället ska kunna utvecklas i en socialt hållbar riktning. Delaktighet och känsla av tillhörighet är också grundläggande för en god folkhälsa (se sidan 11).

...med fokus på skola och föreningsliv

Mot bakgrund av den översiktliga bilden ovan av delaktighetens betydelse och vad ungas delaktighet kan innebära, ska vi i föreliggande kapitel, med utgångspunkt i Lupp-resultaten, beskriva de ungas upplevelser av och förutsättningar för delaktighet i vardagslivet. Familjesfären berörs mycket litet i Lupp-enkäten varför vardagslivet kommer att avgränsas till skolans och föreningslivets värld. Vi inleder med en mer övergripande beskrivning av ungas intresse för samhällsfrågor och synen på möjligheten till lokalt inflytande.

Intresse för politik och samhällsfrågor

En förutsättning för ungas engagerade delaktighet är ett intresse och en motivation för att delta i de diskussioner som förs. Detta kan naturligtvis variera beroende på vad frågan gäller – men det kan också handla om ett mer generellt intresse för omgivningen och samhället. Ett växande samhällsengagemang och intresse för omvärldsfrågor följer i någon grad naturligt med en individs utveckling: från att vara ett litet barn med begränsade kontakter med omvärlden till att under ungdomsåren erövra, eller gästspela på, nya arenor med olika slags lokal förankring och/eller globala relationer.

Graden av intresse och engagemang varierar betydligt mellan unga, likväl som mellan äldre. Det gäller inte minst intresset för formell partipolitik, något som ofta är föremål för debatt – med det minskande partipolitiska engagemanget i samhället förutsätts ofta ett minskat intresse för samhällsfrågor generellt. Men det är en bild som kan ifrågasättas – ungas intresse och engagemang i samhällsfrågor kan ta sig många andra uttryck och vägar än den partipolitiska, exempelvis genom åsiktsspridning och opinionsbildning via internet, engagemang i ideella föreningar eller aktiva konsumtionsval. Några nyckelfaktorer som kan bidra till ett samhällsengagemang eller politiskt delaktighet är tillägnandet av ny kunskap/nya perspektiv; andra

⁸⁴ Se Torbjörn Forkby (2010b) ”Delaktighet på den fria tiden”.

⁸⁵ Se Andersson m.fl. (2010) *Inordnande eller utvidgande. Om delaktighetens villkor på fyra fritidsgårdar*.

⁸⁶ Mats Trondman & Åsa Johansson (2010) *Unga under Lupp – En studie av ungas villkor och ungdomspolitikens möjligheter i Kalmar län*, Centrum för kultursociologi, Linnéuniversitetet.

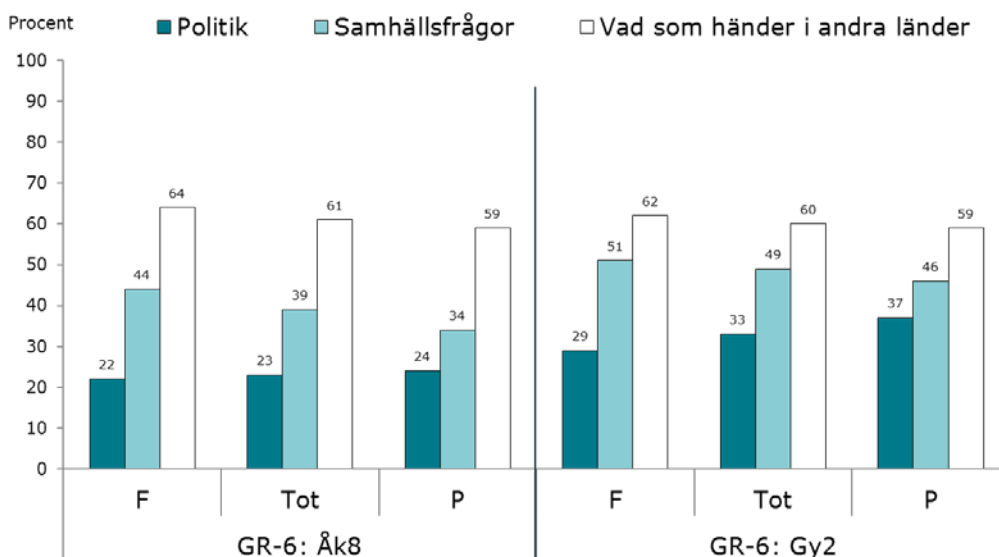
personers uppmuntran till engagemang; upplevelser av orättvisor samt ett uppfattat hot mot den egna livsstilen.⁸⁷

Av Lupp-resultaten framkommer att intresset för politik bland regionens unga är väsentligt mindre utbrett jämfört med intresse för samhällsfrågor (se diagrammet nedan). Ännu större är dock intresset för sådant som händer utanför Sveriges gränser.

Enkätens val av frågeformuleringar har betydelse. Ordet politik associeras gärna till partipolitik och blir därmed ett snävare, mer specifikt intresseområde. Hade de unga tillfrågats om intresset för att delta i diskussioner kring hur olika politiskt relevanta frågor och områden som berör dem bör hanteras, skulle utfallet förmodligen bli ett annat. Det är vidare inte självklart hur skillnaden i resultat mellan ”samhällsfrågor” och ”vad som händer i andra länder” bör tolkas. Det är rimligt att anta att ”samhällsfrågor” i första hand tolkas som svenska angelägenheter när delfrågan följs av en tydligt utlandsorienterad fråga. Det är däremot förmodligen mindre rimligt att översätta ”vad som händer i andra länder” med ”samhällsfrågor i andra länder” – men mer rimligt att anta att ”vad som händer i andra länder” inbjuder till svar som kan inkludera även mer kulturella, privata och personliga förhållanden jämfört med begreppet ”samhällsfrågor”. Det olika svarsutfallet för dessa två frågor är alltså inte rimligt att tolka *enbart* som en skillnad i intresset för svenska och utländska angelägenheter.

Tolkningsproblematiken gör det mer intressant att fokusera hur intresset skiljer sig mellan olika grupper. Intresset för såväl politik som samhällsfrågor är större bland de äldre ungdomarna än de yngre, medan intresset för den vidare omvärlden ligger på jämförbar nivå. Det finns vidare en övergripande könstendens till politiskt mer intresserade pojkar än flickor och tvärtom mer intresserade flickor än pojkar för samhällsfrågor och globala frågor. Könsskillnaderna är emellertid förhållandevis små – som störst när det gäller flickornas större intresse för samhällsfrågor i åk8 (44 procent mot pojkarnas 34) och pojkarnas större intresse för politik i gymnasiet år 2 (37 procent mot flickornas 29).

Intresse för politik, samhällsfrågor respektive vad som händer i andra länder

Frågan lyder: *Hur intresserad är du av följande?*, med delfrågorna *Politik; Samhällsfrågor; Vad som händer i andra länder*. Svarsalternativen: *Mycket intresserad; Ganska intresserad; Inte särskilt intresserad; Inte alls intresserad*.

Resultaten visar andelen som svarat *Mycket/ganska intresserad*.

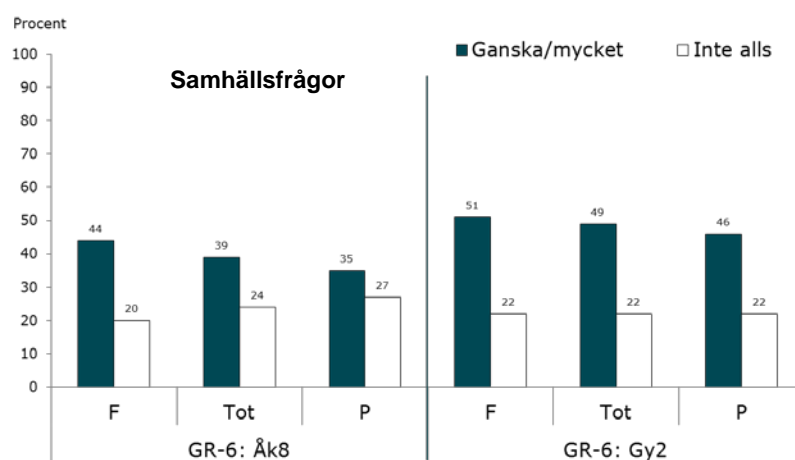
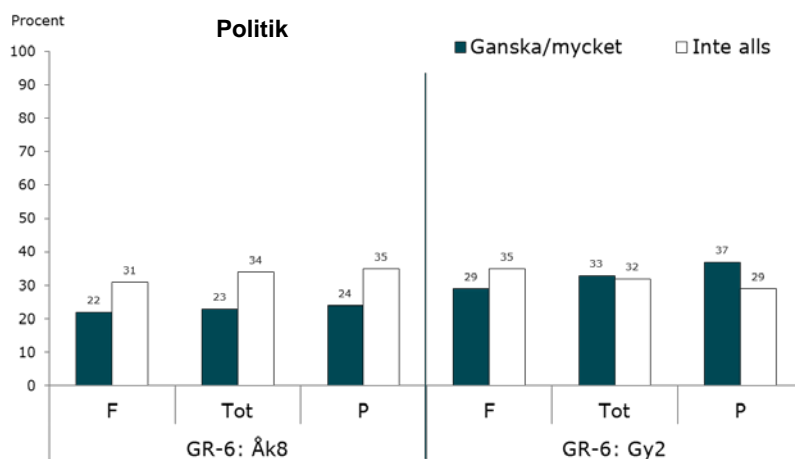
⁸⁷ Se sammanfattande resonemang i t. ex. Ungdomsstyrelsens *Fokus 10 – En analys av ungas inflytande*, s.317ff, 343ff och 369ff.

En annan väg att undersöka intresset för och attityder till politik och samhälle är att gå den omvända vägen: att belysa ointresset. Det visar sig att det finns ett tydligt avståndstagande gentemot politik, särskilt i åk8 där det är mer utbrett än intresset. Det gäller även om vi som motvikt till de mycket eller ganska intresserade unga enbart ställer dem som uppger sig *inte alls* vara intresserade (bland frågans svarsalternativ ingår även ”inte särskilt intresserad”; dessa är inte redovisade i diagrammet nedan). Inställningen till politik är därmed en tämligen polariserad företeelse. Avståndstagandet är inte lika vanligt beträffande samhällsfrågor, men det återfinns likväl hos lite mer än var femte ungdom i båda åldersgrupper. När det gäller vad som händer i andra länder är det jämförelsevis få, cirka 15 procent, som svarar att de inte alls är intresserade.

Intresse och icke-intresse för politik respektive samhällsfrågor

Frågan lyder: *Hur intresserad är du av följande?*, med delfrågorna *Politik; Samhällsfrågor; Vad som händer i andra länder*. Svarsalternativen: *Mycket intresserad; Ganska intresserad; Inte särskilt intresserad; Inte alls intresserad*.

Resultaten visar andelen som svarat *Mycket* eller *ganska intresserad* respektive *Inte alls intresserad*. Svarsalternativet *Inte särskilt intresserad* (resterande andel) visas inte.

Intresse för lokalt inflytande

Så långt ett slags grundläggande förutsättning för delaktighet i termer av intresse för omvärlden. Skrapar man på ytan brukar emellertid även personer som inte säger sig vara intresserade av vare sig politik eller samhällsfrågor kunna uppvisa engagemang i enskilda sakfrågor. På den lokala nivån svarar också knappt varannan att hen vill ”vara med och påverka i frågor som rör den kommun där du bor”: 42 procent i åk8 och 45 procent i gymnasiets år 2. Andelen är alltså jämförbar med den som uppger ett intresse för samhällsfrågor i allmänna ordalag – men sambandet mellan svaren på de två frågorna uppmäts likväl inte till mer än +0,25⁸⁸, det vill säga

⁸⁸ Sambandsmättet som använts är Pearsons r, vilket kan variera mellan -1 och +1 (0 innebär inget samband alls), baserat på dikotoma variabler i åk8- och gy2-materialet sammantaget: mycket/ganska

det är inte helt en och samma grupp av personer som ger uttryck för de två olika typerna av samhällsengagemang utan frågorna fångar lite olika typer av intresse.

Variationen i intresset för lokalt inflytande hos ungdomarna i de sex kommunerna är begränsad, men det kan noteras att drygt hälften av Tjörns ungdomar vill vara med och påverka i kommunen (57 procent i båda årskurser), medan andelen i övriga kommuner varierar mellan 33 och 46 procent i åk8 och mellan 39 och 48 i gy2 (se bilagans diagram 12a–b). Utöver Tjörn uppvisar Kungsbacka och Kungälv ett relativt utbredd intresse för lokalt inflytande i båda årskurser. I samtliga kommuner uttrycker flickor ett större intresse än pojkar i båda åldersgrupper – det gäller särskilt i Kungsbacka (i några kommuner/årskurser är andelarna i princip jämförbara).

Såväl ett intresse för politik, samhällsfrågor och för att vilja vara med och påverka i den egna kommunen är vanligare bland de gymnasieungdomar som går ett studieförberedande program jämfört med de på ett yrkesförberedande program. I den studieförberedande gruppen är det 54 procent som uttrycker att de är ganska eller mycket intresserade av samhällsfrågor mot 37 procent i den yrkesförberedande gruppen, och motsvarande skillnad sett till andelen som vill påverka i kommunala frågor är 47 mot 38 procent.⁸⁹

Det kan också noteras att intresset för att vara med och påverka i frågor som rör boendekommunen är något vanligare bland de gymnasieungdomar som går i skola inom kommunen jämfört med gruppen som pendlar till en annan kommun: 47 mot 41 procent. Eftersom just programinriktning kan vara ett skäl till att pendla är det rimligt att ta hänsyn till detta. Det visar sig då att det först och främst är bland elever på studieförberedande program som den pendlande tillvaron sammanfaller med ett mindre intresse för frågor i boendekommunen – här är andelen 41 procent att jämföra med 49 procent bland de som går på någon av kommunens gymnasieskolor (resultatet blir detsamma även om man exkluderar Ale- och Tjörnelever som uteslutande pendlar ut).

Den här typen av uttryckt intresse för lokal delaktighet skiljer sig mellan unga med svensk-/nordiskfödda föräldrar jämfört med unga med föräldrar födda utanför Norden. Det intressanta är dock att mönstren löper i olika riktning i åk8 och i gy2. I åk8 är gruppen barn till två svensk-/nordiskfödda föräldrar mer intresserade av påverka frågor i den egna kommunen jämfört särskilt med barn vars båda föräldrar är födda utanför Norden: 43 mot 34 procent. I gy2 gäller tvärtom att fler än hälften, 55 procent, av ungdomarna med två föräldrar födda utanför Norden är intresserade av inflytande i kommunen, mot 43 procent bland dem med svensk-/nordiskfödda föräldrar. Det ska noteras att svarsunderlaget för gymnasiet dels är mindre än för åk8, dels är behäftat med ett större bortfall – varför skillnaderna mellan årskurserna måste tolkas med försiktighet. Men en möjlig tolkning är att ungdomarna till utlandsfödda föräldrar som går på gymnasiet, och som därtill väljer att besvara enkäten, generellt är mer integrerade och delaktiga i samhället jämfört med ungdomar till utlandsfödda föräldrar som inte går på gymnasiet/väljer att besvara enkäten – och därmed inte särskilt väl representerar samtliga ungdomar med utlandsfödda föräldrar i gymnasieåldern.⁹⁰ Det är även möjligt att de som uppfattar sig ha sämre chanser skulle vilja påverka i högre grad. Inom fritidsområdet finns andra resultat som verkar gå

intresserad – inte särskilt/allt intresserad respektive vill påverka – vill ej påverka. En analys på åk8- och gy2-underlaget var för sig ger sambandet +0,26 respektive +0,25.

⁸⁹ Ett intresse för politik, samhällsfrågor och för att vilja vara med och påverka i den egna kommunen är vidare något vanligare bland unga med högutbildade föräldrar. Bland gy2-ungdomarna med två högskoleutbildade föräldrar är det 59 procent som uttrycker att de är mycket eller ganska intresserade av samhällsfrågor, mot 46 procent i gruppen där minst en av föräldrarna som mest har grundskoleutbildning. Motsvarande skillnad sett till andelen som vill påverka i kommunala frågor är 50 mot 39 procent. (Resultaten baseras på svar från 334 gy2-ungdomar med minst en lågutbildad förälder respektive 165 med två högskoleutbildade föräldrar (minst tre år). Analysen går enbart att göra på gymnasienivån, där frågan om föräldrarnas utbildning ingår i enkäten.

⁹⁰ En analys som fokuserar den unges egna födelseland ger ett begränsat svarsunderlag, särskilt i gymnasiet, men tendensen är densamma med olika resultatmönster i åk8 och i gy2.

i samma riktning när det gäller möjlighet och vilja till påverkan utifrån geografisk härkomst.⁹¹ Men det här är ett resultat som pockar på att följas upp på andra vägar.

Viljan att påverka frågor i hemkommunen efter föräldrarnas födelse-land

	Åk8	Gy2	Antal svar: åk8	Antal svar: gy2
Svensk-/nordiskfödda föräldrar	43	43	2 063	1 201
En förälder född utanför Norden	39	48	199	123
Båda föräldrarna födda utanför Norden	34	55	192	130

Frågan lyder: *Vill du vara med och påverka i frågor som rör den kommun där du bor?*, med svarsalternativen: *Ja; Nej*.

Resultaten visar procentandelen som svarat *Ja*.

Syn på möjligheten till lokalt inflytande

Ett intresse för att påverka i lokala frågor är naturligtvis inte samma sak som en *möjlighet* att påverka – eller ens en *tro* på möjligheten att göra sin röst hörd och därmed kunna påverka. Den egna möjligheten kan också vara svårt att bedöma. På en fråga i Lupp-enkäten om hur stor möjlighet man tror att man själv har för att föra fram sina åsikter till ”dem som bestämmer i kommunen” svarar ungefär var fjärde ungdom i GR-regionens sex kommuner just att de inte vet (se tabellen överst på nästa sida). Att inte ha någon uppfattning är, tämligen naturligt, vanligare bland de unga som uppger att de inte vill vara med och påverka i frågor som rör den egna kommunen (jämför avsnittet ovan): 31 procent mot 17 procent av de som *vill* vara med och påverka i kommunen. Resultatet är i princip identiskt för de två åldersgrupperna (se tabellen nederst på nästa sida).

Bland de unga som *har* en uppfattning i frågan är den stora majoriteten pessimistisk till sina förutsättningar för lokalt inflytande. Totalt är det drygt hälften av regionens tillfrågade ungdomar som svarar att de har antingen ”ganska små möjligheter” eller till och med ”mycket små möjligheter/inga möjligheter alls” att framföra sina åsikter. Från det motsatta perspektivet beskriver bara ungefär var femte en optimistisk syn – det vill säga färre än dem utan uppfattning i frågan. Det finns inga entydiga könsskillnader i tron på den egna möjligheten att föra fram åsikter till kommunens beslutsfattare (se bilagans diagram 13a–b).

⁹¹ Se Stig Elofsson (2000) *Formell upplevd delaktighet bland invandrare*.

Uppfattning om möjligheterna att själv föra fram åsikter till lokala beslutsfattare

	Åk8	Gy2
Mycket stora möjligheter	2	3
Ganska stora möjligheter	18	15
Ganska små möjligheter	39	40
Mycket små möjligheter/ inga möjligheter alls	15	18
Ingen uppfattning	26	24
Summa procent	100	100
Antal svar	2 483	1 473

Frågan lyder: *Hur stor möjlighet tror du att du själv har att föra fram dina åsikter till dem som bestämmer i kommunen?*, med svarsalternativen: *Mycket stora möjligheter; Ganska stora möjligheter; Ganska små möjligheter; Mycket små möjligheter/inga möjligheter; Vet inte*. Frågan föregås av informerande text med exempel på kommunens olika verksamhetsområden. Resultaten visar svarsandelarna i procent.

Även om skillnaden inte är större än cirka 10 procentenheter måste det anses beklämmande att andelen pessimistiska är *större* i gruppen som vill vara med och bestämma i kommunala frågor jämfört med övriga: i åk8 är andelen pessimistiska 60 procent i den engagerade gruppen mot 50 procent hos övriga, och i gy2 är förhållandet 65 mot 52 procent (se tabellen nedan). Om ”vet ej-svaren” signalerar ett allmänt ointresse (låt vara osagt vad det grundar sig i), signalerar detta förhållande en misstro mot lokalsamhällets demokratiska öppenhet, och bland lokalt engagerade unga en potentiell frustration över att inte få vara delaktig i beslut man upplever sig berörd och intresserad av.

Uppfattning om möjligheterna att själv föra fram åsikter till lokala beslutsfattare efter viljan att påverka frågor i hemkommunen

	Åk8:		Gy2:	
	Vill påverka	Vill inte påverka	Vill påverka	Vill inte påverka
Stora möjligheter	23	19	18	18
Små/inga möjligheter	60	50	65	52
Ingen uppfattning	17	31	17	30
Summa procent	100	100	100	100
Antal svar	1 026	1 437	654	813

Kommentar: Resultaten visar svarsandelarna i procent utifrån svaren på frågan *Vill du vara med och påverka i frågor som rör den kommun där du bor?*, med svarsalternativen: *Ja; Nej*.

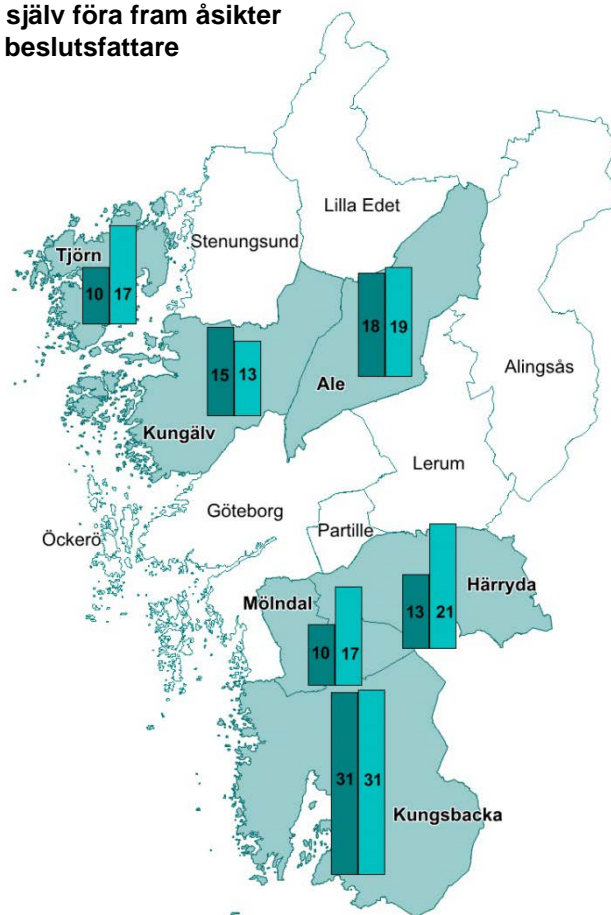
Se i övrigt kommentar till tabellen ovan.

Jämförs därefter resultatet i de sex kommunerna framkommer ett tydligt avvikande resultat för Kungsbacka, där andelen unga med tilltro till möjligheten att göra sin rörs hörd är påtagligt större jämfört med i övriga kommuner (se figuren intill). I Kungsbacka uppger nästan var tredje åk8-elev att hen tror sig ha ganska eller mycket stora möjligheter att föra fram åsikter till kommunens beslutsfattare, flickor (mörkare stapel) likväl som pojkar (ljusare stapel; se även bilagans diagram 13a). Resultatet är inte tydligt kopplat till någon enskild skola.⁹²

Det är utifrån Lupp-undersökningen svårt att peka ut någon enskild faktor bakom resultatet, särskilt som det inte återfinns lika tydligt i gy2-undersökningen. Bland Kungsbackas äldre ungdomar är andelen 20 procent, vilket likväl är något större jämfört med övriga kommuner (mellan 16 och 18 procent).

En förklaring kan dock vara att Kungsbacka kommun bedriver ett systematiskt demokratiarbete i högstadiet med bland annat demokrati-kampanjer och sedan 2012 obligatorisk demokratiutbildning på höstterminen i åk8 – vilket 2013 ägde rum före Lupp-genomförandet. Kommunen satsar också genom flera kanaler på kommunikation mellan politiker och ungdomar.⁹³

Tror på stora möjligheter att själv föra fram åsikter till beslutsfattare

Kommentar: Ang. frågans lydelse, se kommentar till tabellen överst på s. 41.

Resultaten visar procentandelen i åk8 som svarat mycket eller ganska stora möjligheter (underlaget omfattar även de som svarat att de inte vet).

Om det är svårt att säkert tolka resultaten i relation till konkreta lokala förhållanden, ska vi framöver på mer generell grund resonera kring vad som kan ligga bakom vissa ungas större förtroende för den lokala demokratins förmåga att fånga upp deras åsikter – eller/och vad som kan ha byggt upp deras större självförtroende när det gäller att kunna föra fram sina åsikter. Såväl självförtroende som förtroende för samhällets öppenhet och demokratiska system påverkas av individens erfarenheter, där mötet med lokala samhällsinstitutioner kan spela en viktig roll.⁹⁴ I det följande ska vi beskriva de ungas erfarenheter av delaktighet från först skolans och därefter föreningslivets värld samt undersöka vilken roll dessa erfarenheter tycks spela för synen på den egna möjligheten till lokalt inflytande.

⁹² För 11 av de 18 grundskolorna i Kungsbacka är åk8-resultatet minst 30 procent, för 3 av skolorna minst 50 procent.

⁹³ Sedan 2005 driver flera av kommunens enheter gemensamt (även i samarbete med andra lokala aktörer) webbportalen barbrobetalar.se, där unga i åldrarna 14–20 år bland annat kan lämna och få svar på förslag till kommunens beslutsfattare. Rådslag mellan politiker och ungdomar äger rum två gånger om året.

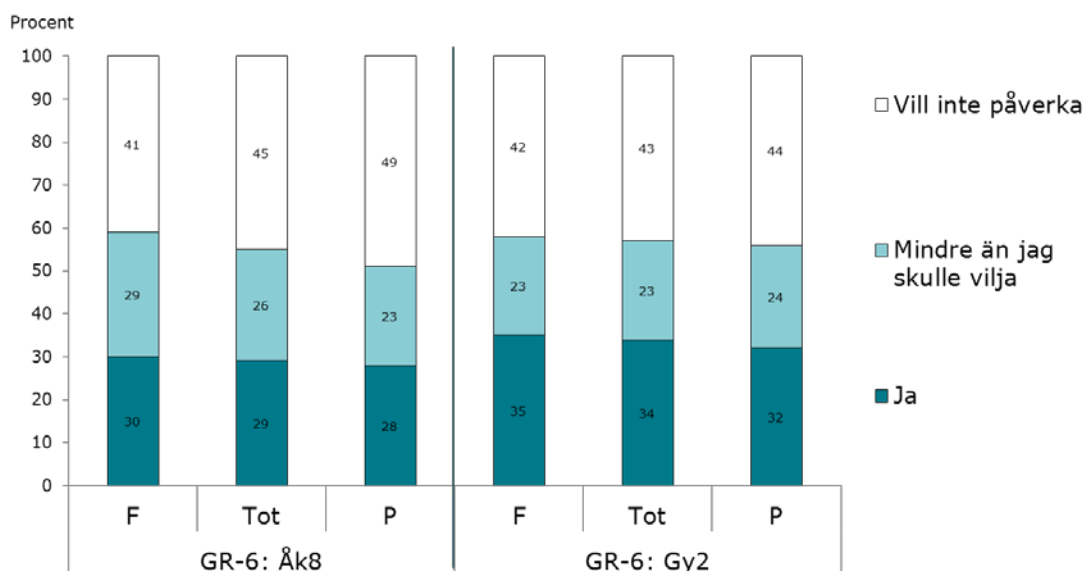
⁹⁴ Se t. ex. Maria Oskarson & Bo Rothstein (2012) ”Den sociala tilliten – håller vi på att tappa de unga?”.

Delaktighet i föreningslivet

Ungefär sju av tio åk8-elever och drygt hälften av alla gy2-ungdomar i de sex GR-kommunerna är enligt enkäten medlemmar i någon typ av förening (se sidan 25). Av dessa föreningsungdomar uppger nästan varannan att de inte vill påverka föreningens verksamhet: 45 procent i åk8 och 43 procent i gy2 (se diagrammet på nästa sida). Det finns en tydlig koppling mellan den här typen av ointresse och ett begränsat intresse för omvärldsfrågor och lokalt inflytande.

Bland de unga som uttrycker ett intresse av att påverka föreningens verksamhet, upplever en svag majoritet att de får påverka i den utsträckning de vill – det svarar ungefär var tredje föreningsmedlem, medan ungefär var fjärde tvärtom upplever sig få påverka *mindre* än hen skulle vilja (enkätfrågan saknar ett tydlig nej-alternativ). Bland gy2-ungdomarna är erfarenheterna något mer positiva än bland dem i åk8. Det finns en könsskillnad i åk8 i det att andelen flickor med negativ erfarenhet är lite större än motsvarande andel pojkar, medan pojkarna i högre grad uttrycker ett ointresse för att vara med och påverka verksamheten.

Upplevd möjlighet att påverka verksamheten i den egna föreningen

Frågan lyder: *Upplever du att du kan vara med och påverka föreningens verksamhet?* Svarsalternativen: *Ja, så mycket som jag vill; Ja, men mindre än jag skulle vilja; Jag vill inte påverka föreningens verksamhet.*

Frågan preciseras till att gälla den förening som respondenten är mest aktiv i om hen är medlem i flera föreningar.

Upplevelserna av föreningsinflytande är tämligen likt i alla sex kommunerna. I åk8 varierar andelen med positiva erfarenheter mellan 26 och 35 procent. I gy2 är variationen lite större, framför allt genom en relativt stor andel av Tjörns begränsade svarsunderlag som upplever att de kan påverka föreningens verksamhet så mycket de vill, 49 procent, men i övrigt varierar andelarna mellan 26 och 37 procent. Det kan noteras att Kungsbackas resultat inte avviker i någondera årskursen (32 procent i båda fallen) – det vill säga: föreningslivet tycks inte erbjuda någon nyckel som kan förklara den generellt mer optimistiska synen bland Kungsbacka-ungdomarna som redovisats i avsnittet ovan.

I vilken utsträckning kan den här typen av föreningserfarenhet likväl, på mer generell grund, bidra till att forma synen på den egna möjligheten att driva opinion? En analys av det samlade svarsunderlaget visar att tilltron till den egna möjligheten att föra fram åsikter till kommunens beslutsfattare är väsentligt större bland de som upplever att de kan påverka den egna

föreningens verksamhet så mycket som de vill – jämfört både med gruppen som vill påverka i föreningen mer än den (upplever att den) får och med gruppen ointresserade (se figuren nedan).

Resultatet är giltigt för såväl yngre som äldre ungdomar och inbjuder till tolkningen att såväl ett *intresse* för att påverka den egna föreningsverksamheten som en *positiv bild av möjligheten att påverka i föreningen* har potential att stärka ungas tro på möjligheten att göra den egna rösten hörd i även andra sammanhang. En tvärtom negativ erfarenhet från föreningslivet, som innebär att man inte upplever sig få påverka i den grad man önskar, syns vara negativ också för tilltron till den lokala åsiktsdemokratin.

Tilltron till egna möjligheten att föra fram åsikter till kommunens beslutsfattare efter upplevelsen av inflytande i sin förening

Resultaten avser andelen som – i respektive svarsgrupp på föreningsfrågan (se föregående diagram) – svarat att de upplever sig ha ganska/mycket stora möjligheter att själv föra fram sina åsikter till dem som bestämmer i kommunen (se vidare tabellen på s. 41).

Gruppernas storlek varierar mellan 181 och 763 respondenter.

Delaktighet i skolan

Föreningslivet involverar som vi sett en stor del unga – men inte alla. Alla Sveriges ungdomar bör däremot ha omfattande erfarenhet av skolan, och skolan har dessutom en lagstadgad funktion att stärka ungas möjligheter till inflytande i samhället. Enligt Skollagen ska skolutbildningen bland annat ”förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på” samt ”i samarbete med hemmen främja barns och elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare”.⁹⁵ Skolan är därmed en viktig arena för utvecklingen av ungas delaktighet och inflytande i frågor de berörs av, och varje skola är skyldig att arbeta aktivt med elevinflytande:

*Barn och elever ska ges inflytande över utbildningen. De ska fortlöpande stimuleras att ta aktiv del i arbetet med att vidareutveckla utbildningen och hållas informerade i frågor som rör dem.*⁹⁶

Skolan spelar alltså en viktig roll i utvecklingen av ungas förmåga till delaktighet i samhällslivet – det gäller i skolan likväl som *utanför* skolan genom den kunskap och det engagemang som skolan ska bidra till.

⁹⁵ Skollag 2010:800, 1 kap., 4 §.

⁹⁶ Se *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*. Prop. 2009/10:165, 4 kap § 9.

Skolans arbete med elevinflytande

Skolans arbete för att stärka elevernas inflytande i skolfrågor som berör deras lärande kan ske på olika sätt. Grundläggande är att eleverna informeras om sina rättigheter till inflytande. När den informationen fram till regionens ungdomar? Grovt räknat uppger fyra av tio att de fått veta vad de som elever ska ha inflytande över i skolan, i båda årskurser (se tabellen nedan). Något fler, knappt hälften, upplever att skolan uppmuntrar dem att aktivt medverka i klassråd och elevråd, och ungefär hälften uppfattar att skolans personal tar elevrådet på allvar. Könsskillnaderna är relativt små och bildar inget entydigt mönster.

Uppmuntrar skolan elevinflytande?

	Åk8			Gy2		
	Flickor	Pojkar	Samtl	Flickor	Pojkar	Samtl
"Jag har fått veta vad eleverna ska ha inflytande över i skolan"	39	35	37	36	41	39
"Skolan uppmuntrar mig att aktivt medverka i klassråd och elevråd"	43	46	44	48	44	46
"Elevrådet tas på allvar och lyssnas på av personalen i skolan"	49	53	51	51	45	48
Minsta antalet svar	1 220	1 143	2 417	718	727	1 467

Frågan ingår i en större frågesvit: *Här följer några påståenden om skolan. Hur tycker du att det är i din skola?*, med tre avslutande delfrågor enligt redovisningen. Svarsalternativ: *Stämmer mycket bra; Stämmer ganska bra; Stämmer varken bra eller dåligt; Stämmer ganska dåligt; Stämmer mycket dåligt.*

Resultaten visar procentandelen som svarat att påståendet stämmer mycket eller ganska bra.

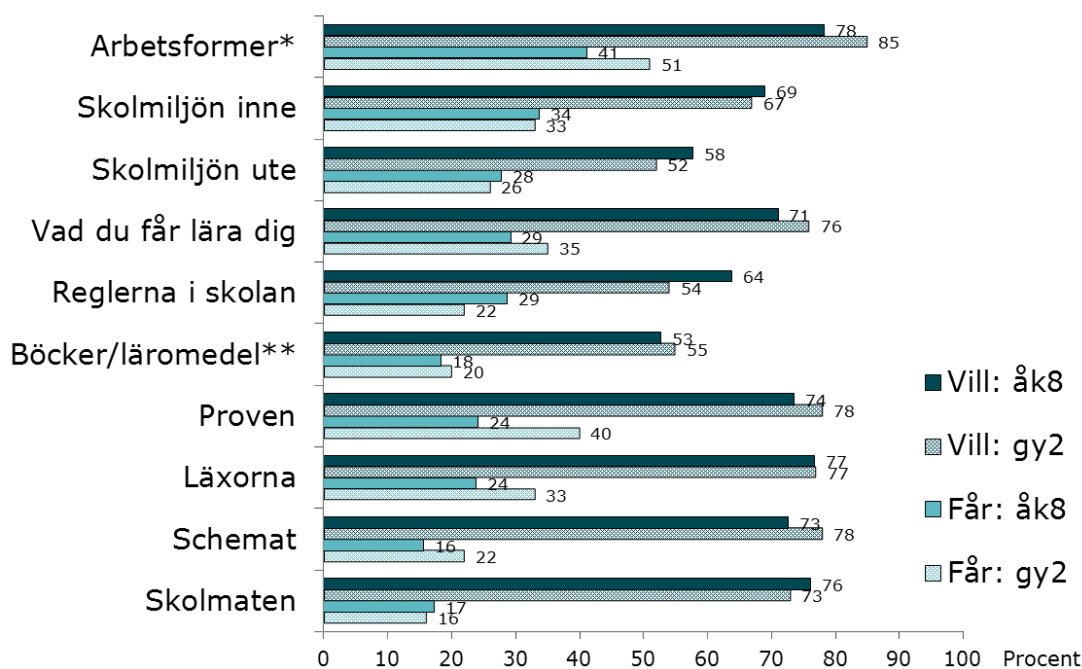
Ungefär hälften eller fler av skolungdomarna verkar alltså ha dålig kännedom om sina möjligheter till inflytande och/eller inte uppleva att skolan uppmuntrar till elevdemokrati genom formella kanaler för elevinflytande. Det ska noteras att en stor del av skolungdomarna besvarar påståendefrågorna med svarsalternativet "stämmer varken bra eller dåligt" och att bortfallet på den första informationsfrågan är relativt stort (6 procent i åk8, 5 procent i gy2) – vilket båda delarna signalerar just begränsad kännedom och begränsad upplevelse av att vara berörd.

Förutsättningarna får alltså så långt anses bristfälliga om målet är att alla elever ska vara aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer (jfr ovan) genom att utöva elevinflytande inom skolans värld. I vilken utsträckning vilar detta resultat på begränsade insatser från skolans sida eller på ett begränsat intresse från elevernas sida (oavsett vad det bottnar i)?

Svaret på frågan kräver en fördjupad analys vid varje enskild skola. Men genom Lupp-enkäten uttrycker en majoritet av skolungdomarna att de – väldigt eller ganska mycket – vill vara med och bestämma om en rad olika centrala skolfrågor. Det gäller på högstadiet likväl som i gymnasiet (se diagrammet på nästa sida). Även om dessa områden i varierande grad kan anses vara expertfrågor för utbildade pedagoger och annan skolpersonal, kan konstateras att andelen unga som upplever att de *får* vara med och bestämma om samma frågor *som mest* utgör hälften och i flertalet fall en klar minoritet.⁹⁷

⁹⁷ I Skolverkets attitydstudie som genomförs regelbundet bland landets elever uppger fler elever över tid att de kan vara med och bestämma vad de lär sig i olika ämnen. Samma utveckling syns ifråga om skolans

Elevinflytande: vad eleverna vill och upplever att de får vara med och bestämma om

Frågan lyder: *Hur mycket vill respektive får du som elev vara med och bestämma om?*, med svarsskalan: *Väldigt mycket; Ganska mycket; Ganska lite; Väldigt lite/ingenting.*

*** Enkätfrågornas fullständiga lydelse: **Hur ni ska arbeta, till exempel grupparbete/projektarbete; **Vilka böcker/läromedel ni ska ha.*

Resultaten visar andelen som svarat väldigt eller ganska mycket på respektive fråga, baserat på minst 2 440 respektive 1 439 elever i åk8 och gy2. Rangordningen följer en växande skillnad mellan vill – får vara med och bestämma om.

Gapet mellan viljan till inflytande och upplevelsen av faktiskt inflytande är – mätt på det här viset – minst när det handlar om hur eleverna ska arbeta i skolan samt beträffande skolmiljön, såväl inne som ute. Motsvarande gap är tvärtom allra störst ifråga om skolmaten, schemat, läxorna och proven. Beträffande läxor och prov är upplevelsen av inflytande något mer utbredd i gy2 jämfört med åk8, i övrigt är förhållandena i de två årskurserna mycket lika varandra.

Med ett fokus på den här typen av ”inflytandegap” visar det sig att det generellt är större för de yngre eleverna, i åk8, förutom beträffande skolmaten, reglerna och den inre skolmiljön där gapet är något större i gy2 (”gapets” storlek redovisas i tabellen på nästa sida).

Det finns en påtaglig könsskillnad i det att ”inflytandegapet” genomgående är större hos flickor än hos pojkar.⁹⁸ En närmare analys visar att det i båda årskurser bottenar i såväl ett mer utbrett engagemang i frågorna hos flickorna som en mindre utbredd upplevelse av reell påverkan.⁹⁹ Det är rimligt att tänka sig att ett större engagemang kan vara en del av orsaken till en generellt mer

regler. En utvärdering av projektet Skolval 2006 visar att elever i första hand vill vara med och påverka områden som de själva prioriterar som viktiga, tillsammans med vuxna och där spelreglerna är tydliga. (Enligt information sammanställd av Ungdomsstyrelsen: www.ungdomsstyrelsen.se/inflytande-skolan.)

⁹⁸ I en liknande analys av ”underskott på delaktighet” bland unga i skolan i Kalmar län, framkommer att det är ”betydligt vanligare att flickor har ett större underskott på delaktighet än pojkar”; se vidare Mats Trondman och Caroline Anderssons rapport *Delaktighet som möjlighet*, 2013, s. 22ff.

⁹⁹ Det kan dock noteras tre undantagna områden i gy2 där upplevelsen av inflytandet hos flickor och pojkar generellt är ungefär densamma; det gäller arbetsformer, läxor och prov.

negativ bild av det reella inflytandet, till följd av större förväntningar bland dessa engagerade elever.

Gapet mellan viljan till inflytande och upplevt faktiskt inflytande

	Åk8			Gy2		
	Flickor	Pojkar	Samtl	Flickor	Pojkar	Samtl
Arbetsformer	2,1	1,7	1,9	1,8	1,6	1,7
Skolmiljön inne	2,4	1,8	2,0	2,4	1,7	2,1
Skolmiljön ute	2,3	1,8	2,1	2,5	1,7	2,0
Vad du får lära dig	3,2	1,9	2,4	2,5	1,9	2,2
Reglerna i skolan	2,4	2,1	2,2	2,9	2,1	2,5
Böcker/läromedel	3,9	2,2	2,9	3,4	2,2	2,8
Proven	3,8	2,5	3,1	2,1	1,8	2,0
Läxorna	3,9	2,7	3,2	2,5	2,2	2,3
Schemat	6,2	3,6	4,6	4,7	2,9	3,6
Skolmaten	5,7	3,5	4,4	5,5	4,0	4,7
Minsta antalet svar	1 239	1 146	2 440	709	707	1 439

Kommentar: Tabellen visar det aggregerade förhållandet mellan andelen som vill vara med och bestämma dividerat med andelen som upplever att de får vara med och bestämma, dvs. tal över 1 innebär att andelen som vill vara med och bestämma är större än andelen som upplever att de får vara med och bestämma, värde 2 innebär att andelen är dubbelt så stor etc.

Se i övrigt kommentar till figuren ovan.

Den här typen av ”inflytandegap” inom skolans område är möjligt att tolka i termer av en frustrationspotential, som kan bidra till att försvaga tilltron till de egna möjligheterna till inflytande i samhället även mer generellt – det vill säga en tolkning i linje med den vi gjorde tidigare i kapitlet av resultaten rörande erfarenheter från föreningslivet.

Så långt har analysen rört sig på en aggregerad nivå av hur olika svarsmönster sammanfaller. I det närmaste ska analysen förflyttas till individnivån, med utgångspunkt i varje individs potentiella frustration knutet till ett eget eventuellt ”inflytandegap” i skolan.

I den följande analysen har varje individ i svarsunderlaget getts ett värde motsvarande summan av hens *totala* ”inflytandegap” på de tio skolområdena.¹⁰⁰ Därefter har skolungdomarna delats in i tre grupper med varierande grad av ”inflytandegap”:

- 1) individer med ett sammantaget relativt stort/stora gap mellan vilja till och upplevt inflytande;
- 2) individer med ett sammantaget relativt litet gap mellan vilja till och upplevt inflytande;
- 3) individer som på minst något område upplever ett större reellt inflytande än önskat och detta sammantaget ”neutraliserar” eventuella gap inom andra områden.

¹⁰⁰ Det innebär att ett ”gap” på ett område kan ”neutraliseras” av ett omvänt förhållande på ett annat område.

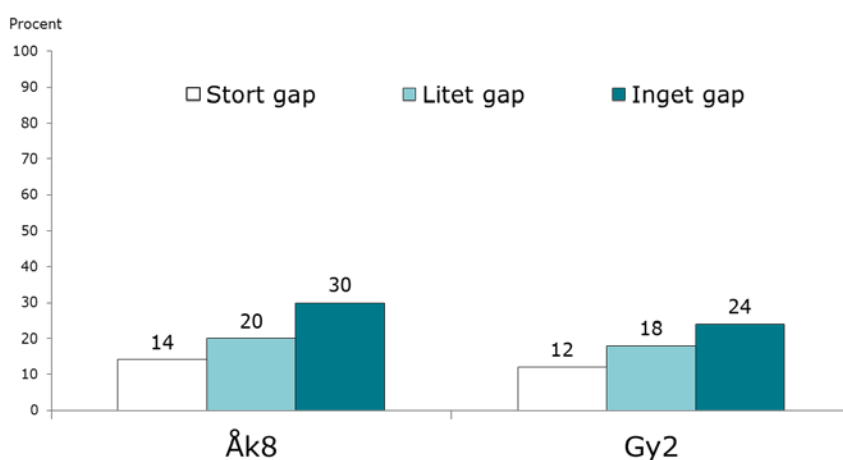
Därmed finns möjligheten att undersöka i vilken mån dessa tre grupper med olika erfarenheter av inflytande i skolan uppvisar olika syn på den egna möjligheten till inflytande i lokalsamhället mer generellt. Det visar sig att det tydligt är fallet. Tilltron till den egna möjligheten att föra fram åsikter till kommunens beslutsfattare är väsentligt mindre utbredd bland ungdomarna med ett relativt stort ”inflytandegap” i skolans värld jämfört med dem med ett mindre eller inget gap. Tilltron är allra störst i gruppen som, sammantaget, inte upplever något gap alls mellan sin egen vilja till inflytande och sitt reella inflytande eller till och med upplever att de har mer inflytande än vad de är intresserade av (se diagrammet nedan).

Resultatet är giltigt för såväl yngre som äldre skolungdomar och inbjuder till tolkningen att upplevda hinder för att få vara med i skolans beslutsprocesser i den mån man önskar har potential att försvaga tilltron till möjligheten att göra den egna rösten hörd i även andra lokala sammanhang.

Tilltron till egna möjligheten att föra fram åsikter till kommunens beslutsfattare efter upplevelsen av ”inflytandegap” i skolan

Resultaten avser andelen som – i respektive svarsgrupp baserad på frågebatteriet om viljan till och upplevt inflytande i skolan (se diagrammet på s. 46) – svarat att de upplever sig ha ganska/mycket stora möjligheter att själv föra fram sina åsikter till dem som bestämmer i kommunen (se tabellen överst på s. 41).

Gruppernas storlek varierar mellan 241 och 1 324 respondenter.

Arenor med potential att stärka ungas tro på egen delaktighet i samhället

Även om de samband vi sett i avsnitten ovan inte i sig säger något om *vilket förhållande som påverkar vilket*, inbjuder resultaten till tolkningen att såväl skolan som föreningslivet har en potential att stärka ungas tro på den egna möjligheten att göra sin röst hörd i samhället.

Naturligtvis kan en stark tro på sig själv i allmänhet, och på sina möjligheter att ge röst åt sina åsikter i synnerhet, också påverka upplevelsen av möjligheten till inflytande i skolan eller föreningslivet. Men även med den reservationen är det rimligt att utgå från att individen utvecklas utifrån en nära växelverkan mellan både självförtroende, samhällsförtroende och erfarenheter: erfarenheter påverkar förtroendet, som i sin tur påverkar attityder och beteenden vilka bidrar till att öppna/stänga möjligheten till nya positiva/negativa erfarenheter, vilka i sin tur bidrar till förstärkt/försvagat förtroende...

Vågar vi på dessa resonerande grunder läsa in en demokratisk potential i både föreningsliv och skola, blir nästa intressanta fråga vilken av dessa erfarenhetssfärer som är viktigast i (själv)förtroendeprocessen. Är det kanske till och med tillräckligt med goda erfarenheter av inflytande inom *antingen* skolans eller föreningslivets värld?

En fördjupad analys av enkätunderlaget ger svaret: ja, det räcker med goda erfarenheter från en av dessa två vardagsmiljöer för att öka sannolikheten att individen har positiv syn på möjligheten att föra fram sina åsikter till kommunens beslutsfattare. Men svaret kan utvecklas –

sannolikheten visar sig nämligen öka ytterligare hos de individer som har positiva erfarenheter från *båda* miljöer. Med utgångspunkt i de unga som besvarat frågorna om inflytandet både i skolan och i den egna föreningen, tror inte mer än 12 procent av dem med negativa erfarenheter från båda dessa miljöer att de har ganska/mycket stora möjligheter att föra fram sina åsikter till kommunens beslutsfattare (se tabellen nedan). Hos dem med positiva/neutrala erfarenheter i båda fallen är andelen nästan den tredubbla, 31 procent.¹⁰¹

Men det visar sig också att positiva erfarenheter från den ena miljön kan kompensera för dåliga erfarenheter från den andra. I gruppen som har negativ erfarenhet av att få påverka i skolan men samtidigt upplever att de får påverka i sin förening, är andelen med tilltro till den egna "åsiktsmöjligheten" 22 procent – och i princip densamma i gruppen som tvärtom har negativa erfarenheter från föreningslivet men positiva/neutrala erfarenheter från skolan (21 procent).

Skolans och föreningslivets roll för tilltron till egna "åsiktsmöjligheten"

Resultatet visar för respektive grupp procentandelen som tror att de har ganska/mycket stora möjligheter att själv föra fram åsikter till kommunens beslutsfattare (se vidare tabellen överst på s. 41).

Svarsunderlaget är hämtat från både åk8 och gy2, avgränsat till dem med ett föreningsmedlemskap (andelen som tror de kan föra fram sina åsikter är generellt lite mindre i gruppen som ej är föreningsmedlem; 17 mot 21 procent i åk8; 15 mot 20 procent i gy2).

	Stort "inflytandegap" i skolan	Litet/inget "inflytandegap" i skolan
Får inte påverka sin förening "tillräckligt"	12 (n=190)	21 (n=379)
Får påverka sin förening	22 (n=152)	31 (n=537)

Resultaten pekar alltså på att både skolan och de ideella verksamheter som samlar unga har ett stort ansvar för att inte bygga upp besvikelse eller frustration hos de unga över att inte få vara delaktiga i beslut som berör dem. På den andra sidan har verksamheterna en potential att bidra till de ungas tilltro till samhällets öppenhet och möjligheterna till delaktighet.

En reflexion infinner sig om hur både formella (som skolan) och icke-formella (som föreningslivet) sammanhang påverkar upplevelsen av att kunna påverka de lokala förhållandena i kommunen. Det som efterfrågas – upplevelsen av att kunna påverka eller i alla fall föra fram sina åsikter till kommunala beslutsfattare – är vanligen något abstrakt. De flesta har inte själva provat att faktiskt komma till tals med politiker eller tjänstemän i högre beslutsfunktion; det gäller också många vuxna. Upplevelsen avtecknar därför en upplevelse av sin potential att påverka och framförallt av i vilken mån "samhället" är berett att lyssna på dem. På detta sätt närmar vi oss frågan om en mer generell tillit till samhället. En hög tillit till samhället (och mellan medborgarna) kan ses som ett kapital som byggts upp över lång tid, men också ett kapital som måste förvaltas för att det inte ska devalveras utan i stället förmeras.¹⁰² Det intressanta är att två primära arenor i ungas livsvärld, skolan och föreningslivet, verkar ha betydelse för och samspela med tilliten till beslutsfattarens lyhörddhet. Det går heller knappast att reducera upplevelsen av ens möjlighet att påverka enbart till individuella faktorer eller till de ungas familjesituation, utan det verkar faktiskt ha en självständig betydelse hur de primära sammanhangen ser ut. Man skulle därmed kunna se skolan och föreningslivet som viktiga

¹⁰¹ Analysunderlaget är genomgående avgränsat till den grupp unga som utöver att de går i skolan är medlemmar i någon förening – och är hämtat från både åk8- och gy2-enkäten för att stärka svarsunderlaget per grupp.

¹⁰² Se Putnam, Robert D. (1993) *Making democracy work. Civic traditions in modern Italy*.

förvaltare av ett slags kitt i samhället bestående av tillit och känslan av delaktighet. Det framkommer också tydligt att det är de sammanlagda sammanhangen som har betydelse, vilket understryker betydelsen av helhetssyn och samverkan. De ungdomar som upplever delaktighet i såväl skola och på fritiden är också den grupp som har störst tilltro till sin möjlighet att göra sin röst hörd. Men de är också intressant att arenorna också har en självständig påverkan. Det är därmed inte meningslöst att verka för att unga upplever att de har delaktighet i föreningslivet (eller kanske på fritiden generellt) även om de inte upplever sådan i skolan och vice versa.

(O)trygghet

Att bli utsatt för brott, hot eller kränkande handlingar innebär – utöver den omedelbara skadan i fysiskt eller psykiskt avseende – en begränsning av individens frihet och ett hot mot dennes trygghet också på längre sikt. Ett demokratiskt samhälle förutsätter att alla individer är trygga att röra sig och att uttrycka sig i olika miljöer och sammanhang.

Att få vara trygg i sina livssammanhang är en viktig aspekt av ungas rättigheter. Ungdomspolitikerna säger att ungdomar inte bara ska ha makt och välfärd för att kunna vara en resurs för samhället. Makt och välfärd är också rättigheter. Ungdomspolitikens uttalande knyter an till såväl barnkonventionen som till de mänskliga rättigheterna. Ungdomar ska ges social och ekonomisk trygghet, god hälsa och möjlighet till utveckling.¹⁰³

Trygghet kan röra många sidor av livet och upplevelsen av trygghet eller otrygghet är individuell. Trygghet speglar en känsla inför framtiden och vad som kan hända. En aspekt av trygghet och otrygghet är oron för brott, kränkande handlingar och orättvisa, men begreppet relaterar också till livsvillkor i stort. Att känna otrygghet kan både leda till och vara en konsekvens av bristande delaktighet. Otrygghet innebär en sårbarhet och kan i värsta fall riskera att utan grund begränsa livet av rädsla för att något kan hända.

Genom Lupp-undersökningen kartläggs ungdomars känsla av trygghet och otrygghet på olika sätt. Ett separat avsnitt berör trygghetsaspekter kopplade till olika typer av vardagsmiljöer. Därutöver ingår i ett avsnitt om skolan frågor om skolans sociala miljö vilka är relaterade till trygghet. Det finns goda skäl för att särskilt kartlägga tryggheten i skolan. Unga tillbringar mycket tid i skolan. Att känna sig trygg eller otrygg i skolan kan vara avgörande för skolprestationerna och därmed livschanserna.

Alla människor kan vara utsatta för brott men vissa grupper är mer sårbara än andra, med större risk att utsättas för brott och för vilka även brottets konsekvenser riskerar att bli större. En sådan grupp är unga HBTQ-personer som i den nationella statistiken är överrepresenterade när det gäller utsatthet för våld och hot från jämnåriga.¹⁰⁴

Erfarenheter av att ha varit utsatt för brott är förenade med högre grad av otrygghet. Unga människor är mer utsatta för brott än vad äldre personer är och ungdomar är en utsatt grupp exempelvis i fråga om mobilstöld, rån och våld. Det finns könsskillnader; exempelvis är kvinnor generellt oftare utsatta för hot och sexualbrott än män medan personrån i större utsträckning drabbar män än kvinnor. Generellt sett upplever kvinnor en högre grad av otrygghet än vad män gör och det är vanligare att otrygghet och oro påverkar beteendet för kvinnor.¹⁰⁵

I verksamheter som möter unga, exempelvis skola och fritidsverksamheter, finns det stora möjligheter att bidra till att unga upplever trygghet. Viktiga vägar kan vara att medverka till omsorgs- och ansvarstagande relationer, att uttrycka förväntningar om positivt beteende och att ge ungdomar reella möjligheter att delta och att få bidra. Genom att på ett medvetet sätt bidra till att stärka skyddande omständigheter kan grundläggande behov av trygghet, upplevelsen av tillhörighet, mening och respekt mötas.¹⁰⁶

Ungdomars upplevelse av otrygghet är viktig att identifiera och motverka i ett samhälle som ska grundas på social sammanhållning och allas delaktighet. Brist på social sammanhållning riskerar att föda utanförskap och skapa segregation och är alltså ytterst en fråga om demokrati.

¹⁰³ *Fyra perspektiv i den ungdomspolitiska propositionen*, www.mucf.se

¹⁰⁴ Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) och Uppsala universitet, Kunskapsbankens webbplats: *Unga hbt-personers utsatthet för våld*.

¹⁰⁵ Brottsförebyggande rådet (2014) *Nationell trygghetsundersökning 2013 (NTU) Om utsatthet, trygghet och förtroende*.

¹⁰⁶ Forkby, Torbjörn & Löfström, Carina (2010) *Från snack till verkstad*.

Goda livsvillkor för ungdomar, och en samhällsstruktur där unga är viktiga, bidrar till ett tryggt och hållbart samhälle.

En beskrivning av (o)tryggheten i ungas vardag under fritid och skoltid

I det följande ska beskrivas hur regionens unga uppfattar tryggheten i vardagen. Inledningsvis beskrivs tryggheten i vardagsmiljöer brett. Därpå följer analyser som kopplar (o)tryggheten till utsatthet. Avslutningsvis fokuseras (o)tryggheten i skolans värld. Beskrivningarna kommer i huvudsak fokusera på de unga i årskurs 8. Här håller svarsunderlaget en bättre kvalitet genom en högre svarsfrekvens (se sidan 15), men inte minst så omfattar urvalet i högstadietundersökningen i princip kommunernas samtliga unga i den aktuella åldern medan gymnasieundersökningen i flertalet kommuner är begränsat till skolungdomar, och i två kommuner därtill till enbart dem som går på gymnasium i den egna kommunen. Avgränsningen innebär också att analyserna inte behöver förhålla sig till de pendlingsförhållanden som råder hos många gymnasieungdomar i övrigt, förhållanden som kan försvåra tolkningen av individens trygghet i, och på väg mellan, olika lokala miljöer.

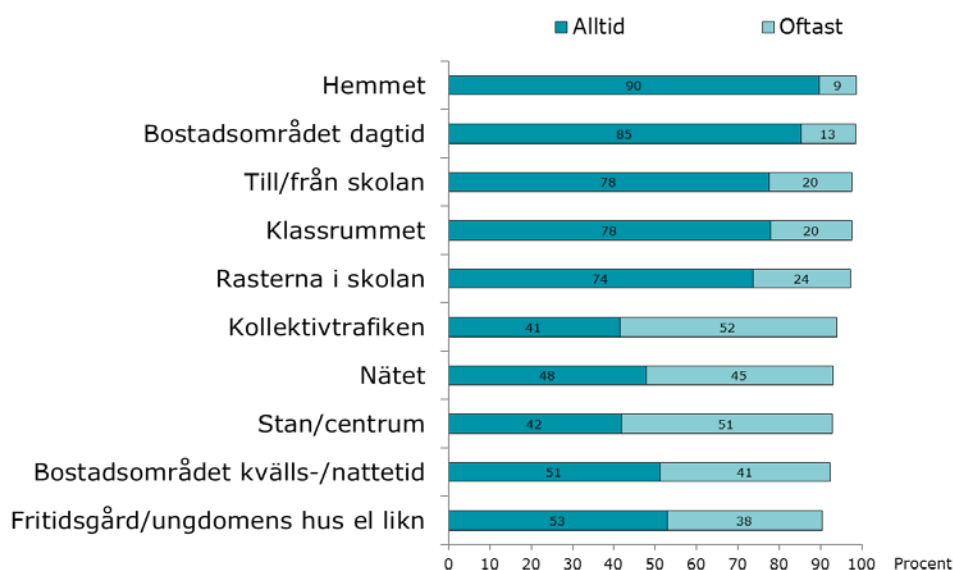
Graden av trygga vardagsmiljöer

En övergripande analys av hur unga uppfattar sina vardagsmiljöer ur ett trygghetsperspektiv resulterar i två huvudresultat: För det första är merparten av åk8-ungdomarna om inte *alltid* så åtminstone *oftast* trygga i de tio vardagliga miljöer som Lupp-enkäten täcker (mellan 91 och 99 procent; se diagrammet nedan).

Utan att ännu gå in på frågan om det är en ”acceptabel” nivå eller inte, kan, för det andra, konstateras att beträffande fem av dessa miljöer är det bara ungefär hälften av ungdomarna som uppfattar miljöerna som *alltid* trygga. Grovt räknat uppger varannan åk8-ungdom att hen *alltid* är trygg i kollektivtrafiken, på stan/i centrum, i bostadsområdet kvälls-/nattetid, på fritidsgård/ungdomens hus/liknande respektive på nätet. Men alla är inte heller *alltid* trygga i, eller på väg till/från, skolan: det gäller färre än åtta av tio. Med en sådan strängare trygghetsdefinition skulle följaktligen rangordningen i figuren ändras något och innebära att kollektivtrafiken och stan/centrum hamnade i botten i egenskap av de två platser som flest unga uppfattar som inte *helt* otrygga.

Tryggheten hos åk8-elever i olika vardagsmiljöer

Frågan lyder: *Känner du dig trygg på följande ställen?*, med delfrågorna: *I hemmet; I mitt bostadsområde på kvällen/natten; I mitt bostadsområde på dagen; På väg till eller från skolan; I klassrummet; På rasterna i skolan; På ungdomens hus, fritidsgård eller liknande; På stan eller i centrum; På buss, tåg eller liknande; På nätet.* Svarsalternativ: *Ja, alltid; Ja, oftast; Nej.*

Svarsbortfallet varierar mellan 4 och 5 procent bortsett från på frågan om ungdomens hus/fritidsgård/liknande där det uppgår till 11 procent, dvs. beträffande ett sammanhang som rimligen inte alla lika självklart har erfarenhet av.

Rangordningen av platser/sammanhang följer procentandelen som svarat att de är trygga åtminstone oftast.

Genom en så kallad faktoranalys (jfr sidorna 22–23) går det att visa hur upplevelsen av (o)trygghet i olika typer av vardagsmiljöer tenderar att hänga samman med varandra. Resultatet antyder tre övergripande dimensioner i den vardagliga tryggheten som framträder ungefär lika tydligt i analysen, det vill säga de förklarar ungefär lika mycket av variationen i ungas trygghetsupplevelser.

Den första dimensionen, som vi benämner ”stadslivet och den digitala världen”, rör först och främst upplevelser av trygghet på kollektivtrafiken och på stan/i centrum, men även i den digitala världen. Upplevelsen av trygghet inom dessa tre områden tenderar alltså att hänga samman: är jag otrygg på stan/i centrum är det mer sannolikt att jag också är otrygg i kollektivtrafiken liksom på den digitala arenan – och tvärtom.

Därnäst finner vi en trygghetsdimension som vi benämner ”skolans värld”, vilken är lika starkt knuten till upplevelserna av trygghet på rasterna och i klassrummet. Och till sist framträder en närområdesdimension, som handlar om bostadsområdet både dag- och kvälls/natttid, och inkluderar även hemmet.¹⁰⁷

Av analysen framkommer att tryggheten på vägen till/från skolan ryms inom samtliga tre dimensioner, men är starkast kopplad till tryggheten i närområdet och i skolans värld. Det visar sig också att trygghetsupplevelsen av fritidsgård/ungdomens hus är knuten till både upplevelsen av skolans värld och av stadslivet/den digitala världen, i ungefär lika hög grad.

Övergripande dimensioner i åk8-elevers upplevelser av (o)trygghet

Stadslivet och den digitala världen	Skolans värld	Närområdet
Kollektivtrafiken (0,83)	Skolan: rasterna (0,82)	Bostadsområdet: dagtid (0,78)
Stan/centrum (0,83)	Skolan: klassrummet (0,82)	Hemmet (0,73)
Nätet (0,63)	Fritidsgård/ungdomens hus/ liknande (0,52)	Bostadsområdet: kvälls-/natttid (0,63)
Fritidsgård/ungdomens hus/ liknande (0,47)	På väg till/från skolan (0,47)	På väg till/från skolan (0,50)
Bostadsområdet: kvälls-/natttid (0,44)		
På väg till/från skolan (0,30)		

Kommentar: Faktoranalys med varimaxrotering med antalet faktorer bestämt till tre (Kaisers kriterium resulterar i två faktorer), och enkätfrågans svarsskala förenklat tolkad som intervallskala. Arenor i grå text har ett svagare samband med dimensionen och ingår också i mer än en dimension. Faktorladdningarna redovisade i parentes anger sambandet mellan den övergripande dimensionen och respektive arena. Redovisningen inkluderar arenor med en faktorladdning om minst 0,30. Faktorens sammanlagda förklaringskraft är 65 procent – ”Stadslivet och den digitala världen” 24 procent; ”Skolans värld” 21 procent; ”Bostadsområdet” 20 procent.

(O)trygghet och kön

Otryggheten ser olika ut i olika grupper. Det gäller inte minst en jämförelse mellan flickor och pojkar, där flickor generellt oftare än pojkar beskriver att de inte alltid är trygga i sina vardagsmiljöer – ett könsmonster i linje med vad som framkommer i nationella trygghetsundersökningar.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Om faktoranalysen i stället drivs mot fyra faktorer faller hemmet ut som en egen dimension (0,82), men där även tryggheten i bostadsområdet dagtid korrelerar högt (0,55).

¹⁰⁸ Brottsförebyggande rådet (2014) *NTU 2013 – Om utsatthet, otrygghet och förtroende*, s. 82ff.

I förhållande till de tre dimensionerna ovan är flickors otrygghet särskilt kopplad till stadslivet och den digitala världen, men även till närområdet. Mer specifikt är den här typen av könskillnad särskilt stor beträffande dels bostadsområdet kvällen-/natttid, dels nätet. Här uppger en av tio flickor att de inte är trygga – jämfört med en av 25 pojkar (se tabellen nedan).

Ifråga om ungdomens hus/fritidsgård är däremot cirka var tionde person otrygg bland såväl flickor som pojkar, och även på stan/i centrum och i kollektivtrafiken är otryggheten hos flickor och pojkar mer jämförbar – och generellt fortfarande relativt vanlig.

Emellertid är otryggheten ännu mer utbredd än hos flickor i den grupp som på frågan om kön valt svarsalternativet ”annan könstillhörighet” – en till antalet begränsad grupp som i svarsunderlaget omfattar totalt 42 personer. Här uppger ungefär var femte att hen är otrygg på ungdomens hus/fritidsgård och nästan lika många i klassrummet och på rasterna. Även beträffande flertalet övriga vardagliga arenor är i denna grupp grovt räknat en av tio otrygga. I relation till de tre övergripande dimensionerna är gruppens otrygghet starkt kopplad till både skolan och närområdet. Resultaten måste alltså tolkas försiktigt till följd av det begränsade svarsunderlaget, men de speglar tydligt den nationella statistiken där unga HBTQ-personer i högre grad än unga generellt upplever skolan och hemmet som otrygga platser.¹⁰⁹

Otrygga vardagsmiljöer i åk8

	Flickor	Pojkar	Annan könstillhörighet ¹	Samtliga
I hemmet	2	1	7	1
I bostadsområdet: kvällen/natten	10	4	14	8
I bostadsområdet: dagen	1	2	7	2
På väg till/från skolan	2	2	12	2
I klassrummet	2	2	17	2
På rasterna	2	3	17	3
På ungdomens hus/fritidsgård/liknande	10	9	19	10
På stan/i centrum	8	6	12	7
På buss/tåg/liknande	7	5	14	6
På nätet	10	4	7	7
Minsta antalet svar	1 140	1 092	42	2 284

Frågan lyder: *Känner du dig trygg på följande ställen?*, med svarsalternativ: *Ja, alltid; Ja, oftast; Nej*. Resultaten visar procentandelen som svarat nej beträffande respektive plats/sammanhang.

¹Observera det begränsade svarsunderlaget.

Det går att ge en ännu mer sammanfattande bild av otryggheten bland de unga än genom de tre övergripande trygghetsdimensioner beskrivna ovan: nämligen att se till andelen som svarat att de inte känner sig trygga *på minst någon* av de tio vardagsarenan som frågan täcker. Det visar sig att fler än var femte åk8-ungdom är otrygg i minst något vardaglig sammanhang.

¹⁰⁹ Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) och Uppsala universitet, Kunskapsbankens webbplats: *Unga hbt-personers utsatthet för våld*.

Det här mest övergripande trygghetsmåttet summerar effektivt den generella könsfaktorn i sammanhanget: väsentligt fler flickor än pojkar uttrycker att de är otrygga i minst en vardagsmiljö – 28 mot 17 procent. I den till antalet begränsade grupp med annan könstillhörighet (42 personer), är andelen otrygga ännu större än bland flickorna: 36 procent, det vill säga ungefär dubbelt så många jämfört med gruppen pojkar.

Större otrygghet bland utlandsfödda ungdomar

Enligt statistik från den Nationella trygghetsundersökningen (NTU) är det vanligare att känna sig otrygg för utrikesfödda personer än för personer födda i Sverige.¹¹⁰ Lupp-resultaten för GR-kommunerna bekräftar det mönstret. Av de (132) personer i svarsunderlaget som är födda utanför Norden uppger 29 procent att de är otrygga i minst en av tio vardagsmiljöer, mot 23 procent bland dem födda i Sverige/Norden¹¹¹. Det är dock inte bara de egna erfarenheterna av att inte vara född i det svenska samhället som spelar in. Vidgas/omdefinieras gruppen till att omfatta de unga med minst en förälder född utanför Norden är motsvarande andel otrygga nästan lika stor, 28 procent (27 procent i gruppen med båda föräldrar födda utanför Norden). Om erfarenheten av att inte vara född i landet påverkar upplevelsen av trygghet i Sverige i negativ bemärkelse, kan den alltså – utifrån den här typen av förenklad sambandsanalys – sägas gå i arv (även om det naturligtvis finns andra faktorer kopplade till etnicitet och uppväxtvillkor som kan ha mer konkret betydelse på upplevelsen av trygghet).

Fångad på det här viset är den etniska dimensionen i trygghetsupplevelsen alltså likväl mindre påtaglig än könsdimensionen. Den handlar också om en otrygghet delvis knuten till olika miljöer. Om flickors otrygghet först och främst tenderar att vara knuten till stadslivet och den digitala världen (se ovan), är otryggheten bland utlandsfödda ungdomar och ungdomar med utlandsfödda föräldrar först och främst knuten till bostadsområdet, men även till skolan (i likhet med hos flickor) – däremot inte till stadslivet/den digitala världen.

Skillnader inom regionen

Om den upplevda otryggheten tenderar att variera i olika typer av miljöer är det av intresse att se om det föreligger några skillnader mellan de sex GR-kommunerna, med sinsemellan olika förhållanden och förutsättningar. En jämförelse av andelen åk8-ungdomar som uppger att de är otrygga i minst något sammanhang visar att andelen är allra störst i Ale: 28 procent jämfört med ”GR-genomsnittet” på 23 procent (se diagrammet på nästa sida). Men inte i någon av de sex kommunerna understiger andelen otrygga unga 20 procent.

Ales skillnad relativt övriga kommuner växer med fokus på Ales flickor, med fler än var tredje Ale-flicka som uttrycker sig vara otrygg i minst någon vardagsmiljö. Den relativa köns-skillnaden är däremot ännu lite större i Kungälv och Mölndal, där andelen otrygga flickor närmar sig den dubbla jämfört med pojkarna. Situationen med relativt utbredd otrygghet bland de unga i Ale visar sig vara särskilt kopplad till skolans värld (se även bilagans diagram 10a) men även till bostadsområdet.

Utifrån de gymnasieungdomar som besvarat Lupp-enkäten tycks otryggheten vara lite mindre utbredd hos de äldre ungdomarna. Här minskar också skillnaderna mellan kommunerna (andelen i Ale motsvarar ungefär genomsnittet), medan dock könsskillnaden växer (se bilagans diagram 17b).

¹¹⁰ Brottsförebyggande rådet (2014) *NTU 2013 – Om utsatthet, otrygghet och förtroende*, s. 82ff.

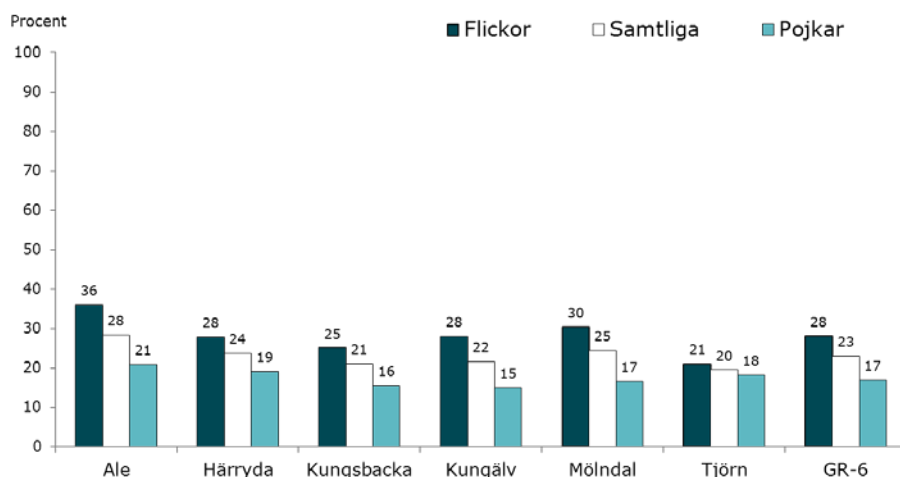
¹¹¹ 9 personer är födda i Norden, gruppens övriga 2 317 personer i Sverige.

Åk8-elevers upplevelser av otrygghet i minst någon vardagsmiljö

Den övergripande frågan lyder: *Känner du dig trygg på följande ställen?*, med svarsalternativen: *Ja, alltid; Ja, oftast; Nej.*

För de ingående vardagsarenaerna och angående frågan i övrigt, se diagrammet på s. 52.

Resultaten visar andelen som svarat nej avseende minst någon arena.

(O)trygghet i relation till erfarenhet av utsatthet

Som alla upplevelser är upplevelser av otrygghet något subjektivt, och det är inte alltid som vare sig individers eller grupper upplevelser speglar vad som på statistisk väg kan målas ut som generella riskområden och riskgrupper. Äldre tenderar till exempel att känna sig mer oroliga än yngre för brottslighet i samhället samtidigt som de i mindre utsträckning är utsatta för brott.

Bland ungdomar är oron för brott mer konkret i det att de till skillnad från övriga åldersgrupper i befolkningen i högre grad oroar sig för att själva utsättas för brott, framför allt överfall eller misshandel, i större utsträckning än för brottsligheten i samhället.¹¹² Utifrån att den mest brottsutsatta gruppen är unga vuxna (20–24 år) – särskilt ifråga om sådant som misshandel, personrån och sexualbrott¹¹³ – kan ungas otrygghet sägas ha en reell grund, även om det enbart är en mindre grupp som faktiskt blir utsatt.¹¹⁴

Genom Lupp-enkäten är det möjligt att pröva förekomsten av ett motsvarande samband bland (delar av) Göteborgsregionens åk8-elever. Till att börja med kan konstateras att 15 procent av respondenterna uppger att de under det senaste halvåret har varit utsatta för någotdera av följande: hot, stöld, misshandel, sexuellt våld/utnyttjande eller av något (okänt) skäl inte vågat gå ut (se bilagans diagram 14a). Andelen är större bland flickor än pojkar: 17 mot 13 procent, och ännu större i den begränsade gruppen som på frågan om kön angett ”annan könstillhörighet”: 28 procent.

Det sistnämnda svarsalternativet, i enkäten formulerat ”jag har inte vågat gå ut”, ligger väldigt nära den mer subjektiva otrygghetsdimensionen (oavsett hur välgrundad oron än är). Bortses här från dessa svar minskar andelen utsatta från 15 till 12 procent. Med detta mer renodlade mått på brottsutsatthet försvinner samtidigt det generella könsmonstret i svaren: 12 procent gäller såväl pojkar som flickor. Resultatet förblir emellertid väsentligt sämre för gruppen med ”annan könstillhörighet”: 21 procent.

Den vanligaste typen av brott som åk8-eleverna blivit utsatta för är hot och stöld (gäller 7 respektive 6 procent). 2 procent uppger att de blivit utsatta för misshandel och lika många för sexuellt våld/utnyttjande. Könskillnaden är relativt sett störst ifråga om sexuellt våld/

¹¹² NTU 2013 s. 42ff. (se not 110).

¹¹³ NTU 2013 s. 32ff. (se not 110).

¹¹⁴ NTU visar även på ett mer generellt samband med en större grad av otrygghet i grupper som också i högre grad rapporterar sig utsatta för brott, även om det inte på statistisk grund går att tolka sambandet som ett orsakssamband (NTU 2013 s. 98ff.; se not 110).

utnyttjande: det gäller 2 procent av flickorna mot 1 procent av pojkarna. Även beträffande de något mer vanliga typerna av brott uppgår könsskillnaden till som mest 1 procentenhet.

En analys med utgångspunkt i den mer konkreta utsatthetsvariabeln – det vill säga med fokus på dem som under det senaste halvåret utsatts för hot, stöld, misshandel eller sexuellt våld/utnyttjande – visar på en stor skillnad i upplevd otrygghet bland dem som varit utsatta för brott/hot och övriga. Andelen som uppger sig vara otrygga i minst något vardagssammanhang är otrygga i ungefär dubbel omfattning mot övriga – ett förhållande som gäller både flickor och pojkar (se figuren nedan).¹¹⁵

Åk8-elevers upplevelse av otrygghet i någon vardagsmiljö efter utsatthet för brott/hot

	Flickor	Pojkar	Samtliga
Utsatt för brott senaste halvåret	47	31	39
Ej utsatt för brott senaste halvåret	25	15	21

Kommentar: Resultaten visar procentandelen i respektive grupp som svarat att de inte är trygga i minst någon av tio vardagsmiljöer (se diagrammet på s. 52). Utsattheten gäller hot, stöld, misshandel, sexuellt våld/utnyttjande under det senaste halvåret.

Svarsunderlaget av utsatta är jämförelsevis begränsat: 156 flickor och 147 pojkar. Gruppen ”samtliga” inkluderar även personer som på frågan om kön angett ”annan könstillhörighet” eller avstått från att besvara frågan; det begränsade svarsunderlaget medger dock inte någon särredovisning.

Betydelsen av utsatthet – om vi vågar tolka sambandet i termer av orsakssamband¹¹⁶ – är särskilt stor för otrygghet i skolan och i bostadsområdet, det vill säga utifrån de övergripande trygghets-dimensioner som presenterats ovan. Kopplingen finns även beträffande upplevelsen av stadslivet/den digitala världen men den är mindre tydlig. En fördjupad analys visar också att de utsattas otrygghet tenderar att vara väsentligt större oavsett vilken typ av brottserfarenhet det handlar om – hot, stöld, misshandel eller sexuellt våld/utnyttjande¹¹⁷. Sambandet mellan upplevelsen av otrygghet och erfarenheter av brott/hot återfinns hos såväl flickor och pojkar.

Otrygghet och bortvalda fritidsarenor?

Utöver den personliga oro som otrygghet riskerar att föda hos den berörda individen, riskerar otrygghet även att få mer strukturella följder i samhället om många individer väljer bort att vistas i vad de uppfattar som otrygga miljöer. Visar Lupp-undersökningen på några tendenser i den vägen? I det följande ska fyra miljöer analyseras ur det perspektivet.

Fritidsgården

Vi har tidigare sett att fritidsgården/ungdomens hus är en plats som relativt många åk8-elever, 10 procent, upplever som en otrygg miljö. Som tidigare beskrivits (se sidan 21) är det samtidigt förhållandevis få av de sex kommunernas ungdomar som regelbundet går på

¹¹⁵ Används en utsatthetsvariabel som inkluderar även dem med erfarenhet av att inte våga gå ut är skillnaden totalt ytterligare något större: 44 mot 29 procent. Det begränsade antal svarspersoner i gruppen med annan könstillhörighet medger inte att gruppen särredovisas i analysen (ingår bland samtliga).

¹¹⁶ Jfr NTU s. 98f. (se not 110).

¹¹⁷ Pearsons r varierar mellan +0,07 och +0,11.

fritidsgård/ungdomens hus: 6 procent svarar att de går dit varje vecka, 14 procent går dit minst varje månad. Och det kan naturligtvis finnas många skäl till att avstå från – eller inte ha möjlighet att gå dit – som inte har det minsta med otrygghet att göra. Men det visar sig finnas en viss koppling till upplevelsen av trygghet.

Om generellt 6 procent av åk-eleverna går dit varje vecka, krymper andelen till 2 procent i gruppen som upplever miljön som otrygg¹¹⁸. Resultatet ska jämföras med 9 procent i gruppen som svarar att de alltid är trygga där, och med 5 procent i gruppen som uppger sig vara det oftast. Relativt sett är skillnaden alltså påtaglig. Bland de otrygga är det tvärtom 86 procent som uppger att de *aldrig* går dit, jämfört med sammantaget 69 procent bland övriga. På enkätens fråga om var man oftast brukar träffa sina kompisar på fritiden är det heller inte någon av de som upplever fritidsgården som en otrygg plats som lyfter fram det alternativet som ett av de två vanligaste ställena. Det gäller däremot 4 procent av de som alltid är trygga där (och 2 procent av de som är det *oftast*).

De här resultaten kan tolkas på två sätt: antingen låter personer med otrygga erfarenheter från fritidsgården som en konsekvens bli att gå dit, eller så är det personer som utan egen erfarenhet *tror* att fritidsgården är otrygg – kanske till följd av ryktesspridning – och därför undviker att gå dit. I och med att Lupp-enkäten fokuserar nuvarande besöksvanor och inte innehåller någon fråga om tidigare vanor saknas möjligheten att här försöka besvara frågan om det undvikande beteendet bottnar i egna erfarenheter eller hörsägen. Men det är uppenbart att fritidsgården som ett slags bortvalt sammanhang delvis tenderar att sammanfalla med synen på platsen som en otrygg arena. En upplevelse av otrygghet kan hänga samman med en mer eller mindre grundad uppfattning om att vissa grupper dominerar arenan, och i detta fall möjligen en bild av fritidsgården som ett ”inmutat område”. Den som inte tillhör en dominerande grupp kan känna sig främmande och kanske osäker inför att besöka verksamheten. För att motverka sådana tendenser krävs sannolikt en god och proaktiv inkluderande pedagogik bland de verksamhetsansvariga.¹¹⁹

Centrum/stan och utomhus

Betydligt vanligare än att träffa kompisarna på fritidsgården är att ses utomhus (25 procent uppger det som svar när de ombeds välja de två vanligaste umgängesställena) eller i centrum/på stan (23 procent). Mot bakgrund av att det är relativt många unga som upplever otrygghet även i centrum/på stan och i bostadsområdet (i första hand kvälls-/nattetid), är det intressant att undersöka potentiella effekter av otryggheten på umgänget i dessa miljöer.

Det visar sig att de som upplever att de är otrygga på stan/i centrum i mindre utsträckning brukar träffa sina vänner där än andra, men skillnaden är liten: 20 procent mot 24 procent.¹²⁰ Motsvarande förhållande gäller för upplevelsen av bostadsområdet och att umgås utomhus: 26 procent av de som alltid upplever sig vara trygga i bostadsområdet nattetid och 25 procent som alltid upplever sig trygga där dagtid brukar ofta träffa sina vänner utomhus – att jämföra med 20 respektive 19 procent av de som tycker bostadsområdet är otryggt (andelen bland dem som svarat att de *oftast* är trygga är i båda fallen 24 procent).

I den grad sambandet kan tolkas i termer av otrygghetseffekter på valet av umgängesmiljöer är de potentiella effekterna mycket mindre än jämfört med fritidsgården. En rimlig förklaring är att till skillnad mot fritidsgården är såväl ”centrum/stan” som ”utomhus” mycket vida begrepp. Upplever man en generell otrygghet i dessa typer av miljöer finns det normalt större möjligheter att välja var man träffas *inom* dessa miljöer. En otrygghet knuten till en viss del av centrum kan hanteras genom att strategiskt välja bort just det området och i stället träffas någon annanstans i

¹¹⁸ 215 svarspersoner.

¹¹⁹ Jmf Ungdomsstyrelsens bok (2008) *Mötesplatser för unga – aktörerna, vägvalen och politiken*.

¹²⁰ En upplevd otrygghet i kollektivtrafiken tycks för övrigt inte det minsta bidra till att minska valet att umgås på stan/i centrum – andelen som träffas där är tvärtom något större i gruppen som uppger sig vara otrygga i kollektivtrafiken än bland övriga: 24 mot 23 procent.

centrum, och omgivningarna ”utomhus” är rimligen inte heller helt rakt igenom inmutade av någon eller några grupper på det sätt en mer avgränsad miljö kan vara.

Hemmiljön

Det allra vanligaste stället för ungas att träffas är hemma hos varandra. Det svaret ger hela 81 procent när de ombeds välja de två vanligaste ställena att träffa kompisarna på. När det gäller otrygghet är tvärtom hemmet den plats som i minst grad upplevs som otrygg. Men 1 procent av de unga uppger att de inte är trygga där, och ytterligare 9 procent svarar att de är det *oftast*, det vill säga är det inte alltid. I den till antalet mycket begränsade grupp som uppger sig vara otrygg i hemmet (33 personer) är det bara cirka hälften (52 procent) som uppger att de brukar träffa sina kompisar ”hemma hos varandra” (svaret kan alltså lika gärna betyda hemma hos kompisarna). I gruppen som ”oftast” är trygg i hemmet (223 personer) är andelen 78 procent, och hos dem som alltid upplever trygghet i hemmet 81 procent.

Utestängda grupper med mindre möjligheter till social samhörighet?

Med en trots allt begränsad otrygghet bland regionens unga medger inte svarsunderlaget att fördjupa analysen genom att se vilka grupper av individer som särskilt tenderar att uppvisa samband mellan upplevd otrygghet i vissa miljöer och en relativt mindre benägenhet att vistas i samma miljöer. Men på en resonerande nivå är det rimligt att ställa sig frågan vad den relativt större otryggheten i bostadsområdet bland särskilt flickor, ungdomar som beskriver sig med annan könstillhörighet än flicka/pojke samt ungdomar med utländsk bakgrund betyder för deras benägenhet att röra sig fritt och ta del av fritidsaktiviteter och umgängen som innebär att vistas eller att förflytta sig i bostadsområdet.

Det finns också ett samband mellan att vara otrygg i minst någon av de tio vardagsmiljöerna och att anse att det finns för lite/inget att göra (jämför sidan 26), vilket skulle kunna indikera mer begränsade fritidsval bland otrygga unga. I den gruppen tycker nästan var tredje att fritidsutbudet är bristande, 31 procent, mot 19 procent bland övriga.¹²¹ Gruppen otrygga är också i mindre utsträckning nöjd med kompisrelationerna: 82 mot 91 procent bland övriga.

På grundval av den här typen av sambandsanalyser är det inte möjligt att säga *hur* otryggheten hänger samman med ett större missnöje på fritids-/kompisområdet; det går bara att konstatera att för vissa unga är fritiden inte förknippat med lika mycket trygga och socialt positiva sammanhang som för andra.

...en grogrund för bristande tillit?

Samma typ av sambandsanalys indikerar vidare att trygghet är en av de förtroenderelaterade faktorer som påverkar synen på den egna möjligheten till att föra fram sin åsikt i lokalsamhället (se vidare föregående kapitel): andelen som tror sig ha åtminstone ganska stora möjligheter därtill utgör i gruppen otrygga 14 procent jämfört med 22 procent i ungdomsgruppen i övrigt.

Alldeles bortsett från de påfrestningar och hinder som upplevelser av otrygghet innebär för den enskilde individen, ser det med andra ord ut att finnas god anledning att från politiskt och tjänstemannahåll håll söka främja trygga miljöer för lokalsamhällets unga.

Tryggheten i de egna sammanhangen kan ses som en grundläggande välfärdsfråga – och en fråga som berör kopplingen mellan individ och samhälle. Individer och grupper tvingas att förhålla sig aktivt till sina vardagsmiljöer som framstår som otrygga eller osäkra. Bostadsområden som får dåligt rykte påverkar den egna identiteten – vem är jag om jag kommer från ett ”sådant” område? En del kommer att hantera denna fråga genom att göra åtskillnad mellan sig och den generaliserade bilden, andra kommer att försöka argumentera mot den medan

¹²¹ Resultatet blir detsamma även om vi exkluderar otryggheten knuten till skolmiljön (raster och klassrum).

ytterligare några kanske rustar sig fysiskt för att klara sig i en osäker omvärld.¹²² Att sträva efter att lokalsamhällena tillgodoser en upplevelse av grundläggande trygghet handlar därför om så mycket mer än om att exempelvis snävt försöka förebygga brottslighet. Det är ett arbete för att ge unga människor en grund för ett positivt identitetsbyggande kring en känsla av tillit till och stolthet över sina sammanhang och där den enskilde deltar aktivt i samhällsbygget.¹²³

(O)trygghet i skolan

Skolan och dess sociala miljö är viktig för ungas välbefinnande, inte minst mot bakgrund av den ansevärdiga tiden som de unga tillbringar där. Skolan har potentialen att erbjuda eleverna goda relationer, samhörighet med andra, empati, självkänsla och acceptans samt vuxenkontakter utanför familjesfären – det vill säga olika typer av faktorer som bidrar till en trygg tillvaro. Med en dålig skolmiljö riskerar eleverna att få med sig det motsatta.

Skolans sociala miljö

I Lupp-enkäten ingår en fråga om vad man tycker om ”skolmiljön” – just så allmänt formulerat. Här svarar 81 procent av eleverna i åk8 den är mycket eller ganska bra, medan 5 procent tvärtom svarar att den är dålig. När det handlar om upplevelser av skolmiljön är det motiverat att relatera till resultaten för gymnasieungdomarna, och det visar sig att de äldre eleverna är nöjda i mindre utsträckning: 68 procent svarar att skolmiljön är bra, och tvärtom 11 procent att den är dålig.¹²⁴ Det är dock i båda fallen svårt att värdera resultaten, då enkätfrågan och dess svar kan avse såväl fysisk som social miljö.

Någon fråga om specifikt den fysiska miljön finns inte i enkäten, däremot en fråga som fångar upp specifikt den sociala miljön. Även här har en god majoritet av ungdomarna en positiv uppfattning, men förhållandet mellan de två årskurserna blir det omvända: 77 procent av åk8-eleverna och 87 procent av gy2-eleverna instämmer i påståendet att ”det är bra stämning i skolan”.¹²⁵ Könsskillnaden i sammanhanget är liten eller obefintlig (se bilagans diagram 9a–b). Men alla håller alltså inte med om att det råder en god stämning i skolan: 3 procent av åk8-eleverna och 6 procent av gymnasieeleverna tar avstånd från påståendet.

Olika faktorer bidrar till stämningen i skolan. I enkäten ombeds eleverna, inom ramen för samma frågebatteri, att ta ställning till påståendena att mobbning, våld, främlingsfientlighet respektive sexuella trakasserier är ett problem i skolan samt att elever och lärare bemöter varandra med respekt. Uppfattningarna är på samtliga dessa områden sammanlänkade med uppfattningen om skolans stämning mer generellt; en analys av svarsmonstren visar att kopplingen är starkast ifråga om respekten mellan elever och lärare.¹²⁶

Mot bakgrund av att en majoritet av skolungdomarna har en positiv bild av stämningen i skolan är det inte förvånande att det är en minoritet som uppfattar att det finns problem på dessa punkter. Men det förekommer i samtliga fall. Bilden är generellt mer negativ i åk8 än i gy2, det vill säga i linje med att de yngre eleverna var mindre positiva till den sociala stämningen. Det är särskilt mobbning som lyfts i åk8, av 13 procent av eleverna, att jämföra med 5 procent av eleverna i gy2. Även våld uppfattas som ett problem i skolan i väsentligt högre grad i åk8 än i

¹²² Jfr Torbjörn Forkby & Susanne Liljeholm Hansson (2011) *Kampen för att bli Någon – Bilder av förorten och riskfyllda utvecklingsvägar i Göteborg*.

¹²³ Jfr diskussion om ”tillitens sfär” och dess koppling till trygga livssammanhang i Mats Trondmans och Åsa Johanssons rapport *Unga under Lupp* (2010).

¹²⁴ Svaren kan avse skolorna i de sex GR-kommunerna likväl som skolor i andra kommuner som ungdomarna pendlar till.

¹²⁵ Trots de omvända resultaten för åk8 och gy2 finns det ett starkt positivt samband mellan synen på skolmiljön allmänt och inställningen till påståendet att det råder en god stämning: +0,43 i åk8 och +0,48 i gy2, mätt i Tau-b (mättet kan variera mellan -1 och +1, där 0 innebär inget samband alls).

¹²⁶ Sambandet, mätt i Tau-b (se not 70), är +0,36 i åk8 och +0,37 i gy2.

gy2; andelen är den dubbla: 8 mot 4 procent. I tolkningen av jämförelsens utfall måste det större bortfallet på gymnasieenkäten (se sidorna 15–16) hållas i minnet, särskilt i den bemärkelsen att de frånvarande eleverna som inte finns representerade i svarsunderlaget kan tänkas ha en avvikande uppfattning om skolans sociala miljö än övriga.

När det gäller problem med våld är det fler pojkar än flickor som lyfter det som ett skolproblem, i båda årskurser. I övrigt är skillnaderna mellan flickor och pojkar små eller obefintliga. Däremot är det genomgående så att de elever som beskriver att de har en annan könstillhörighet har en påtagligt mörkare bild än övriga. Svarsunderlaget är som påtalats tidigare begränsat (här mellan 40 och 43 personer), men resultaten speglas även av situationen i gymnasiet (baserat på svar från 18 personer, vilka av detta skäl inte redovisas i detalj). När det gäller mobbning, våld och sexuella trakasserier är andelen med en negativ bild ungefär den dubbla i denna grupp jämfört med genomsnittet. Ifråga om bristande respekt mellan elever och lärare – det vill säga det problemområde som särskilt starkt är kopplat till den övergripande synen på skolans stämning – är skillnaden ännu större. Ungefär var 3 av 10 elever i denna grupp upplever att bristande respekt mellan elever och lärare är ett problem i skolan. En fjärdedel av gruppen har samma uppfattning om mobbning.

Problem i skolans sociala miljö

	Åk8				Gy2		
	Flickor	Pojkar	Annan könstillhörighet ¹	Samtl	Flickor	Pojkar	Samtl
"Mobbning är ett problem i skolan"	13	13	26	13	5	6	5
"Främlingsfientlighet är ett problem i skolan"	9	9	15	9	8	9	8
"Sexuella trakasserier är ett problem i skolan"	8	8	16	8	5	5	5
"Våld är ett problem i skolan"	6	10	19	8	2	5	4
<i>Stämmer dåligt:</i> "Elever och lärare bemöter varandra med respekt i skolan"	10	11	30	11	7	8	8
Minsta antalet svar	1 234	1 170	40	2 455	721	728	1 472

Frågan ingår i en större frågesvit: *Här följer några påståenden om skolan. Hur tycker du att det är i din skola?*, med tre avslutande delfrågor enligt redovisningen. Svartalativ: *Stämmer mycket bra; Stämmer ganska bra; Stämmer varken bra eller dåligt; Stämmer ganska dåligt; Stämmer mycket dåligt.*

Resultaten visar procentandelen som svarat att påståendet stämmer mycket eller ganska bra, undantaget sista delfrågan som visar andelen som svarat mycket eller ganska dåligt.

¹Observera det begränsade svarsunderlaget.

Det är rimligt att tänka sig att personer som själva har erfarenhet av mobbning/utfrysning i högre grad än andra elever tycker det är ett problem i skolan. Det är också fallet: det gäller 28 procent av åk8-eleverna som varit utsatta det senaste halvåret, jämfört med 11 procent av

övriga. I gy2 är skillnaden ännu större: 20 mot 4 procent.¹²⁷ Men alla utsatta tycker alltså inte att mobbning är ett generellt problem i skolan, trots mobbningens tydliga koppling till skolan (som kommer att framgå av avsnittet nedan). Omvänt är det heller inte bara de som har (färsk) erfarenhet av att själv drabbas som lyfter mobbning/utfrysning som ett problem.

När det gäller synen på främlingsfientlighet som ett problem i skolan är kopplingen till den egna bakgrunden mycket begränsad, i alla fall i åk8: andelen som uppfattar det vara ett problem är 11 procent bland de födda utanför Norden mot 9 procent hos övriga. Förhållandet är precis detsamma om jämförelsen i stället görs med utgångspunkt i föräldrarnas bakgrund, där de unga definieras utifrån om minst en förälder är född utomlands eller om tvärtom båda föräldrar är svensk-/nordiskfödda. Samma slags jämförelser baserade på gymnasieunderlaget resulterar dock i en påtaglig skillnad med ungefär dubbelt så många som har en negativ bild bland dem med en utländsk bakgrund jämfört med övriga: 18 mot 8 procent sett till det egna födelselandet, och 14 mot 7 procent med utgångspunkt i föräldrarnas bakgrund. En möjlig tolkning är att de egna erfarenheterna i högre grad hunnit färga uppfattningen hos de lite äldre ungdomarna. Tolkningen måste samtidigt göras försiktigt med tanke på det relativt stora bortfallet i gymnasieenkäten¹²⁸. Det ska också betonas att en majoritet av eleverna, oavsett geografisk/etnisk bakgrund, inte ser främlingsfientlighet som ett problem i skolan.

Kopplingen är genomgående tydligare mellan att själv ha varit utsatt för våld det senaste halvåret och att uppfatta våld som ett problem i skolan. Av åk8-eleverna som varit utsatta för misshandel det senaste halvåret uppfattar ungefär var tredje att våld är ett problem i skolan (32 procent mot 8 procent av övriga). Ett motsvarande förhållande återfinns bland gy2-eleverna (23 mot 3 procent). Resultatet ska tolkas ungefärligt mot bakgrund av att svarsunderlaget av personer utsatta för misshandel utgörs av 47 respektive 44 elever, men tendensen är tydlig och densamma i båda åldersgrupper. Precis som vad gällde främlingsfientlighet ska samtidigt betonas att en majoritet av eleverna, oavsett egna erfarenheter av våld generellt sett, inte uppfattar våld vara ett problem i skolan.

Självupplevd mobbning

Totalt är det 13 procent av de tillfrågade åk8-ungdomarna i regionen som uppger att de själva varit utsatta för mobbning eller utfrysning under det senaste halvåret – nästan dubbelt så många flickor som pojkar: 17 mot 8 procent (se bilagans figur 15a). Andelen är ännu lite större i den begränsade svarsgruppen med annan könstillhörighet (42 personer): 21 procent. Skillnaden är däremot i princip försumbar i en jämförelse mellan unga med svensk och utländsk bakgrund (både sett till dem födda utomlands eller annars med föräldrar födda utomlands): 13 respektive 14 procent.

Mobbningen/utfrysningen har i första hand ägt rum i skolan: 68 procent svarar att det skett på rasterna, 37 procent i klassrummet. Den tredje vanligaste arenan är nätet, vilket anges av 31 procent. Detta är inga överraskande resultat: skolan och internet är två ofta uppmärksammade arenor för mobbning.¹²⁹ Det är också påvisat att på skolor där mobbning och kränkningar är vanligt förekommande är risken större för alla elever att bli utsatta för grövre våld, även för dem som inte varit utsatta för mobbning.¹³⁰ Bara oron för att *kunna utsättas* för mobbning eller kränkningar, i vilken form det än sker, kan starta negativa krafter i en grupp eller i en klass.¹³¹

¹²⁷ Svarsunderlaget av utsatta för mobbning/utfrysning är 318 personer i åk8 och 103 procent i gy2.

¹²⁸ Jämfört med åk8 är svarsunderlaget av personer med invandrarbakgrund också lite mer begränsat, men utgörs av 92 personer födda utanför Norden och 250 personer med minst en förälder född utanför Norden.

¹²⁹ Se t. ex. *Friendsrapporten 2013 – Om mobbning och kränkningar i skolans värld*, Friends.

¹³⁰ Se Skolverkets stödmaterial (2009) *Grövre våld i skolan – vad man vet och vad man kan göra*.

¹³¹ Se Göran Englund's rapport (2013) *Mobbning och kränkningar på nätet – vad skolan kan göra – förstudie av en undersökning*. Social resursförvaltning, Göteborgs stad.

Ifråga om kränkningar visar Lupp-enkäten att mer än var tredje åk8-ungdom blivit utsatt för orättvis behandling i ett halvårsperspektiv. Det här gäller trots att frågan är har en skarp formulering: "...på ett sätt så att du har mått riktigt dåligt". För ungefär var femte drabbad har det hänt flera gånger (19 procent), men för flertalet (81 procent) handlar det om någon enstaka gång (81 procent). Könsskillnaden är stor i sammanhanget: nära hälften av flickorna har blivit utsatta, 45 procent, och 28 procent av pojkarna (se bilagans diagram 16a). I det begränsade svarsunderlaget av unga med annan könstillhörighet (41 personer) är andelen jämnstor med flickornas: 46 procent.

Liksom mobbning/utfrysning knyts de orättvisa behandlingarna först och främst till skolans värld. På en följdfråga i enkäten om vem som står för den orättvisa behandlingen pekar en majoritet av de utsatta på andra elever (41 procent) eller skolans personal (28 procent).¹³²

När det handlar om orsaken bakom den orättvisa behandlingen, enligt den drabbade själv, anger hälften "annat" snarare än de fasta svarsalternativen: *bakgrund/hudfärg; kön/könsidentitet; sexuell läggning; ålder; utseende; funktionsnedsättning; religion*. Vanligast orsak därefter är utseende (17 procent) – i övrigt är det som mest 5 procent av de utsatta som angett något av de fasta svarsalternativen knutna till de sju lagstadgade diskrimineringsgrunderna.

Otrygga skolmiljöer

Utifrån mobbning och kränkningars tydliga kopplingar till skolans värld är det inte förvånande att en ansenlig del av eleverna uppfattar skolans miljöer som otrygga. Enligt nationell statistik är de platser inomhus där elever i allmänhet känner sig mest otrygga i skolan toaletter, omklädningsrum, korridorer/vid elevskåp/utanför klassrum, cafeteria och uppehållsrum.¹³³

Ungefär var fjärde elev i de sex GR-kommunernas åk8-skolor är inte helt trygg på rasterna, 26 procent, och nästan lika många, 22 procent, svarar detsamma beträffande klassrummet. Av dessa svarar dock en majoritet att de *oftast* är trygga (jämför diagrammet på sidan 52), men mot bakgrunden av att skolplikt råder bör målet rimligen vara helt trygga elever i skolan. Otryggheten är mindre utbredd bland gy2-ungdomarna¹³⁴: 15 respektive 12 procent (se bilagans diagram 10a–b); igen ska betonas risken att det stora bortfallet bidrar till en bild som inte är representativt för samtliga skolungdomar.

Särskilt beträffande klassrummet finns en påtaglig könsskillnad med fler otrygga flickor än pojkar: 28 mot 16 procent i åk8 och 15 mot 9 procent i gy2 (se diagrammet på nästa sida). De elever som beskriver sig ha annan könstillhörighet upplever sig relativt otrygga både på raster och i klassrummet: i det begränsade svarsunderlaget gäller det ungefär 3 av 10 åk8-elever och 4 av 10 av gy2-elever. I högstadiet är nivån alltså jämförbar med flickornas medan den i gymnasiet är högre än för såväl pojkar som flickor – men resultaten måste alltså tolkas försiktigt till följd av det begränsade svarsunderlaget.¹³⁵

Som beskrivits tidigare uttrycker Ales unga otrygghet i generellt högre grad än övriga fem kommuner. Detta förhållande framkommer särskilt tydligt inom skolans område: nästan hälften av Ales flickor i åk8 är inte alltid trygga på rasterna, och för drygt fyra av fem gäller samma sak i klassrummet. Även Ales pojkar är otrygga i större utsträckning än pojkarna i övriga kommuner. Könsskillnaden är minst i Kungälv och på Tjörn – beträffande klassrummet är den här i princip obefintlig.

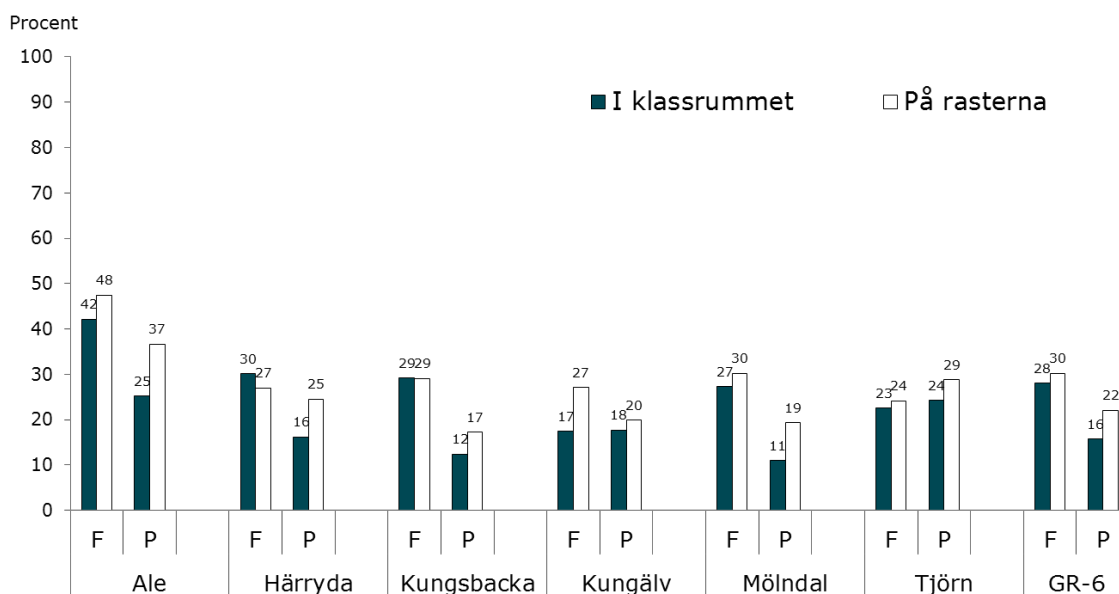
¹³² Två av frågans fasta svarsalternativ, tillsammans med: *sjukvården; polisen/rättsväsendet; socialtjänsten; organisation eller förening; annan person; annat*. Det kan noteras att svarsalternativet *annan person* användes av 34 procent, dvs. frågans mer specifika svarsalternativ täcker inte alla relevanta aktörer i sammanhanget.

¹³³ Se Brottsförebyggande rådet (2012) *Att förebygga brott och problembeteende i skolan* samt *Friendsrapporten 2013*.

¹³⁴ Här ingår både elever i de sex kommunernas skolor och elever som pendlar till någon annan kommun.

¹³⁵ Svarsunderlaget är begränsat till 53 personer i åk8 och 25 personer i gy2.

Otrygghet i klassrummet och på rasterna

Frågan lyder: *Känner du dig trygg på följande ställen?*, med delfrågorna: *I klassrummet* och *På rasterna i skolan*. Svartalernativ: *Ja, alltid; Ja, oftast; Nej*.

Resultaten visar procentandelen som svarat att de inte alltid känner sig trygga.. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

Skolan tycks alltså ha arbete kvar till dess att den kan erbjuda sina elever en rakt igenom trygg lärandemiljö: det förekommer problem med såväl mobbning, kränkningar, bristande respekt mellan elever och lärare, främlingsfientlighet, våld och sexuella trakasserier. Naturligtvis är skolans värld ingen isolerad ö utan speglar sociala förhållanden och värderingar i det omgivande samhället. Men med tanke på den skolplikt som råder och lärandets stora betydelse för möjligheter till egenmakt, välbefinnande och hälsa livet igenom, är det särskilt viktigt att motverka otrygghet i skolan.

Tryggare vardagsmiljöer

Ibland sägs att det går att visa allting med statistik, och visst går det att understryka och lyfta fram resultat på sätt så att de stärker den bild man vill förmedla. Men det finns också anledning att betona att ett visst resultat går att tolka på olika sätt mot bakgrund av bakomliggande värderingar och vad resultatet ska användas till.

Det är utifrån de presenterade resultaten möjligt att nöjt konstatera att regionens unga på det hela taget upplever trygghet i sina vardagsmiljöer. I de miljöer de inte kan undvika, hemmet och skolan, är det bara ett fåtal procent som uppger att de är otrygga, och beträffande miljöer som de i högre grad kan välja att vistas i – ute i boendeområdet kvälls- och nattetid, i stan/centrum – är det en mindre minoritet som uppger otrygghet. Den lilla grupp som ändå uppger att de känner sig otrygga skulle kunna avfärdas med att de har en osäker personlighet¹³⁶ eller har haft otur.

¹³⁶ I personlighetsforskning talas det om en övergripande dimension av "emotionell stabilitet" där bland annat ingår graden av "anspändhet" med avseende på individens benägenhet att vara ängslig/orolig eller lugn/stabil (se Gunnarsson m. fl. 2014 "Att mäta personlighet").

Vi har valt att tolka resultatet annorlunda. Även om gruppen otrygga är relativt liten, kan den betraktas som en "signalgrupp". Gruppens vittnesmål kan peka på negativa förhållanden som fler kan vara eller komma att bli berörda av.

Vi har också valt att använda ett tämligen strängt mått på vad som är acceptabel nivå på trygghet i ett viktigt obligatoriskt sammanhang, skolan. Det är svårt att hävda något annat än att skolan ska vara en trygg plats för alla. Ett sådant mål inkluderar rimligen att mobbning, främlingsfientlighet, sexuella trakasserier, våld samt att lärare och elever bemöter varandra med respekt nedbringas till ett minimum. Det finns all anledning att arbeta med en "nollvision" i skolan.

När det gäller otrygghet på ungdomens hus/fritidsgårdar framträder en lite mer utbredd otrygghet, även hos de unga som inte brukar besöka verksamheten vilket till viss del kan vara resultatet av ogrundade föreställningar. Det är likaledes en viktig fråga att arbeta med, rimligen riktat såväl mot den konkreta verksamheten och hur den fungerar som mot den bild som finns och sprids om verksamheten. Om fritidsgårdar ska kunna attrahera en bred ungdomsgrupp, är en grundläggande förutsättning att den uppfattas som trygg, där inte vissa grupper fått möjlighet att göra gården till sin egen och riskerar att avskräcka andra.

Arbete för ökad trygghet bör vara brett och inbegripa flera av ungdomars arenor. Vid sidan av skolan och fritidsgårdar som diskuterats ovan är kollektivtrafiken, offentliga miljöer och internet också exempel på viktiga arenor för unga vistas på – även om dessa inte är obligatoriska. Absolut trygghet är sannolikt svårt att uppnå i dessa fall, och kanske heller inte önskvärt inberäknat de konsekvenser detta kan ha. Det är naturligtvis svårt att fastställa en viss nivå av möjlig eller eftersträvansvärd trygghet, utan det är något som måste diskuteras mellan berörda parter. När tryggheten i kollektivtrafiken fokuseras, kan man exempelvis tänka sig forum där ungdomar och trafikföretag tillsammans diskuterar hur bussresorna kan bli tryggare.

Vid planering för ökad trygghet utgör den fysiska miljön en viktig del. Det kan exempelvis handla om bättre upplysning, nedtagning av skymmande häckar. Men även om den fysiska platsen spelar en roll för tryggheten kan man inte bygga bort otrygghet i alla delar genom enbart fysiska åtgärder. Trygghet skapas i hög grad genom att det finns en närvaro av människor till vilka man har en förtroendefull relation. De platser de unga kan uppleva som otrygga är ofta sådana där vuxna inte deltar i särskilt stor utsträckning. Att arbeta för ökad trygghet innebär därför också att skapa förutsättningar för möten mellan ungdomar och vuxna, där vuxna tillbringar tid i ungdomsmiljöerna.

Hälsa, livstillfredsställelse och framtidstro

Vikten av en god hälsa

Förhållandena under barn- och ungdomsåren har stor betydelse för både den psykiska och fysiska hälsan under hela livet. Ungas vardagsmiljö – särskilt i hemmet och i skolan – påverkar barns och ungas hälsa under uppväxten, med betydelse för individens välmående under resten av livet. En god och jämlik hälsa är en gemensam nämnare i centrala aktörers hållbarhetsarbete inom regionen, vilket tar fasta på såväl strukturella faktorer, livsvillkor och levnadsvanor (se sidan 11).

Även om hälsosituationen för barn och unga i Sverige är mycket god ur ett globalt perspektiv, har under de senaste årtiondena den psykiska ohälsan ökat. Det handlar om en ökad förekomst hos unga i skolåldern av oro och nedstämdhet, sömnbesvär, trötthet och huvudvärk och olika typer av stressrelaterade symptom, särskilt bland flickor, och ett ökat antal unga som vårdas på sjukhus för depression och ångest. Det finns dock tecken på trendbrott de senaste åren beträffande en del av de psykosomatiska symptomen.¹³⁷

Hälsan i sex GR-kommuner

Hälsa kan mätas på många olika vis. I samhällsvetenskapliga sammanhang brukar individens självskattade hälsa stå i fokus. Genom Lupp-enkäten ombeds de unga att bedöma sin hälsa i ett halvårsperspektiv och beskriva den i termer av bra eller dålig. Beskrivningarna som följer i kapitlet kommer i huvudsak att fokusera på de unga i årskurs 8 mot bakgrund av det större bortfallet i gy2 samt att gy2-enkäten i mycket begränsad utsträckning fångar upp de unga som inte går i gymnasieskolan.

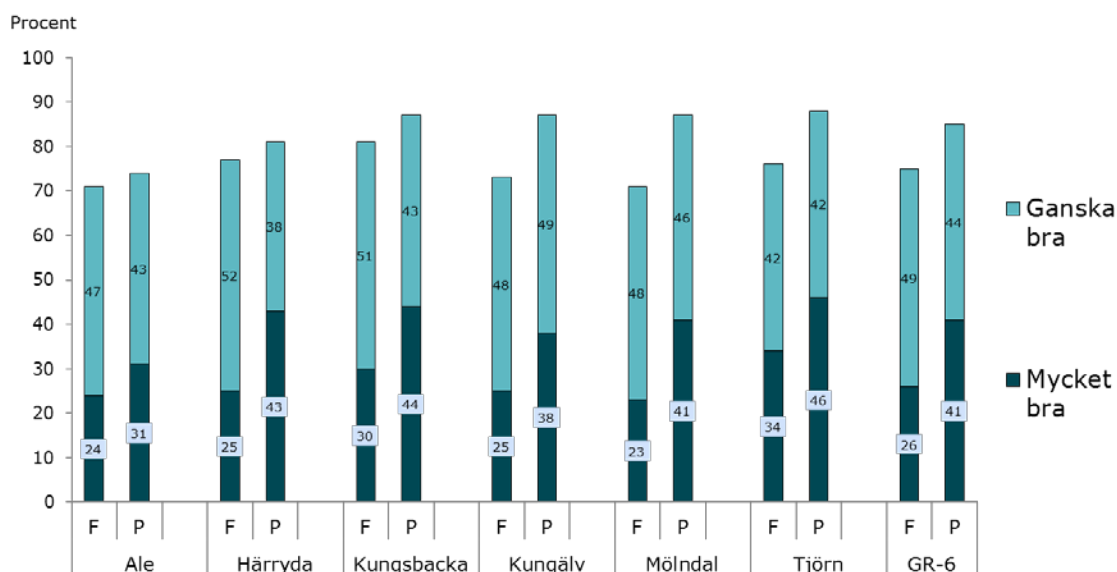
Av åk8-eleverna i de sex GR-kommunerna bedömer ungefär 8 av 10 att deras hälsa är mycket eller ganska god – ungefär var tredje svarar att den är *mycket* god (se bilagans figur 18a). En kommun avviker något med en mindre andel unga som uppger att de har en åtminstone ganska god hälsa; i Ale är andelen 72 procent medan den i övriga fem kommuner varierar mellan 79 och 84 procent.

Genomgående framträder en könsskillnad med en bättre hälsa hos pojkar än flickor; för elevunderlaget i de sex kommunerna sammantaget handlar det om 85 mot 75 procent (se diagrammet på nästa sida). Könsskillnaden växer, inte minst relativt sett, med blicken riktad mot de unga som rapporterar en *mycket* god hälsa: 41 procent pojkar mot 26 procent flickor. Bland flickorna uppger tvärtom 7 procent att de har en dålig hälsa; bland pojkarna gäller det 4 procent. I den till antalet begränsade gruppen som beskriver sig med annan könstillhörighet (40 personer) saknas ett entydigt mönster relativt flickor och pojkar; här svarar 78 procent att de har ganska/mycket god hälsa varav relativt många, 45 procent, att den är *mycket* god – men samtidigt är här även andelen som upplever en dålig hälsa relativt stor: 12 procent.

Hälsoskillnaden mellan flickor och pojkar är minst i Ale, vilket innebär att det i första hand är Ales pojkar som ger uttryck för en avvikande hälsa jämfört med det mer generella mönstret.

¹³⁷ Se t. ex. www.folkhalsomyndigheten.se, rapporten från Statens folkhälsoinstitut (2013) *Barn och unga 2013 – utvecklingen av faktorer som påverkar hälsan och genomförbara åtgärder*, och från Socialstyrelsen (2013) *Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013*.

God hälsa i åk8

Frågan lyder: *Hur bedömer du din hälsa, om du ser tillbaka på det senaste halvåret?*, med svarsalternativen: *Mycket bra; Ganska bra; Varken bra eller dålig; Ganska dålig; Mycket dålig.*

Resultaten visar procentandelen som svarat ganska eller mycket bra. 'F' avser flickor och 'P' pojkar. Bortfallet på frågan är totalt 5 procent.

En utsatt grupp av unga är de som har någon typ av funktionsnedsättning, i enkäten specificerad enligt "en eller flera fysiska, psykiska eller medicinska nedsättningar/sjukdomar som innebär att du har svårigheter att delta i dagliga aktiviteter inom skola, arbete eller fritid". Av de unga som definierar sig på det viset är det 69 procent som uppger en ganska/mycket god hälsa jämfört med 81 procent av övriga, och 26 mot 34 procent svarar att de har en mycket god hälsa. Även inom denna grupp framträder könsskillnader, men främst sett till andelen som rapporterar en mycket god hälsa: 32 procent pojkar mot 20 procent flickor.¹³⁸

Olika typer av hälsobesvär

Hälsan beskriven så här långt ger en tämligen abstrakt bild, som inte säger något om vad den mindre goda hälsan grundar sig i eller uttrycker sig genom. Lupp-enkäten innehåller även en mer konkretiserande fråga om olika typer av hälsobesvär, alla med en psykosomatisk prägel: huvudvärk, magont, stress, sömnproblem och trötthet.

Det som flest åk8-elever regelbundet lider av är att vara trött under dagarna. Det uppger hälften av ungdomarna att de är minst flera gånger i veckan (se tabellen på nästa sida). På andra plats, av de sex besvär frågan täcker, kommer stress, något som fler än var tredje åk8-elev besväras av flera gånger i veckan. Här finns en stor könsskillnad, då detta rapporteras av varannan flicka mot ungefär var fjärde pojke. Skillnaden mellan flickor och pojkar är stor även i andra avseenden, relativt sett gäller det utöver stress särskilt huvudvärk och magont.¹³⁹ Det senare är emellertid ungefär lika vanligt i den till antalet begränsade grupp som beskriver sig ha "annan könstillhörighet", vilket även gäller sömnproblem.

¹³⁸ 236 svarspersoner bland samtliga åk8-elever, 120 flickor och 112 pojkar (4 med annan eller okänd könstillhörighet).

¹³⁹ En summerad bild av könsskillnaden i hälsobesvär ges i bilagans figur 19a.

Olika typer av hälsobesvär minst flera gånger i veckan under det senaste halvåret

	Flickor	Pojkar	Annan köns- tillhörighet ¹	Samtliga
Trött under dagarna	57	41	49	49
Känt sig stressad	50	23	36	37
Svårt att somna	30	20	31	25
Sovit dåligt på natten	23	17	23	20
Huvudvärk	24	10	26	17
Ont i magen	15	7	16	11
Minsta antalet svar	1 221	1 143	38	2 408

Frågan lyder: *Hur ofta har du haft följande besvär under det senaste halvåret?*, med delfrågorna: *Huvudvärk; Ont i magen; Känt dig stressad; Svårt att somna; Trött under dagarna; Sovit dåligt på nätterna*. Svartalernativ: *Varje dag; Flera gånger i veckan; En gång i veckan; Någon gång i månaden; Mer sällan eller aldrig*.

Resultaten visar procentandelen som uppger att de har besvär varje dag eller flera gånger i veckan. Bortfallet på de olika delfrågorna är i samtliga fall 6 procent (även om exakt antal svar varierar något).

¹Observera gruppens begränsade antal svarspersoner.

Det kan argumenteras för att dagtrötthet inte är en lika entydig hälsoindikator som övriga besvär, då dagtrötthet kan vara resultatet av positiva förhållanden med en rik fritid (även om återkommande sömnbrist i sig är allvarligt då det minskar chanserna till lärande och prestation och ökar risken för sjukdom). Med fokus på de fem övriga hälsobesvären visar det sig att drygt hälften av ungdomarna beskriver att de har minst *något* av dessa besvär flera gånger i veckan: 65 procent av flickorna och 40 procent av pojkarna (se bilagans diagram 19a), och 50 procent i den begränsade svarsgruppen som angett annan könstillhörighet (38 personer).

Samtliga dessa hälsobesvär hänger inte överraskande samman med svaren på den övergripande hälsofrågan, särskilt gäller det sömnproblem. Korrelationen mellan hälsobesvären är genomgående starkare sett till den vidare andelen som uppger en åtminstone ganska god hälsa jämfört med om vi avgränsar till den *mycket* goda hälsan¹⁴⁰ – ett resultat som antyder att de som uttrycker att de har en *mycket* god hälsa i högre grad gör det på även andra grunder än den här typen av besvär, och att detta möjligen i högre grad är en fråga om personlighet och benägenhet att se positivt på sig själv och sin tillvaro. Det är en tolkning som också stöds av forskningsresultat som visar på personlighetens betydelse för upplevelsen av den egna hälsan.¹⁴¹

Stress

Det vanligaste hälsobesväret bland de unga utöver dagtrötthet är alltså stress. Att regelbundet ha besvär av stress är kopplat till en rad negativa livsvillkor och erfarenheter vilka har berörts i rapportens tidigare kapitel. Det gäller exempelvis egen erfarenhet av mobbning/utfrysning (sambandsmättet Pearsons r uppgår till +0,19¹⁴²) och av orättvis behandling (+0,23); upplevelser av otrygghet i minst någon vardagsmiljö (+0,18) liksom avsaknad av god stämning i skolan (+0,09); ekonomiska hinder för att göra vad man vill på fritiden (+0,11;) och ett (uppfattat) för

¹⁴⁰ Det negativa sambandet mellan de förenklade dikotoma hälsovariablerna – dvs. en mycket/ganska god hälsa eller ej; respektive hälsobesvär minst flera gånger i veckan eller ej – uppgår mätt i Pearsons r (se not 88) till -0,23 beträffande både insomningssvårigheter och dålig nattsömn. För övriga hälsobesvär varierar måttet mellan -0,18 och -0,20.

¹⁴¹ Se Gunnarsson m. fl. 2014 ”Att mäta personlighet”.

¹⁴² Baserat på förenklade dikotomer, enligt redovisningarna i diagrambilagan; se i övrigt not 88.

litet fritidsutbud (+0,09). Men stress är också lite mer vanligt i den grupp som uppger att de ägnar sig åt minst två olika typer av fritidsaktiviteter på veckobasis (+0,08) – det vill säga kan också vara en konsekvens av en rik fritid som innebär en större tidspress.

Levnadsvanor och riskgrupper

I de lokala rapporterna baserade på Lupp-undersökningen i de enskilda kommunerna har beskrivits ett antal levnadsvanor hos de unga som på olika sätt främjar eller hotar en god hälsa: motion, matvanor, användning av alkohol, tobak, narkotika. Inte minst bland unga är sambandet mellan den här typen av levnadsvanor och den självskattade hälsan ibland svårtolkat, bland annat på grund av att effekterna av ett skydds- eller riskbeteende inte alltid är vare sig omedelbara eller direkta. Det kan finnas bakomliggande faktorer som förklarar såväl hälsan som ett visst skydds-/riskbeteende. Vi väljer ändå att inför en fördjupande analys först fokusera på två separata livsstilsfaktorer som står i starkt samband med (självskattad) hälsa: droganvändning och motionsvanor.

Nikotin, alkohol och narkotika

Enligt Lupp-enkäten är det 4 procent av åk8-eleverna som röker på veckobasis och 3 procent som snusar. I gymnasiets år 2 är andelarna större: 17 procent rökare och 10 procent snusare. Sammantaget använder 5 procent i åk8 någon typ av nikotin minst varje vecka, och 22 procent i den äldre ungdomsgruppen (se bilagans diagram 21a–b). Sett till nikotinanvändningen sammantaget är könsskillnaden mycket liten, men det är få flickor som uppger att de snusar¹⁴³. Rökning är däremot tämligen könsneutral bland ungdomarna: helt gäller det i åk8 medan det i gymnasiet råder en viss övervikt bland flickor som till 19 procent är rökare mot 15 procent av pojkarna.¹⁴⁴

Vidare uppger 3 procent av åk8-eleverna att de minst varje vecka dricker alkohol: ”starköl/ starkcider/alkoläsk/vin/sprit” (folkölskonsumtion mäts via en separat fråga). Vidgas gruppen till att omfatta de som dricker alkohol åtminstone varje månad växer andelen till 8 procent. I den äldre gruppen unga som svarat på enkäten i gymnasiets år 2 svarar 17 procent att de dricker minst varje vecka – 52 procent att de dricker minst varje månad. Det framträder inte några entydiga könsskillnader i svaren (se även bilagans diagram 22a–b).¹⁴⁵ Av de unga som *någon gång dricker alkohol (även folköl)*, uppger över hälften av gy2-ungdomarna att de blir berusade minst varje månad (53 procent), och motsvarande gäller var fjärde åk8-elev (24 procent). Graden av berusningsdrickande är ungefär densamma för flickor och pojkar.

Till sist är andelen som uppger att de minst någon gång prövat narkotika 3 procent i åk8 och 12 procent i gy2, och 1 respektive 3 procent uppger att de använt det flera gånger. Det är något vanligare att pojkar än flickor har använt narkotika (se bilagans diagram 24a–b).¹⁴⁶ Till största delen handlar narkotikabruket om cannabis.

När det gäller analyser av droganvändning är det särskilt viktigt att förhålla sig kritisk till enkätdata, inte minst i enkäter riktade till unga. En enkät som besvaras utan någon typ av insyn tenderar att inkludera oseriösa svar. Ingen typ av bortrensning av svars personer har gjorts enbart

¹⁴³ I åk8 rör det sig om 1 procent och i gy2 2 procent – mot pojkarnas 4 respektive 17 procent.

¹⁴⁴ Resultaten låter sig inte enkelt jämföras med den årliga statistik som redovisas av Centralförbundet för alkohol – och narkotikaupplysning (CAN), till följd av skillnader i såväl frågeformuleringar som åldersgrupper. Könsskillnaden i såväl rökning som snusning bekräftas dock tydligt av CAN:s statistik (se *Skolelevers drogvänor 2013*, s. 47).

¹⁴⁵ CAN pekar på en lite mer utbredd riskkonsumtion bland pojkar än flickor i gymnasiets år 2 (se not 144, s. 32).

¹⁴⁶ CAN redovisar, fördelat på flickor och pojkar, att 14 respektive 19 procent någon gång har prövat narkotika i gymnasiets år 2 (avser 2013; se not 144, s. 60); det ska då noteras att undersökningen görs på vårterminen, dvs. bland något äldre elever jämfört med i Lupp-undersökningen.

utifrån svaren på dessa frågor.¹⁴⁷ Det finns därtill anledning att fundera extra över bortfallets betydelse för svarens giltighet, då ungdomar som är frånvarande i skolan generellt tenderar att uppvisa en högre grad av ohälsa och ohälsosamma levnadsvanor. Det gäller särskilt när man vill kartlägga hur utbredd droganvändningen är i en grupp. Framöver ska vi i stället fokusera mönster i svarsunderlaget, och väljer då att fortsatt inkludera även gymnasiesvaren med dess större bortfallsproblematik i och med att droganvändningen i årskurs 8 är relativt begränsad, varmed grupperna i många fall blir för små för att kunna dra mer säkerställda slutsatser.

En enkel sambandsanalys av drogvänor i relation till den egna hälsoupplevelsen visar att det är mer ovanligt att unga droganvändare rapporterar en god hälsa jämfört med genomsnittet av unga. I årskurs 8 gäller det särskilt rökare, där mindre än varannan uppger att de har en ganska eller mycket god hälsa mot genomsnittets 80 procent.

Det är alltså få åk8-elever som dricker alkohol på veckobasis eller har använt narkotika, och resultaten för denna grupp bör tolkas försiktigt även av skäl som berörts ovan. Resultaten indikerar dock en mindre god hälsa även i dessa två droganvändargrupper.

Även i den äldre åldersgruppen, där drogvänorna är mer utbredda, är andelen med god hälsa påtagligt mindre i droganvändargrupperna jämfört med genomsnittet. I båda åldersgrupper är det alkoholanvändningen som i minst grad tycks beröra synen på den egna hälsan.

God hälsa i tre grupper av droganvändare: cigaretter, alkohol och narkotika

	Åk 8		Gy 2	
	Ganska/mycket god hälsa	Antal personer	Ganska/mycket god hälsa	Antal personer
Röker cigaretter (varje vecka)	46	98	52	245
Dricker alkohol (varje vecka)	62 ¹	65 ¹	64	241
Använt narkotika (minst en gång)	59 ¹	59 ¹	53	179
<i>Samtliga personer, dvs. oavsett drogvänor</i>	80	2 578	73	1 531

För hälsofrågans lydelse; se diagrammet på sidan 67. För drogvanefrågorna; se bilagens diagram 21a–24b.

Resultaten visar andelen i procent av det sammanlagda ”GR-underlaget” som svarat att deras hälsa är mycket bra respektive mycket eller ganska bra, bland användare av cigaretter, alkohol (starköl/star cider/alkoläsk/vin/sprit) respektive narkotika samt gruppen av samtliga unga som referenspunkt.

¹ Observera det begränsade svarsunderlaget.

När det handlar om alkoholvanor finns genom Lupp-enkäten möjlighet att undersöka i vilken grad föräldrarnas hållning tycks spela någon roll för de ungas vanor. En analys indikerar att den gör det. I den grupp som anger att föräldrarna tillåter att de dricker alkohol uppger nästan var femte åk8-elev att de också gör det varje vecka. I gruppen som tvärtom svarar att föräldrarna

¹⁴⁷ CAN:s drogvaneundersökningar har särskilda utarbetade metoder för att upptäcka och exkludera ”enkäter av undermålig kvalitet där eleverna t.ex. svarat uppenbart oseriöst eller överdrivet eller hoppat över stora delar av formuläret”. Se Isabella Gripes rapport (2013) *Så görs CANs skolundersökning – En genomgång av praktiskt genomförande och metodologi*. CAN rapport 135, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

inte tillåter att de dricker är motsvarande resultat 1 procent. Här är också andelen som aldrig dricker alkohol 90 procent – att jämföra med drygt hälften i gruppen med tillåtande föräldrar. Alkoholvanorna i gruppen som svarar att de inte känner till föräldrarnas inställning hamnar mittemellan. Sambandet är starkt även bland gymnasieungdomarna. I gruppen med restriktiva föräldrar är det fyra gånger fler som svarar att de aldrig dricker än i gruppen med tillåtande föräldrar. Sambandets riktning ska dock tolkas med viss försiktighet: det är inte uteslutet att de ungdomar som dricker alkohol är benägna att utgå från att de har föräldrarnas tillåtelse.

Alkoholvanor mot bakgrund av föräldrarnas inställning

	Åk8			Gy2		
	Ja	Nej	Vet inte	Ja	Nej	Vet inte
Aldrig	56	90	73	12	48	31
Mer sällan	26	9	21	59	44	57
Varje vecka	18	1	6	29	8	12
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antalet svar	70	1 952	400	508	559	374

Frågan om föräldrarnas inställning lyder: *Får du dricka alkohol för din/dina föräldrar?*, med svarsalternativen *Ja; Nej; Vet inte*.

Resultaten visar andelen i procent av hela "GR-underlaget" som svarat att de dricker starköl/starkcider/alkoläsk/vin/sprit i tre grupper indelade efter hur de unga uppfattar föräldrarnas inställning.

Motion

Om drogvanor är en otvetydig riskfaktor ur ett hälsoperspektiv är motionsvanor lika otvetydigt en skyddsfaktor. Vi har i ett tidigare kapitel beskrivit att flertalet åk8-elever regelbundet ägnar sig åt motion på fritiden, inom eller utom föreningslivet (se sidan 21). Enligt en annan fråga i Lupp-enkäten är det 75 procent av åk8-eleverna som flera gånger i veckan tränar "så att du blir andfådd eller svettas" (se bilagans diagram 20a). Den andelen krymper bland de äldre ungdomarna, till 62 procent, där i stället en större andel svarar att de gör det som mest någon gång i månaden (diagram 20b).

Motionsvanors koppling till en god hälsa gäller särskilt den *mycket* goda hälsan: andelen som uppger att de har mycket god hälsa är mer än dubbel så stor i gruppen som motionerar minst flera gånger i veckan mot dem som gör det som mest någon gång i månaden. Det gäller i årskurs 8 likväl som bland de svarande i gymnasiets år 2. Sett till den *åtminstone ganska goda hälsan* – det vill säga hos den vidgade grupp unga som svarat att hälsan är antingen mycket eller ganska god – är effekten något svagare men fortfarande påtaglig.

God hälsa mot bakgrund av träningsvanor

Motionerar:	Åk8		Gy2	
	Flera gånger i veckan	Max någon gång i månaden	Flera gånger i veckan	Max någon gång i månaden
Mycket god hälsa	38	16	39	16
Ganska/mycket god hälsa	86	50	82	48
Antalet svar	1 821	220	895	279

För hälsofrågans lydelse; se diagrammet på s. 67. För motionsrågans lydelse; se bilagans diagram 20a–b.

Resultaten visar andelen i procent av hela ”GR-underlaget” som svarat att deras hälsa är mycket bra respektive mycket eller ganska bra, i två grupper indelade efter träningsvanor (”...så att du blir andfådd eller svettas”).

Kan den här typen av risk- och skyddsfaktorer kompensera för varandra? Om jag tränar ofta, löper jag då mindre risk att påverkas negativt av min alkoholkonsumtion? I unga år tycks detta generellt vara fallet, sett till hur de unga själva beskriver sin hälsa. Analysen baseras här på ungdomarna i gymnasiet andra år, det vill säga där alkoholkonsumtionen har fått större spridning jämfört med i åk8 och motionsvanorna samtidigt är mindre utbredda.

Låt oss först och främst konstatera att störst andel med god hälsa återfinns i den grupp som tränar regelbundet men inte dricker alkohol – här uppger 85 procent att deras hälsa är mycket eller ganska god, att jämföra med genomsnittet på 72 procent för samtliga gy2-ungdomar i regionen som besvarat Lupp-enkäten (se bilagans diagram 18b). Den här gruppen med träningsflitiga och helt alkoholrestriktiva vanor utgör 16 procent av samtliga gy2-ungdomar.

Motpolen kan sägas utgöras av den grupp som inte tränar regelbundet – som mest någon gång i månaden – men däremot dricker alkohol på veckobasis. Här uppger varannan, 50 procent, att de har en god hälsa. Det ska betonas att det här handlar om en mindre grupp unga, i svarsunderlaget begränsad till 50 personer – vilket motsvarar 3 procent av samtliga gy2-ungdomar.

Fortfarande med fokus på de som dricker alkohol varje vecka, men i kombination att de också tränar flera gånger i veckan, framkommer att detta är en grupp med en relativt god (självskattad) hälsa. Andelen är här 72 procent, det vill säga densamma som genomsnittet för de gy2-ungdomar som medverkat i enkäten. Det ska noteras att andelen är större jämfört med den för gruppen unga som vare sig dricker alkohol eller motionerar regelbundet, där den är 50 procent. Det tycks alltså ur ett hälsoperspektiv vara värre att avstå motion än att regelbundet dricka alkohol.

Det ska då betonas att analysen gäller en ung grupp, vars regelbundna alkoholvanor i normalfallet inte har pågått någon längre tid¹⁴⁸ och där alkoholens mer långsiktiga effekter inte självklart hunnit uppträda. Men så här långt tycks det alltså finnas skäl att tala för en kompenserande skyddsfaktor i motion för dem med riskabla alkoholvanor.

¹⁴⁸ Även om drygt var tionde elev i gymnasiet år 2, 2012, hade varit berusad första gången vid 13 års ålder och drygt var fjärde vid 14 års ålder, enl. CAN:s kartläggning av ungas drogvanor (*Skolelevers drogvanor 2012*, s. 82f., 2013).

Den goda hälsans förhållande till motion och alkoholkonsumtion i gymnasiets år 2

Resultatet visar för respektive grupp procentandelen som uppger att de har mycket eller ganska god hälsa (se diagrammet på s. 67).

Observera det begränsade svarsunderlaget, 50 personer, i gruppen som dricker alkohol varje vecka och inte tränar mer än någon gång i månaden. Svarsunderlaget

gy2-ungdomar som svarat på de två ingående enkätfrågorna omfattar totalt 1 444 personer.

	Tränar flera gånger i veckan	Tränar max någon gång i månaden
Dricker aldrig alkohol	85 (n=231)	50 (n=100)
Dricker alkohol varje vecka	72 (n=145)	50 (n=50)

Det finns anledning att fundera vidare över resultatet och vad det står för. En dimension i såväl träning som alkoholkonsumtion är att detta ofta sker i ett socialt sammanhang. Den ungdom som dricker gör det ofta tillsammans med andra¹⁴⁹, och den som tränar i en förening får på köpet ett socialt nätverk – något som främjar välbefinnande och hälsa. Att vare sig träna eller dricka alkohol kan självklart vara ett eget grundat val, och ett val man delar med likasinnande, men det kan också vara ett resultat av bristande social förankring: du kanske inte har någon att träna – eller dricka alkohol – tillsammans med.

I den grupp unga som vare sig dricker alkohol eller tränar regelbundet är det färre som är nöjda med kompisrelationerna än genomsnittet: 74 mot 87 procent (se bilagans diagram 5b). Här är det också relativt många som tycker det finns för lite att göra på fritiden: 44 procent (att jämföra med gy2-ungdomarnas genomsnitt 30 procent; se bilagans diagram 1b). I den ”motsatta” gruppen som både tränar och dricker alkohol regelbundet är tvärtom något fler än genomsnittet nöjda med sina kompisrelationer, 90 procent, och något färre är missnöjda med fritidsutbudet, 28 procent.

Om det alltså finns en självklar riskgrupp i form av de unga som dricker regelbundet och inte tränar, finns det samtidigt anledning att uppmärksamma de unga som vare sig tränar eller dricker – liksom naturligtvis att parallellt söka begränsa alkoholvanor bland träningsaktiva, inte minst ur ett mer långsiktigt hälsofrämjande perspektiv.

Hälsans bestämningsfaktorer: en sammanfattande analys

Lupp-enkäten erbjuder begränsade möjligheter att komplettera analysen av hälsans bestämningsfaktorer med den typ av socioekonomiska faktorer som tenderar att ha en bakomliggande betydelse för olika typer av livsval och levnadsvanor (exempelvis ekonomiska resurser; se sidan 11). Det är dock möjligt att ställa upp en begränsad analysmodell för att undersöka vilka faktorer som särskilt påverkar ungas hälsa. Vi har för detta ändamål valt att utgå från enkätmaterial i årskurs 8, av skäl nämnda tidigare, trots att det innebär begränsningar ifråga om att inkludera alkohol- och droganvändning samt utbildning i analysen (se nedan).

Till vår modell har vi valt att inkludera ett antal indikatorer på hälsorelaterade levnadsvanor, förhållanden och erfarenheter vad gäller utsatthet och otrygghet, meningsfullhet och samhällsdelaktighet – det vill säga faktorer och förhållanden som beskrivits i rapportens tidigare kapitel. Även bakgrundsfaktorerna kön och ekonomisk resursstyrka inkluderades i en första provande modell, den senare genom den specifika enkätfrågan om ekonomiska hinder för att delta i

¹⁴⁹ Norell, Margareta (1995) *Berättelser om ruset: Alkoholens mening för tjuugoåringar*.

fritidssysselsättningar. Dessa faktorer exkluderades dock i ett nästa steg då de inte gav några signifikanta resultat.

Ifråga om *levnadsvanor* är det tämligen givet att inkludera motion, frukostvanor¹⁵⁰ och nikotinanvändning¹⁵¹ i modellen. (Detsamma skulle alltså gälla användning av alkohol och droger, men antalet användare i svarsunderlaget åk8-elever är för litet för att ge signifikanta resultat.)

Ifråga om *trygghet* inkluderar vi såväl upplevelsen av otrygghet i minst någon vardagsmiljö som egen erfarenhet av mobbning/utfrysning. Därtill för vi in två relaterade indikatorer på sociala och trygga villkor i form av dels upplevd stämning i skolan, dels nöjdhet med familjere-
lationerna.¹⁵²

Som grova indikatorer på *meningsfullhet* inkluderar vi dels synen på det tillgängliga fritids-
utbudet, dels nöjdheten med skolsituationen.

Till sist inkluderar vi ett mått på tilltron till egen *samhällelig delaktighet* i form av tron på den egna möjligheten att föra fram åsikter till kommunens beslutsfattare.

Samtliga dessa faktorer har, tagna var och en för sig, ett samband med den självskattade hälsan. Men genom att begränsa analyser till isolerade samband är det svårt att veta vad sambandet egentligen står för, om variablerna har en självständig förklaringskraft eller om det finns bakomliggande faktorer som erbjuder en bättre förklaring. Genom en regressionsmodell där faktorerna sätts i relation till varandra ges möjlighet att värdera och jämföra den *självständiga* betydelsen av enskilda faktorer.

Hälsans skyddsfaktorer

Det visar sig att av de analyserade faktorerna är det en faktor som sammantaget är viktigare än alla andra för att skolungdomarna i årskurs 8 ska bedöma sin hälsa som ganska/mycket god: det gäller regelbundet motionerande. I tabellen på nästa sida redovisas en så kallad oddskvot på 3,07, vilket lite slarvigt översatt innebär att chansen att hitta en ungdom med god hälsa är tre gånger så stor i gruppen som motionerar regelbundet än bland övriga som inte gör det¹⁵³, oavsett vilken typ av övriga risk- och skydds beteenden (omfattade av analysen) som de unga ägnar sig åt.

Därnäst indikerar resultaten att en (upplevd) god situation i skolan liksom en tilltro till den egna möjligheten att utöva inflytande i samhället är ytterligare två mycket viktiga skyddsfaktorer ur ett hälsoperspektiv. Då särskilt den senare av dessa två variabler är svårtolkad (se kapitlet Delaktighet), signalerar det ett starkt behov av att studera förhållandet närmare. Vad som påverkar vad är inte givet. Det är möjligt att en del av upplevelsen av att kunna påverka bottnar i bakomliggande faktorer som ett gott självförtroende vilket i sin tur relaterar till hälsofaktorer. En sådan tolkning innebär att synen på den egna möjligheten till inflytande inte har en självständig påverkan på hälsan.¹⁵⁴ Men det är också möjligt att upplevelsen av att vara en

¹⁵⁰ Enligt Lupp-materialet har det större negativ betydelse att hoppa över frukost än lunch eller middag.

¹⁵¹ Dvs. antingen cigaretter eller snus. Båda faktorerna inverkar negativt på hälsan, och även om sambandet är starkare negativt relativt rökning än snusning ger ett sammantaget mått större förklaringskraft i modellen.

¹⁵² Båda dessa faktorerers betydelse för hälsan bekräftas av en studie av ungdomar i Umeåregionen 2012 (se Katarina Nygren (2012) *Adolescent self-reported health in the Umeå region*).

¹⁵³ Oddskvoten går egentligen inte att direkt översätta i termer av sannolikhet då den inte beskriver ett linjärt förhållande. En högre oddskvot innebär alltid en större sannolikhet än en lägre, men det exakta förhållandet kan inte beskrivas utan en mer avancerad beräkning. Oddskvotens exakta värde är därtill starkt beroende av hur modellen ställs upp och hur de enskilda variablerna/frågorna hanteras i analysen.

¹⁵⁴ Hade enkäten innehållit variabler kopplade till självförtroende vore det möjligt att testa den hypotesen genom att inkludera variabeln i modellen.

delaktig samhällsmedborgare och att kanske känna en tillit till samhällsfunktioner och beslutsfattare utgör grunden till svaret vilket i så fall skulle indikera att inflytandeaspekter har relevans för hur man mår.

Ytterligare två faktorer framträder som viktiga skyddsfaktorer. Det ena gäller nöjdheten med familjerelationerna – något som handlar om både trygghet och en socialt god miljö. Detsamma gäller den andra faktorn som rör skolans sociala miljö, hur stämningen uppfattas. Det här är en faktor som aktuella forskningsresultat har visat påverka ungas stress, som är påtagligt mindre utbredd bland elever som upplever stämningen i skolan vara bra.¹⁵⁵ Inte desto mindre ser vi att stress, i vår modell, självständigt inverkar negativt på hälsan, vilket kan ses som naturligt då stress kan böttna i förhållanden även utanför skolan.

God hälsa efter olika typer av livsvillkor och levnadsvanor i åk8

		Oddsquot
SKYDDSFAKTORER	Motionerar (flera ggr i veckan)	3,07
	Nöjd med den egna skolsituationen	2,02
	God tilltro till egna möjligheten att föra fram åsikter till kommunens beslutsfattare	1,99
	Nöjd med familjerelationerna	1,70
	Bra stämning i skolan	1,48
RISKFAKTORER	Mobbad/utfrys (senaste halvåret)	0,71
	För litet fritidsutbud	0,69
	Hoppar över frukost (minst flera gånger i veckan)	0,65
	Otrygg i minst någon vardagsmiljö	0,63
	Stressbesvär (minst flera gånger i veckan)	0,55
	Röker/snusar (minst varje vecka)	0,44

Kommentar: Modellen analyseras med en logistisk regression där faktorernas förklaringskraft redovisas genom oddsquoter. Variablerna är i samtliga fall dikotoma (dvs. har bara två värden, 0 eller 1, antingen gäller förutsättningen eller inte, där variablerna är konstruerade enligt hur de redovisats i summerad form i rapportens tidigare avsnitt/i bilagens figurer). En oddsquot över 1 innebär att chansen ökar att finna en god hälsa i gruppen (dvs. faktorn kan beskrivas som en skyddsfaktor); en oddsquot under 1 innebär att chansen minskar (dvs. faktorn kan beskrivas som en riskfaktor). Modellens totala förklaringskraft är i termer av Nagelkerke: 0,25. Samtliga ingående faktorer har signifikant betydelse på minst 96-procentig säkerhetsnivå.

Hälsans riskfaktorer

Bland de analyserade riskfaktorerna är det användning av nikotin som framträder som allvarligast för ungas (upplevda) hälsa. I ungdomsgruppen som antingen röker eller snusar på veckobasis är det, åter i en statistiskt slarvig tolkning, mindre än hälften så stor chans att hitta en person med god hälsa jämfört med i gruppen som inte röker/snusar – det vill säga oavsett i vilken grad övriga analyserade risk-/skyddsfaktorer är uppfyllda.

¹⁵⁵ Carolin Andersson & Mats Trondman (2012, s. 31ff.) *Stressade unga – Hur andelen unga som är stressade kan bli färre.*

Utöver nikotinanvändning och stress finns det anledning att ta ytterligare riskfaktorer på allvar, även om deras negativa påverkan på de ungas hälsa framstår som mindre i jämförelse. Erfarenhet av otrygghet och/eller konkret mobbning/utfrysning, att ha för lite att ta sig för på fritiden samt bristande frukostvanor minskar i samtliga fall chanserna till en god hälsa, i inbördes ungefär lika grad.

Det finns alltså en hel del att försöka motverka eller främja för den som på generella vägar vill stärka ungas hälsa. Ett inspirerande resultat är att flera av de faktorer som framträder som relativt viktiga är sådana där det är möjligt att arbeta med att försöka stimulera till ett beteende snarare än att upprätta förbud. Det finns mycket att vinna på att inspirera fler unga till att motionera; att stärka skolverksamheten för att kunna erbjuda eleverna en meningsfull, trygg och socialt givande tid i skolan; samt att inbjuda de unga till en ärlig dialog med det omgivande samhällets relevanta verksamheter för att stärka såväl förtroende som självförtroende för att ta aktiv del i samhällsutvecklingen. Men det finns också anledning att se allvarligt på och försöka motverka nikotinanvändning och stress bland unga.

Stress visade sig för övrigt vara en intressant faktor i analysmodellen över hälsans bestämningsfaktorer: att föra in stressfaktorn i modellen bidrar till att den självständiga betydelsen av kön nära nog försvinner – det vill säga trots det statistiskt enkla sambandet att pojkar upplever en god hälsa i större utsträckning än flickor. Andelen pojkar som beskriver sin hälsa som åtminstone ganska god är, som vi tidigare beskrivit, 10 procentenheter större än andelen flickor (könsskillnaden är ännu lite större sett till den *mycket* goda hälsan, liksom beträffande enskilda hälsobesvär; se sidorna 66–68). Den här typen av könsskillnad visar sig dock minska eller försvinna när vi kontrollerar för ungdomarnas stressupplevelse (se tabellen nedan). Bland de flickor och pojkar som uppger att de är stressade varje dag är det ungefär lika stor andel flickor som pojkar som rapporterar en god hälsa, och i övriga ”stressgrupper” är könsskillnaden relativt liten. Stressfaktorn är väsentligt viktigare än kön i sammanhanget: både flickor och pojkar som lever med hög stressnivå riskerar en påtagligt sämre (självupplevd) hälsa än de unga (flickor och pojkar) som sällan/aldrig besväras av stress.

God hälsa hos åk8-elevers efter utsatthet för stress

	Flickor	Pojkar	Samtliga
<i>Stressad...</i>			
Varje dag	60	61 ¹	60
Flera gånger i veckan	73	78	75
En gång i veckan	79 ²	82	80
Mer sällan/aldrig	86	90	88
TOTALT, dvs. oavsett graden av stress	75	85	80

Kommentar: Resultaten visar procentandelen i respektive grupp som svarat att deras hälsa (ur ett halvårs-perspektiv) är mycket eller ganska bra (se diagrammet på s. 67).

¹Svarsunderlaget är 64 personer. ²Svarsunderlaget är begränsat till 92 personer. I övrigt omfattar varje grupp minst 174 personer.

Gruppen ”samtliga” inkluderar även personer som på frågan om kön angett ”annan könstillhörighet” eller avstått från att besvara frågan; det begränsade svarsunderlaget medger dock inte någon särredovisning.

Hälsans många andra bestämningsfaktorer

I tolkningen av regressionsmodellens resultat ska betonas att den sammantaget inte förklarar mer än 25 procent av variationen i de ungas (upplevda) hälsa. Vi har alltså inte förmått analysera alla faktorer som spelar in i sammanhanget. Vi har exempelvis på statistiskt grund inte kunnat inkludera användning av alkohol och droger i vår analys, vilket rimligen skulle stärka modellens förklaringskraft (se sidan 70). Och fler – både svåranalyserade och okända – faktorer är som beskrivits viktiga för ungas hälsa än dem vi kunnat inkludera i modellen – ett vanligt resultat i samhällsvetenskapliga analyser som ständigt brottas med att begripliggöra omvärlden genom att förenkla komplexa förhållanden.

Utbildningsinriktning är exempelvis en faktor som till viss del samvarierar med de ungas hälsa i gymnasiet år 2. Andelen som anger att de har en mycket god hälsa av gymnasieeleverna på studieförberedande program är 32 procent mot 26 procent bland dem på yrkesförberedande program; 74 respektive 70 procent anger att de har en åtminstone god hälsa. I gymnasieenkäten ställs även frågan om föräldrarnas utbildningsnivå, och det visar sig att den (självupplevda) hälsan är mindre utbredd bland unga med lågutbildade föräldrar. Bland de unga som har en förälder som har som mest grundskoleutbildning är andelen som uttrycker att de har en god hälsa 61 procent¹⁵⁶ mot 73 procent av gymnasiegenomsnittet. Skillnaden ökar sett till den till antalet mycket begränsade grupp (28 personer) av de unga där *båda* föräldrarna har som mest grundskoleutbildning (54 procent).

Enligt nationell statistik finns tydliga hälsoskillnader i Sverige knutna till uppväxtland, vilket enligt Socialstyrelsen i första hand ska tolkas mot bakgrund av sociala processer som gör att nyanlända tenderar att vara socialt utsatta i sitt nya hemland.¹⁵⁷ Det är alltså vanskligt att jämföra nyanländas och infödda svenskars hälsa utan att kunna kontrollera för väsentliga socioekonomiska faktorer. Det rena samband kopplat till födelseland som framträder i Lupp-svaren är relativt begränsat: andelen som uppger att de har mycket/ganska god hälsa är 75 procent i gruppen födda utanför Norden mot 80 procent bland övriga. Med utgångspunkt i föräldrarnas födelseland framkommer i princip motsvarande resultat (75 mot 81 procent). Med avgränsning till de som upplever en *mycket* god hälsa utgör skillnaden 1 respektive 3 procentenheter.

Den här typen av mer strukturella förhållanden innebär att arbetet för en god hälsa i regionen kräver särskilda insatser för att utvecklingen också ska gå mot en jämlik hälsa. Detsamma gäller även i ljuset av flickors generellt större utsatthet för den betydande riskfaktorn stress.

Hälsa och livstillfredsställelse

En god hälsa har en självskrivna betydelse för människans livskvalitet. Det gäller i såväl fysisk som psykisk mening. Det handlar naturligtvis inte bara om förutsättningar för ett långt liv utan också om ett välbefinnande i vardagen. I välbefinnandet finns en känslomässig, affektiv dimension som brukar beskrivas som den ena komponenten i mänsklig lycka. Den andra komponenten brukar definieras som livstillfredsställelse, det vill säga hur nöjda vi är med våra liv.¹⁵⁸

Vi har tidigare i rapporten berört livstillfredsställelsen i förhållande till några olika områden. Av diagrammet på nästa sida framgår att regionens åk8-ungdomar generellt är tämligen nöjda inom flertalet områden: kompisrelationer, familjerelationer, hälsa, ekonomi, utbildning, skolsituation – och med livet som helhet. Särskilt gäller det dock relationer till kompisar och familjen, där grovt räknat sex av tio unga uppger att de är mycket nöjda. När det gäller skolsituationen gäller det ungefär var fjärde – medan tvärtom nästan var tionde (8 procent) uppger att de är ganska

¹⁵⁶ Baserat på 164 svars personer.

¹⁵⁷ Se Socialstyrelsens [Folkhälsorapport 2009](#), s. 374–376.

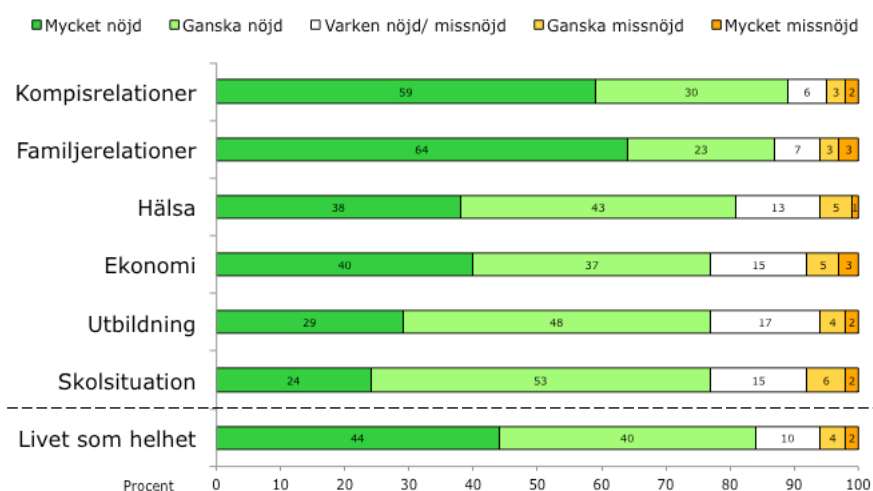
¹⁵⁸ Se t. ex. Bengt Brülde & Filip Fors (2014) ”[Vad gör ett liv meningsfullt?](#)”

eller mycket missnöjda. Men sett till andelen som är åtminstone *ganska* nöjda varierar andelen inte mer än mellan 77 och 89 procent beträffande de olika områden i de ungas liv som omfattas av Lupp-enkätens fråga¹⁵⁹.

Livstillfredsställelse inom olika områden samt i allmänhet i åk8

Frågan lyder: *Hur nöjd är du i största allmänhet med ditt liv när det handlar om följande?*, med delfrågorna: *Din skolsituation; Din hälsa; Dina kompisrelationer; Dina familjerelationer; Din ekonomi; Din utbildning; Ditt liv i sin helhet.*

I diagrammet är de sex delområdena rangordnade efter andelen mycket eller ganska nöjda.

Det kan noteras att andelen nöjda med livet är mindre bland gy2-ungdomarna än åk8-eleverna inom samtliga områden utom beträffande deras utbildning, vilket kan tyckas rimligt då gymnasieutbildningens inriktning åtminstone i teorin svarar mot elevens eget aktiva val. Skillnaderna i övrigt är generellt små, men påtaglig vad gäller nöjdheten med ekonomin, där andelen nöjda gymnasieungdomar är 58 procent mot åk8-elevernas 77 procent. När det gäller nöjdheten med livet i stort är resultatet ungefär detsamma: 82 procent (se bilagans diagram 25b), att jämföra med åk8-elevernas 84 procent.

En viss eftertanke bör ingå i tolkningen av den här typen av resultatet mot bakgrund av vad som kan sägas vara ett önskvärt resultat och hur de svarande ungdomarna förhåller sig till frågan. Det är inte omöjligt att resultaten överskattar den faktiska livstillfredsställelsen på grund av en önskan att ge en mer positiv bild av det egna livet än hur man egentligen ser på det. Det kan vara känsligt att uppge att man inte är nöjd, utan kanske till och med missnöjd, när det gäller sådant som kamratrelationer, familjerelationer eller livet som helhet. Ett uttryckt missnöje på dessa områden kan innebära att man betraktas som avvikande och misslyckad, vilket är särskilt känsligt för unga människor. Samtidigt är risken för den här typen av överskattningar mindre i pappersenkäter där respondenten kan svara helt anonymt jämfört med personliga intervjuer.¹⁶⁰

Ur ett hälsoperspektiv kan konstateras att nöjdheten inom hälsans område har ett starkt positivt samband med nöjdheten inom samtliga övriga livsområden, med jämförbar styrka i sambanden.¹⁶¹ Inte överraskande finns det också ett starkt samband mellan svaren på frågan om hur man uppfattar den egna hälsan och på frågan om hur *nöjd* man är med sin hälsa. Hur man uppfattar sin hälsa hänger också samman med nöjdheten inom övriga livsområden.¹⁶²

¹⁵⁹ Jfr t. ex. Bengt Brülde & Åsa Nilsson (2009) "Vad gör oss nöjda med våra liv?".

¹⁶⁰ Se Bengt Brülde & Åsa Nilsson (2009) enl. noten ovan.

¹⁶¹ Tau-b varierar mellan +0,37 och +0,42 (jfr not 70).

¹⁶² Sambandet mellan *uppfattningen* om den egna hälsan och *nöjdheten* med den egna hälsan uppgår mätt i Tau-b till +0,54. Sambandet mellan uppfattningen om den egna hälsan och nöjdheten inom övriga livsområden varierar i styrka mellan +0,19 och +0,29.

Framtidstro i ljuset av erfarenheter, välbefinnande och framtida vägval

En framtidstro kan till delar vila på en individs personlighet – vissa människor tenderar att ha en mer optimistisk eller pessimistisk tolkningsram än andra¹⁶³ – men även faktiska erfarenheter spelar in. Utan att gå närmare in på personlighetsforskning och andra typer av psykologiskt orienterad forskning ska vi i det följande redovisa hur ungdomarna genom Lupp-enkäten beskriver sin framtidstro, och hur denna tenderar att vara relaterad till erfarenheter och livssituation.

Framtidstro utifrån erfarenheter av meningsfull tillvaro, delaktighet och trygghet

På Lupp-enkätens avslutande fråga till ungdomarna – ”Hur ser du allmänt på framtiden för din egen del?” – ombeds de att svara med hjälp av en 7-delad svarsskala som löper från ”Är mycket negativ” till ”Är mycket positiv”, via mittalternativet ”Varken eller”. Nästan var tredje åk8-elev, 32 procent, använder sig av det mest positiva svarsalternativet. Ytterligare en dryg tredjedel, 35 procent, använder sig av det näst mest positiva. Sammantaget är det 87 procent som placerar sig på den positiva sidan (se bilagans diagram 27a) – i princip i lika hög grad flickor som pojkar. Det kan dock noteras att det mest positiva svarsalternativet används av en lite större andel pojkar än flickor: 34 mot 29 procent. I övrigt placerar sig 10 procent av ungdomarna på svarsalternativet ”varken eller” medan få, det vill säga resterande 3 procent, har lagt sig på den negativa sidan.

Bland de svarande gy2-ungdomarna är framtidstron generellt något mindre utbredd: 83 procent placerar sig på skalans positiva sida – även här utan någon generell könsskillnad (se bilagans diagram 27b).

Det finns inte heller några entydiga skillnader som bottnar i geografiskt/etniskt ursprung, oavsett om man utgår från den ungas egna födelseland eller föräldrarnas.¹⁶⁴

I ett tidigare kapitel har vi fokuserat på två indikatorer av en meningsfull ungdomstillvaro: uppfattningen att det finns något att göra på fritiden och en nöjdhet med den egna skolsituationen. Det visar sig att båda dessa indikatorer står i stark relation till framtidstron. För att dra nytta av variationen i svaren redovisas i tabellen nedan andelen som svarat att de är mycket positiva till framtiden eller har använt svarsalternativet närmast bredvid, vilket alltså i genomsnitt gäller två av tre åk8-elever, 67 procent.

I gruppen som är mycket eller ganska nöjd med vad som finns att göra på fritiden är 70 procent mycket positiva till framtiden – medan det bara gäller 53 procent av de som är kritiska till fritidsutbudet. Och i gruppen som är nöjd med skolsituationen är andelen 74 procent att jämföra med 41 procent i gruppen unga som inte är nöjd eller är missnöjd.

¹⁶³ Jfr Mattias Gunnarsson m. fl. (2014) i *Att mäta personlighet* samt Anton Antonovsky (1991) *Hälsans mysterium*.

¹⁶⁴ Andelen med positiv framtidstro i den begränsade grupp åk8-elever som är födda utanför Norden (130 personer) är något mindre än hos de födda i Sverige/Norden: 81 mot 87 procent – men andelen är densamma sett till de som väljer det mest positiva svarsalternativet (32 procent).

Positiv framtidstro i åk8 mot bakgrund av graden av meningsfull fritid och skoltid

	Andel i procent		Antal svar	
	Mycket/ganska nöjd	Inte nöjd	Mycket/ganska nöjd	Inte nöjd
Fritidsutbudet	70	53	1 881	527
Skolsituationen	74	41	1 871	534

Frågan om framtidstron lyder: *Hur ser du allmänt på framtiden för din egen del?*, med en 7-delad svarsskala som löper från *Är mycket negativ* till *Är mycket positiv*, via mittalternativet *Varken eller*. Positiv framtidstro avser svar på svarsskalans två mest positiva svarsalternativ. Ang. frågan om fritidsutbudet se diagrammet på s. 26; ang. skolsituationen s. 32.

Resultaten visar för respektive grupp andelen av hela "GR-underlaget" som svarar att de ser mycket positivt på framtiden eller har använt svarsalternativet närmast. Andelen för samtliga åk8-ungdomar är 67 procent.

Framtidstron visar sig också ha en viss koppling till synen på den egna möjligheten att föra fram åsikter till beslutsfattare. I gruppen som uppfattar sig ha mycket eller ganska stora möjligheter är andelen med en mycket positiv framtidstro 76 procent, att jämföra med 64 procent hos övriga.

En motsvarande sambandsanalys av förhållandet mellan framtidstron och upplevelsen av otrygghet i vardagen, visar på en jämförelsevis starkare koppling. I gruppen som uppger att de är otrygga i minst något vardagssammanhang (se sidan 56) är det 56 procent som uppger en positiv framtidstro mot 70 procent bland övriga.

Samtliga de här vardagliga erfarenheterna syns alltså vara av vikt för ungas syn på framtiden, även om den här typen av sambandsanalys inte låter oss tolka vikten i form av ett orsaksamband – det är rimligt att tänka sig att en optimistisk syn på framtiden även kan bidra till en positiv syn på såväl fritidens möjligheter och situationen i skolan som tillit till möjligheten att komma till tals i lokalsamhället.

Framtidstro utifrån livstillfredsställelse och hälsa

Utöver vardagliga erfarenheter på olika områden är det rimligt att tänka sig att individens framtidstro påverkas av dennes rådande hälsosituation och övergripande livstillfredsställelse. Detta visar sig också stå i samband med åk8-ungdomarnas framtidstro. I gruppen som uppger att de har en mycket eller ganska god hälsa är det 73 procent som uppger att de har en positiv framtidstro – genom att placera sig på något av skalans två positiva yttervärden – jämfört med 42 procent av övriga. Sambandet är ännu något starkare ifråga om livstillfredsställelse: 72 procent av de som uppger att de är mycket eller ganska nöjda med livet beskriver också en starkt positiv framtidstro jämfört med 37 procent av övriga.

Sambandens riktningar är inte givna: det är rimligt att en negativ framtidstro skulle kunna inverka menligt på framför allt den psykiska hälsan, liksom att det kan finnas ett bakomliggande personlighetsdrag med betydelse för optimism, självförtroende och tillit vilket kan utgöra en delförklaring till såväl framtidstro som upplevd hälsa (jämför sidan 68).

Framtidstro utifrån både erfarenheter och livssituation

Samtliga exempel på erfarenheter och rådande livsförhållanden ovan ser alltså ut att mer eller mindre hänga samman med ungas framtidstro. Precis som tidigare beträffande hälsans bestämningsfaktorer (se sidorna 74–76) ska vi genom en regressionsanalys försöka värdera dessa faktorer i förhållande till varandra och se vilken *självständig* betydelse de har.

I modellen försöker vi förenklat förklara vilka av de valda erfarenhets- och livssituationsfaktorer ovan som, med hänsyn till varandra, i störst grad tycks förklara en mycket positiv framtidstro uttryckt genom att man svarat med något av svarsskalans två mest positiva svar. Vi har här konsekvent valt att genomgående utgå från negativa erfarenheter och förhållanden, för att förenkla jämförelsen ifråga om vad som tycks vara det största hindret för en ljus framtidstro.

I ett första analyssteg visade det sig att erfarenheten av delaktighet exemplifierat genom frånvaron av tro på den egna möjligheten att framföra åsikter till lokala beslutsfattare inte tillför någon signifikant betydelse i förklaringsmodellen, varför vi väljer att bortse från delaktighetsdimensionen och begränsar analysen till de tre övriga erfarenhetsfaktorerna tillsammans med de två livsförhållandefaktorerna (se tabellen nedan).

Resultatet av regressionsanalysen pekar på att en negativ upplevelse av den egna skolsituationen, frånvaro av en god hälsa och frånvaro av livstillfredsställelse utgör jämförelsevis störst hot mot framtidstron (ju lägre oddskvot som regressionsanalysen resulterar i, desto mer negativ påverkan). Bland unga som bär på någon av dessa negativa erfarenheter är det, förenklat uttryckt, mindre än hälften så stor chans att hitta en person med positiv framtidstro jämfört med bland unga som inte bär på motsvarande erfarenhet – det vill säga oavsett i vilken grad individen även bär på de andra negativa erfarenheter som ingår i analysen.

Men analysens visar också att en begränsat fritid inverkar menligt på framtidstron, liksom upplevelser av en otrygg tillvaro beträffande minst någon vardagsmiljö (en oddskvot med värde 1 hade inneburit frånvaron av ett självständigt samband).

Positiv framtidstro i åk8 efter fem typer av negativa vardagserfarenheter och livsförhållanden

	Oddskvot
Otrygg i minst någon vardagsmiljö	0,77
För litet fritidsutbud	0,66
Inte nöjd med livet	0,44
Inte god hälsa	0,42
Inte nöjd med skolsituationen	0,42

Kommentar: Modellen analyseras med en logistisk regression där faktorernas förklaringskraft redovisas genom oddskvoter. Variablerna är i samtliga fall dikotoma (dvs. har bara två värden, 0 eller 1, antingen gäller förutsättningen eller inte). En oddskvot under 1 innebär att chansen minskar att finna en positiv framtidstro i gruppen, medan en oddskvot över 1 hade inneburit att chansen ökar. Positiv framtidstro avser svar på svarsskalans två mest positiva svarsalternativ.

Den multivariata modellens totala förklaringskraft i termer av Nagelkerke: 0,18. Samtliga ingående faktorer har signifikant betydelse på minst 98-procentig säkerhetsnivå.

Precis som i tolkningen av resultaten av den tidigare regressionsanalysen rörande hälsans förklaringsfaktorer ska åter betonas att modellen bara förklarar en begränsad del av variationerna i åk8-ungdomarnas framtidstro.

En faktor som rimligen kan spela in för ungas framtidstro är erfarenheter av arbetsliv på direkta eller indirekta vägar. Till analysen kan föras enkätens fråga om man haft ett sommarjobb senaste sommaren eller om man annars sökt men inte fått något. En ren sambandsanalys indikerar ett visst samband mellan att ha fått nej på ett sökt sommarjobb och en mindre positiv

framtidstro, men svarsunderlaget av åk8-ungdomar med negativa erfarenheter därvidlag var dock för litet för att ge några signifikanta resultat i regressionsanalysen. Sambandet kan dock bekräftas av gymnasimaterialet.¹⁶⁵

En annan tänkbar förklaring är knuten till föräldrahemmets potentiella betydelse för ungas framtidstro beträffande föräldrarnas utbildningsnivå, en faktor som bara ingår i Lupp-enkäten riktad till gymnasieungdomarna. Det visar sig finnas ett tydligt samband med en väsentligt mer utbredd framtidstro bland unga med högutbildade föräldrar än bland unga där föräldrarna har som mest grundskoleutbildning. Svarsunderlaget är i det senare fallet begränsat men mönstret är entydigt.

Starkt positiv framtidstro bland gy2-ungdomarna mot bakgrund av föräldrarnas utbildningsnivå

	Båda föräldrar som mest grundskoleutbildning	En förälder som mest grundskoleutbildning.	En högutbildad förälder	Båda föräldrarna högutbildade	Samtliga personer
Stark framtidstro	32 ¹	57	64	70	61
Antalet svar	28	165	693	329	1 436

För frågans lydelse, se tabellen på s. 80.

Resultaten visar andelen i procent gy2-ungdomar i hela "GR-underlaget" som svarar att de ser mycket positivt på framtiden eller har använt svarsalternativet närmast i tre grupper utifrån föräldrarnas utbildningsbakgrund samt samtliga svarspersoner som referenspunkt.

¹ Observera det mycket begränsade svarsunderlaget.

Framtidstro och vägvalen framöver

Om framtidstron alltså till delar tycks baserad på erfarenheter och livssituation, i vilken grad kan den kopplas till framtidsvalen? På frågan till åk8-ungdomarna om vad de helst skulle vilja göra direkt efter grundskolan är den positiva framtidstron minst utbredd i den grupp som svarar att de inte vet. Här svarar 47 procent med någon av svarsskalans två mest positiva alternativ, mot 70 procent av de som vill gå en gymnasieutbildning (70 procent av de som vill gå i en annan kommun, 68 procent av de som vill gå i kommunen där de bor). Bland de som helst vill börja jobba¹⁶⁶ ligger andelen däremellan, på 61 procent.

Samma förhållande råder på gymnasiet: en mycket positiv framtidstro är mest sällsynt bland de gy2-ungdomar som inte vet vad de helst vill göra direkt efter gymnasiet – det gäller här 36 procent. Andelen är här på jämförbar nivå i den lilla grupp om sex personer som svarar att de vill studera på komvux samt i den likaledes begränsade grupp som vill studera på folkhögskola. I grupperna som anger att de vill studera på högskola och studera utomlands är andelen i båda fallen väsentligt större: 64 procent. Detsamma gäller de unga som vill börja jobba – i kommunen, någon annanstans i Sverige eller utomlands – eller som vill ut och resa; här handlar det i samtliga grupper om cirka 60 procent. Mönstret är i huvudsak likt om vi ser till vad de i stället svarar på frågan om vad de tror de kommer att göra (som inte ställdes till åk8-ungdomarna). Möjligen kan noteras att andelen med en mycket stor framtidstro är som allra

¹⁶⁵ I åk8 gav 63 procent av dem som fått nej till jobb den senaste sommaren uttryck för en mycket positiv framtidstro jämfört med 73 procent av dem som haft ett jobb – och 66 procent av dem som inte sökt något. I gy2 var motsvarande andelar 55, 65 respektive 56 procent.

¹⁶⁶ 149 svarspersoner; övriga grupper är större.

störst i gruppen som svarar att de tror att de ska ut och resa: 70 procent (64 procent i den lite större gruppen som *ville* ut och resa). En framtidstro tycks alltså till betydande del handla om att ha en viljeinriktning mot framtiden.

Vägar till framtidstro

Sammantaget kan man säga att när det gäller framtidstron bland ungdomar är detta en faktor som i hög grad samvarierar med olika risk- och skyddsfaktorer. Det är möjligt att tala om ett riskpanorama där minskad framtidstro hänger samman med sämre hälsa, att vara mindre integrerad i skolan och att ha en otillfredsställande fritidssituation. Ett sätt att öka ungas framtidstro skulle kunna vara att lägga resurser på deras skolsituation för att därmed förbättra deras chanser till arbete och samhällsintegrering. Men det krävs sannolikt också stöd inom andra livsområden.

En bild träder fram av ett sammansatt och samspelande landskap av förutsättningar och erfarenheter med vilka ungdomar växer upp. Vi närmar oss ett cirkulärt tänkande istället för ett linjärt förhållande med en viss orsak som har en viss effekt. Framtidstron kan härledas till en längre socialisation i familj, skola, under fritiden och genom medievärlden, där faktorerna påverkar varandra ömsesidigt och i växelverkan med framtidstron. En negativ framtidstro kan innebära att man lägger ned mindre kraft vid skolarbetet och i stället fokuserar på fritiden och kamratumgänget. På fritiden umgås man med vänner som inte heller ser ljus på framtiden. Bilderna riskerar att förstärkas och ge upphov till en än mörkare bild. Men också tvärtom; negativa spiraler kan brytas exempelvis när ungdomar som inte tror så gott om framtiden kommer in i sammanhang där prosociala värderingar och beteenden dominerar.

Sammanfattande reflexioner

Här följer en summering med några reflexioner kring de resultat och slutsatser vi har dragit i rapporten. Utifrån Lupp-undersökningen har vi försökt att fånga dimensioner av vad som kan betraktas som indikatorer på en socialt hållbar utveckling. Även om vissa av indikatorerna är problematiska går det att göra mer eller mindre goda antaganden, bland annat med stöd av tidigare forskning kring ungas utveckling och inkludering i samhället. Genom att lyfta in undersökningen och dess resultat i en diskussion om social hållbarhet, blir de unga som gett sina svar på Lupp-enkäten inte bara uppgiftslämnare kring hur de uppfattar sin egen situation utan också värdemätare på det välfärds- och tillitskapital som samhället har investerat i dem.

Vi inledde med att tematisera frågor kring en *meningsfull tillvaro*, under både den fria tiden och skoltiden. Här framkom att de flesta av regionens unga verkar uppleva meningsfullhet genom såväl bredd på som positiva fritidsaktiviteter. Bredden tycks minska något i takt med ålder, vilket kan hänga samman med tidsbrist, specialisering eller helt enkelt att gymnasieungdomar lägger mer tid på skolarbete eller umgänge med kamrater på fritiden.

- Man bör uppmärksamma gruppen av unga som är missnöjda med fritidsutbudet. Bland dessa finns en större andel med olika former av riskbeteenden. Forskning kring så kallad strukturerad fritid visar vikten av att unga blir positivt inkluderade i olika sammanhang, får träna sina talanger och även får bidra till stöd och aktiviteter för andra.
- De ungas nöjdhet med sin skolsituation rör både stämningen på skolan och undervisningen. Våra resultat antyder att undervisningens kvalitet är allra viktigast, men för en meningsfull skoltid för så många som möjligt bör båda dessa faktorer finnas på plats.
- Bland de unga som var nöjda med såväl skolan som fritiden var nära nog samtliga nöjda med livet som helhet. Samma sak gällde bara fyra av tio av de som inte var nöjda på något av dessa områden. Störst betydelse för den helhetliga livstillfredsställelsen verkar skolsituationen ha.

Nästa område berörde ungas *delaktighet* där också intresset för samhällsfrågor, politik och om vad som händer i andra länder redovisades. Det är viktigt att ungas intresse för samhället diskuteras i bredare bemärkelse än enbart som politik. Unga uttrycker nämligen ett större intresse för samhällsfrågor (och för andra länder) än för politik. Arbete och dialog med unga som samhällsmedborgare torde gynnas av en ingång där de kan känna sig intresserade från start, utan att behöva övertygas.

- Uppfattningen om den egna möjligheten att föra fram åsikter till lokala beslutsfattare har visat sig vara viktig i flera sammanhang. Frågan har självklar relevans för den lokala demokratin, men kan också sägas vara en mätare på ungas självförtroende. Det är viktigt att unga känner till sina möjligheter att bidra till beslutsfattande. Men även att arbeta med ungas självförtroende skulle (utöver vinster för den enskilda individen) kunna gynna demokratin.
- Det är problematiskt att de som vill påverka frågor i kommunen i högre grad bedömer sina möjligheter som små jämfört med gruppen som inte vill påverka.
- Det vore intressant att undersöka vad en reell delaktighet kan innebära för individens utveckling av både utåtriktade förmågor och självuppfattning. Utifrån Kungsbackas resultat i årskurs 8 vore det också spännande att studera vad i ungdomarnas erfarenheter som format deras relativt positiva bild av att göra sin röst hörd. Kommunens demokratisatsningar på högstadiet tycks kunna vara en bidragande faktor. I vilken grad de kan ha en mer långsiktig effekt på de ungas demokratisyn är ytterligare en intressant fråga.
- Det finns ett stort ”inflytandegap” inom skolans område med ett större intresse hos de unga för att påverka än upplevelse av att kunna göra det. Samma förhållande gäller inom föreningslivet. Det finns med andra ord mycket att utveckla när det handlar om att ge unga större möjligheter till påverkan och ta tillvara deras intresse och engagemang.

- Såväl skolan som föreningslivet kan ses som viktiga socialisationsarenor för ett vidare samhällsengagemang. De har båda en självständig och jämnstor betydelse för ungas upplevelse av att kunna påverka, men den sammanlagda kraften är störst när båda arenorna verkar i samma riktning.

I kapitlet om *ungas otrygghet* belystes ett antal av de ungas vardagsarenor. Det visade sig att kollektivtrafiken, att vara i stan/centrum, ute i bostadsområdet på kvällar eller nätter, men också fritidsgården/ungdomens hus är förknippade med störst känsla av otrygghet. Men resultatet är en fråga om tolkningar. Ur ett helhetsperspektiv framkommer att mer än var femte åk8-elev är otrygg i minst något vardagligt sammanhang. Inom skolans område upplevs otrygghet på såväl rasterna som i klassrummet.

- Även om relativt få ungdomar beskriver otrygghet inom skolan, kan de som gör det betraktas som "vittnen" på förhållanden som inte får förekomma i en obligatorisk miljö. Det är värt att uppmärksamma att grovt räknat var tionde åk8-elev ser mobbning som ett problem i skolan och att främlingsfientlighet, sexuella trakasserier, våld förekommer samt att relationen mellan lärare och elever inte är god.
- Otryggheten relaterad till ungdomens hus/fritidsgårdar är viktig att ta fasta på. Verksamheterna har som ambition att nå samtliga ungdomar i en viss åldersgrupp med positiva aktiviteter. Om de uppfattas som otrygga är målsättningen svår att uppnå. Samtidigt kan det spridas negativa bilder som gör att de väljs bort även av dem som saknar egna erfarenheter, vilket innebär att arbetet bör riktas såväl mot verksamheten i sig som mot bilden av den.

I rapportens sista resultatkapitel analyserades ungas *hälsa, livstillfredsställelse och framtidstro*. Generellt redovisar pojkar en något bättre hälsa än flickor. Flickornas sämre hälsa handlar inte minst om stressrelaterade problem, vilket hälften besväras av minst flera gånger i veckan. Men stress är även ett problem bland pojkar (motsvarande andel är knappt en fjärdedel). När stress förs in i analysen av god hälsa minskar betydelsen av kön. Livsstil och levnadsvanor påverkar både flickors och pojkars hälsa. Det är viktigt att i hälsofrämjande arbete se till de ungas vardag, deras beteendemönster och hur de upplever och hanterar sin tillvaro.

- Hälsan är sämre bland de som använder nikotin, dricker alkohol varje vecka och använt narkotika. Det kan noteras att de med tillåtande föräldrar till den unges alkoholkonsumtion redovisar en mycket högre konsumtion. Föräldrars inställning till barnets konsumtion kan därför sägas vara en viktig risk-/skyddsfaktor mot alkoholbruk.
- Den goda hälsan korrelerar starkt med regelbundna motionsvanor. Att som en del av den vardagliga livsföringen anstränga sig så att man blir andfådd eller svettas ökar sannolikheten för en god hälsa. Denna livsföring sammanfaller också med andra positiva förhållanden, exempelvis goda kompisrelationer vilket i sig är en skyddsfaktor för hälsan.
- En rad andra risk- och skyddsfaktorer har betydelse för hälsan. Att vara nöjd med skolan och familjerelationerna ökar oddsen för en god hälsa, medan utsatthet för mobbning, missnöje med fritidssituationen och oregelbundna matvanor minskar oddsen.
- De flesta ungdomar uppger en positiv framtidstro. Detta är en viktig resurs att ta vara på. Även här framkommer en koppling till tillfredsställelse över andra livssammanhang. De som är mindre nöjda med fritiden eller skolan har en mindre positiv framtidstro.

Vägledande kunskap: prevention och prioriteringar?

Att utveckla goda uppväxtmiljöer för unga människor innebär att vara lyhörd, uppmärksam och analyserande. Det handlar om en lyhördhet inför hur unga själva uppfattar sin livssituation, exempelvis sin fritidssituation: är fritiden rik eller saknas saker att ta sig för? Det handlar om att på andra sätt uppmärksamma situationen och hur den förändras, exempelvis genom att ungdomsarbetare är ute bland ungdomar och lär sig om vad dagens unga tycker om att göra, hur de ser på skolan, vilka förebilder de har och så vidare. Det handlar också om en mer systematisk uppmärksamhet genom att undersöka ungas livsvärld, exempelvis som här genom att genomföra Lupp-enkäten, eller att undersöka ungas drogvanor med stöd av CAN.

Den tredje delen, att vara analyserande, innebär att utveckla sätt att förstå och tolka iakttagelser och data av olika slag genom att sätta in dem i ett större sammanhang. I denna rapport har vi försökt analysera vilka grupper som kan vara i extra stort behov av att bli uppmärksammade och kanske erbjudas ett stöd. Vi har lyft fram att de som har en viss "fritidsprofil" (lokalt sociala) i högre grad tenderar att uppvisa ett riskbeteende, liksom de som saknar saker att göra på fritiden.

I många fall går det att förena lyhördhet, uppmärksamhet och analys så att de olika aspekterna kompletterar varandra. Kommuner engagerade i Lupp-undersökningen har gett exempel på att de har arrangerat tillfällen där unga själva fått ge uttryck för sin uppfattning, att de har tagit tillvara kunskaper hos berörda yrkesgrupper och analyserat det som kommit fram.

Men hur gör man när olika kunskapskällor står i motsatsställning till varandra? Detta kan inträffa exempelvis när ungdomar tillfrågas om vad som finns att göra och vad som borde prioriteras. Det är inte sällan att de önskar sig fler ställen att träffas på, kanske fler fritidsgårdar eller kaféer. I denna undersökning och även i annan forskning framkommer samtidigt att dessa former att tillbringa fritiden på är förenat med något högre risker för utvecklingen än andra former. Från en sådan utgångspunkt vore det bättre att prioritera skolarbete eftersom detta tvärtemot är förenat med lägre risk. Kanske borde man därmed hellre, utan diskussion, satsa på läsläsning än på öppen fritidsverksamhet, trots de ungas egen uppfattning och trots att man i så fall går emot idén om att ge unga inflytande över beslutsprocesser?

Något generellt svar på den här sortens dilemma går inte att ge, men vi vill ändå ange några avslutande tänkbara hållpunkter:

1. Ingen kunskapskälla ger hela bilden.

Varje kunskapskälla är skapad från sina utgångspunkter och syften, och ger därmed en mer eller mindre selektiv bild av verkligheten. Vare sig breda enkätundersökningar, fördjupande intervjuer eller andra sätt att skapa kunskap är i sig själva tillräckliga som enda utgångspunkt, utan bör kompletteras för en allsidig bild. En viss fråga kan dock vara mer rimlig att besvara med ett visst kunskapsunderlag än med ett annat. Därmed är kanske det mest väsentliga steget att bli klar över vilka frågor som är viktiga att ställa, för att därefter ta ställning till vilka metoder och kunskapskällor som behövs för att söka besvara frågan. För att fortsätta med exemplet med öppna träffpunkter för ungdomar: Om frågan är hur unga i en viss grupp uppfattar att besöka mötesplatsen är det rimligen en god idé att fråga ungdomarna själva, även dem som valt bort mötesplatsen, angående orsakerna till detta val. Handlar det däremot om att söka svar på frågan om vilka generella riskfaktorer för ungas utveckling som är förknippade med dessa mötesplatser, är det svårt att se att ungdomarna själva har en sådan överblick och man bör i stället luta sig mot forskningen. Samtal med anställda på mötesplatser kan vara viktiga källor för att få kunskap om de konkreta förhållanden som råder och vad som minskar eller ökar möjligheten för en positiv utveckling.

Resultaten från Lupp-undersökningen bör betraktas som nya frågor lika mycket som svar. Känner de unga igen sig i de bilder som kan presenteras på kvantitativ väg? Vad ligger bakom svaren? Känner berörda yrkesgrupper och föräldrar igen sig? Den här typen av frågor kan ställas till varje resultatbild för att söka nå en större förståelse av vilka förhållanden som behöver förändras för en positiv utveckling framöver.

2. Inget resultat gäller för samtliga.

Det är svårt att med trovärdighet slå fast att ”ungdomarna tycker så här...” eller att ”forskning visar att det går så här om man börjar med...”. På samma sätt som kunskapen är selektiv är den sällan generell i den bemärkelsen att ett visst resultat är giltigt för alla i en undersökt grupp. Vi har exempelvis lyft fram forskning som talar om vikten av en strukturerad fritid och att det finns ett ökad riskbeteende bland de unga som menar att de har för lite att göra på fritiden. Så är det också: på *gruppnivå* finns en ökad risk. Men för en enskild individ kan det förhålla sig helt annorlunda. Här finner vi exempelvis Anna eller Nasri som verkligen behöver en respit från en kravfull skolsituation där en mer ostrukturerad fritid innebär att de kan umgås med sina kamrater och få en välbehövlig balans. Vi har också Mohammed och Per som trots att det generellt sett är negativt med skrämselektaktik i förebyggande arbete fick sig en rejäl tankeställare när de träffade Mikael som varit drogmissbrukare i många år och vid tillfället var intagen på Högsbo kriminalvårdsanstalt.

3. En sammanvägning av kunskapskällor ger en rikare bild.

I och med att kunskap innehåller ett aspektseende och är selektiv innebär ett kunskapsgrundat arbete att man finner sätt att kombinera och väga samman olika bilder av verkligheten. Flera av kommunerna involverade i Lupp-undersökningen har redan, eller är i färd med att utveckla, strategier för att kombinera olika kunskapskällor mer direkt. Ungdomstorg, events, ungdomsfullmäktige/ungdomsråd och liknande kan användas för att tillsammans diskutera lämpliga satsningar ungdomar, beslutsfattare och engagerade i lokalsamhället emellan. Lupp-resultaten erbjuder ett slags inspel till diskussionen, ett annat kan komma från inbjudna forskare. Dessa diskussioner och möten kan bidra till ny kunskap som, när de ges en struktur och form, fördjupar och kompletterar en viss aspektstyrd kunskapskälla.

4. All offentligt finansierad ungdomsverksamhet ska hålla god kvalitet.

En utgångspunkt för analys, möten och diskussioner är att verksamheter för barn och unga där det offentliga på något sätt är involverat måste ha god kvalitet. Med ett ekonomiskt språkbruk utgör barn och ungdomar de viktigaste investeringsobjekten som samhället har. Att riskera dessa genom att de sammanhang och verksamheter som riktas till dem inte håller en god kvalitet är inte bara oetiskt utan också ekonomiskt slöseri.

5. Utvärdering och uppföljning kan ses som ett säkerhetssystem för riskfyllda satsningar.

När vi inte kan avgöra vad som är god kvalitet eller förutse vad en satsning leder till måste en den följas av andra sätt att nå kunskap. Att exempelvis starta ett projekt för ”unga i riskzon”, byggd på idéer som kan kritiserats för att riskera ge motsatt effekt än avsett, utan att ha ett säkerhetssystem i form av uppföljning/utvärdering – det är ett risktagande som utmanar den grundläggande etik som har skisserats här: om att låta olika kunskapskällor vägas samman, om att ingen enskild kunskapskälla säger allt och om att verksamheter för barn och unga ska hålla god kvalitet.

6. Långsiktighet och samordning ger en mer användbar kunskap.

Förhoppningsvis har den här rapporten visat att Lupp-undersökningen kan bidra till många pusselbitar i kartläggningen av den sociala hållbarheten i Göteborgsregionen. För att kunna följa utvecklingen bland regionens unga och deras förutsättningar för en god framtid krävs långsiktighet. Även om Lupp-undersökningen kan ge värdefull kunskap i ett enskilt lokalt projekt, ligger dess verkliga styrka i förutsättningen att kontinuerligt bidra i utvecklingsarbetet för och tillsammans med unga.

Den enskilda kommun som kan relatera sina resultat till dem i grannkommunerna har större möjligheter till relevanta tolkningar. Detsamma gäller den kommun som kan relatera ett enskilt års resultat till resultat bakåt i tiden. Enkätfrågors resultat är känsliga för hur frågor och svarsalternativ konstrueras och hur enkäten genomförs – när detta hålls konstant över tid och jämförbarhet finns mellan flera liknande mätningar säger resultatet så mycket mer. För detta krävs god samordning. På nationell nivå är det vad Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) erbjuder. På regional nivå är det vad sex kommuner tillsammans med Göteborgsregionens kommunalförbund/FoU i Väst har lyckats med inom ramen för 2013 års

Lupp-undersökning. Den här typen av regional samordning är särskilt viktig i undersökningen på gymnasiet. Med ett stort antal unga som pendlar till gymnasieskolor över kommungränsen vore det önskvärt att den regionala satsningen breddades ytterligare framöver. Ungas livssituation begränsas inte av kommungränser; det bör inte heller Lupp-undersökningen göra.

Referenser

- Andershed, Henrik, & Andershed, Anna-Karin (2005) *Normbrytande beteende i barndomen: vad säger forskningen?*. Stockholm: Gothia.
- Andersson, Björn (2002) *Öppna rum – om ungdomarna, staden och det offentliga livet*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Andersson, Caroline & Trondman, Mats (2012) *Stressade unga – Hur andelen unga som är stressade kan bli färre. En redovisning av Luppundersökningen 2012 i Kalmar län och Eksjö kommun*. Centrum för kultursociologi, Institutionen för utbildningsvetenskap, Linnéuniversitetet.
- Andersson, Jenny; Agdur, Jonas; Forkby, Torbjörn & Lindberg, Helena (2010) *Inordnande eller utvidgande. Om delaktighetens villkor på fyra fritidsgårdar*. Göteborg: Nätverket Keks, FoU i Väst/GR.
- Angelin, Anna (2010) "Delaktighet bland unga utanför." I *Fokus 10. En analys av ungas inflytande*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:10.
- Antonovsky, Anton (1991) *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Barnkonsekvensanalys – Barn och unga i fokus 1.0* (2011). Göteborgs stad.
- Bourdieu, Pierre (1993) "Distinktionen" i *Kultursociologiska texter*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Brendtro, Larry K., & Larson, Scott J. (2005) *The Resilience Revolution: Discovering Strengths in Challenging Kids*. Bloomington: Solution Tree.
- Broman, Anders (2009) *Att göra en demokrat? Demokratisk socialisation i den svenska gymnasieskolan*. Karlstad University Studies 2009:41. Karlstads universitet.
- Brottsförebyggande rådet (2012) *Att förebygga brott och problembeteende i skolan*
- Brottsförebyggande rådet (2014) *Nationell trygghetsundersökning 2013 (NTU) Om utsatthet, trygghet och förtroende*.
- Brülde, Bengt & Nilsson, Åsa (2009) "Vad gör oss nöjda med våra liv?". I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.) *Nordiskt ljus*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Brülde, Bengt & Fors, Filip (2014) "Vad gör ett liv meningsfullt?". I Bergström, Annika & Oskarsson, Henrik (red.) *Mittfåra & marginal*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) (2013) *Skolelevers drogvänor 2012*, red. Håkan Leifman. CAN rapport 133.
- Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) (2014) *Skolelevers drogvänor 2013*, red. Isabella Gripe. CAN rapport 139.
- Dahlgren, G. & Whitehead, M. (1992) *Policies and strategies to promote social equity in health: Background document to WHO – Strategy paper for Europe*. World Health Organization, Copenhagen.
- Elofsson, Stig (2000) *Formell upplevd delaktighet bland invandrarungdomar*. Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Englund, Göran (2013) *Mobbning och kränkningar på nätet – vad skolan kan göra – förstudie av en undersökning*. Social resursförvaltning, Göteborgs stad.
- Forkby, Torbjörn (2008) "Främjande mötesplatskulturer. Att nå äldre ungdomar - olika metoder som lyckas." I *Mötesplatser för unga - aktörerna, vägvalen och politiken*. Ungdomsstyrelsen.

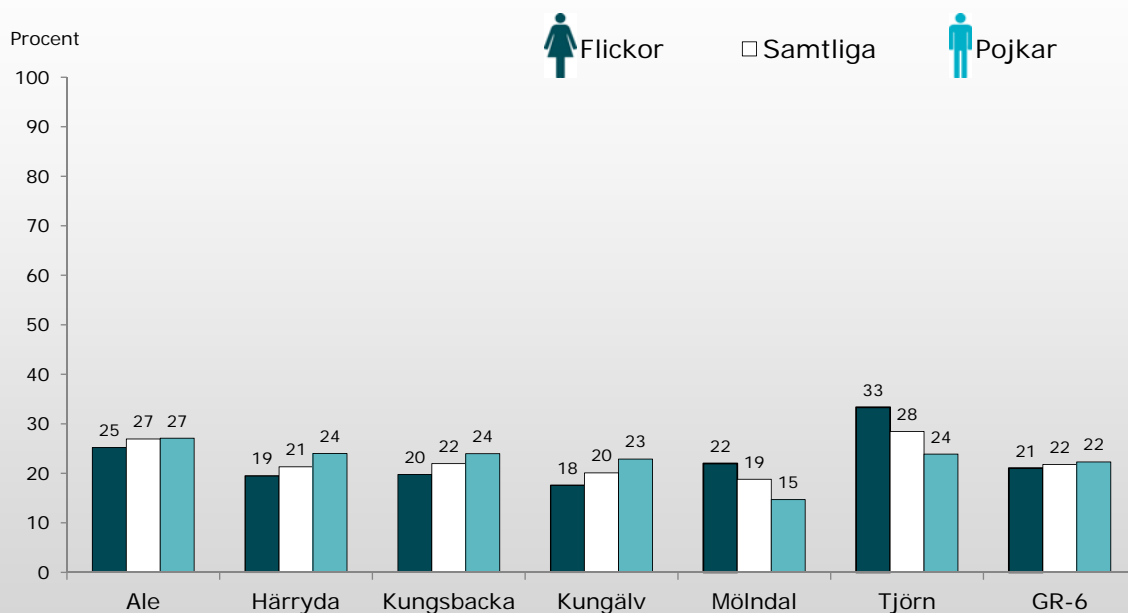
- Forkby, Torbjörn (2010a) "Ungdomsinflytande i ett historiskt perspektiv". I *Fokus 10. En analys av ungas inflytande*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:10.
- Forkby, Torbjörn (2010b) "Delaktighet på den fria tiden." I *Fokus 10. En analys av ungas inflytande*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:10.
- Forkby, Torbjörn & Liljeholm Hansson, Susanne (2011) *Kampen för att bli Någon – Bilder av förorten och riskfyllda utvecklingsvägar i Göteborg*. Rapport 1:2011, FoU i Väst, Göteborgsregionens kommunalförbund (GR).
- Forkby, Torbjörn & Löfström, Carina (2010) *Från snack till verkstad. Förebyggande utvecklingsarbete med ungdomar*. Ungdomsstyrelsen.
- Friends (2013) *Friendsrapporten 2013 – Om mobbning och kränkningar i skolans värld*.
- Gilligan, Robbie (2000) "Adversity, Resilience and Young People: The Protective Value of Positive School and Spare Time Experiences." *Children & Society*, 14 (Feb 1), 37–47.
- Gunnarsson, Mattias; Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2014) Att mäta personlighet. I Bergström, Annika & Oskarsson, Henrik (red.) *Mittfåra & marginal*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Hermansson, Hans-Erik (1988) *Fristadens barn: om ungdomars livsstilar, kulturer och framtidsperspektiv i 80-talets Sverige*, Göteborg: Daidalos.
- Lalander, Philip & Johansson, Thomas (2007) *Ungdomsgrupper i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Mahoney, Joseph. L., & Stattin, Håkan (2000) "Leisure Activities and Adolescent Behavior: The Role of Structure and Social Context". *Journal of Adolescence*, 23(2), 113–127.
- Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) och Uppsala universitet, Kunskapsbankens webbplats: *Unga hbt-personers utsatthet för våld*.
- Norell, Margareta (1995) *Berättelser om ruset: Alkoholens mening för tjugoåringar*. Stockholm: B. Östlings bokförlag. Symposion.
- Nygren, Katarina (2012) *Adolescent self-reported health in the Umeå region – Associations with behavioral, parental and school factors*. Department of Social Work, Umeå University.
- Olson, Hans-Erik (2008) "Om socialpolitik, fritidspolitik och gatans löshästar". I *Mötesplatser för unga – aktörerna, vägvalen och politiken*. 2008:2. Ungdomsstyrelsen.
- Maria Oskarson & Bo Rothstein (2012) "Den sociala tilliten – håller vi på att tappa de unga?". I Bergström, Annika; Weibull, Lennart & Henrik Oscarsson (red.) *I Framtidens skugga*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Persson, Stefan (2009) *Adolescents' role in democratic"parenting*. Örebro Studies in Psychology 17: Örebro University.
- Prop. 2013/14:191. *Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande*.
- Putnam, Robert D. (1993) *Making democracy work. Civic traditions in modern Italy*. Princeton: Princeton University Press 1993.
- Skolverket (2009) *Grövre våld i skolan – vad man vet och vad man kan göra*. Stockholm: Skolverket.
- Socialstyrelsen (2009) *Folkhälsorapport 2009*.
- Socialstyrelsen (2013) *Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013*.

- Socialstyrelsen (2013) *Ekonomisk utsatthet och välfärd bland barn och deras familjer 1968–2010 – Underlagsrapport till Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013*.
- Sommerstad, Nina (2013) *Drogvanor i Västra Götaland Årskurs 9 och gymnasiet, år 2 2013*, Uppdragsundersökning nr 36, Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN).
- Statens folkhälsoinstitut (2013) *Barn och unga 2013 – utvecklingen av faktorer som påverkar hälsan och genomförbara åtgärder*.
- Trondman, Mats (1994) *Bilden av en klassresa. Sexton arbetarklassbarn på väg till och i högskolan*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Trondman, Mats & Andersson, Caroline (2010) *Delaktighet som möjlighet – Ungas efterfrågan på och tillgång till delaktighet i Kalmar län och Eksjö kommun*. Centrum för kultursociologi, Linnéuniversitetet och Regionförbundet i Kalmar län.
- Trondman, Mats & Johansson, Åsa (2013) *Unga under Lupp – En studie av ungas villkor och ungdomspolitikens möjligheter i Kalmar län*. Centrum för kultursociologi, Linnéuniversitetet.
- Ungdomsstyrelsen (2010) *Hon hen han – En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2
- Ungdomsstyrelsen (2010) *Fokus 10. En analys av ungas inflytande*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:10.
- Ungdomsstyrelsen (2013) *Ung i dag 2013 – En beskrivning av ungdomars villkor*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2013:2.
- Ungdomsstyrelsen (2013) *Fokus 13 – Analys av ungas jämställdhet*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2013:4.
- Werner, Emmy E. (2005) "What can we learn about resilience from largescale longitudinal studies?". I Sam Goldstein & Robert B. Brooks (red.), *Handbook of resilience in children* New York: Kluwer Academic Publishers.
- WHO (2008) *Closing the gap in a generation – Health equity through action on the social determinants of health*. Commission on Social Determinants of Health, Final report – executive summary.

Diagrambilaga

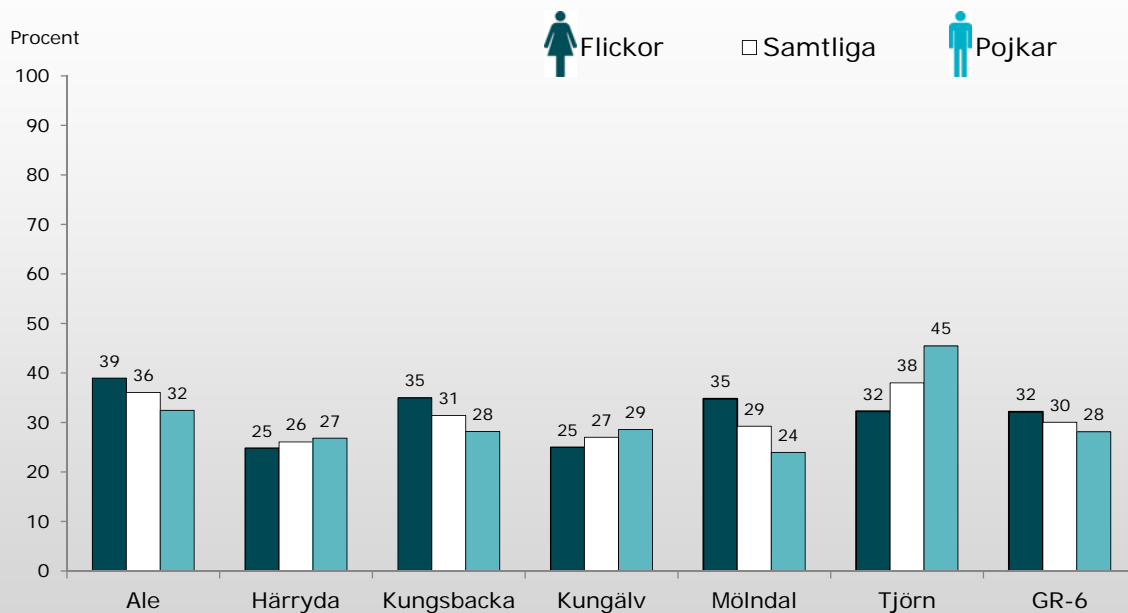
1a För litet fritidsutbud: åk8

Frågan lyder: *Hur mycket finns det att göra på fritiden?*, med svarsalternativen: *Det finns väldigt mycket att göra; ...ganska mycket att göra; ...ganska lite att göra; ...väldigt lite/ingenting att göra.*
Resultaten visar andelen som svarat ganska/väldigt lite/ingenting. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

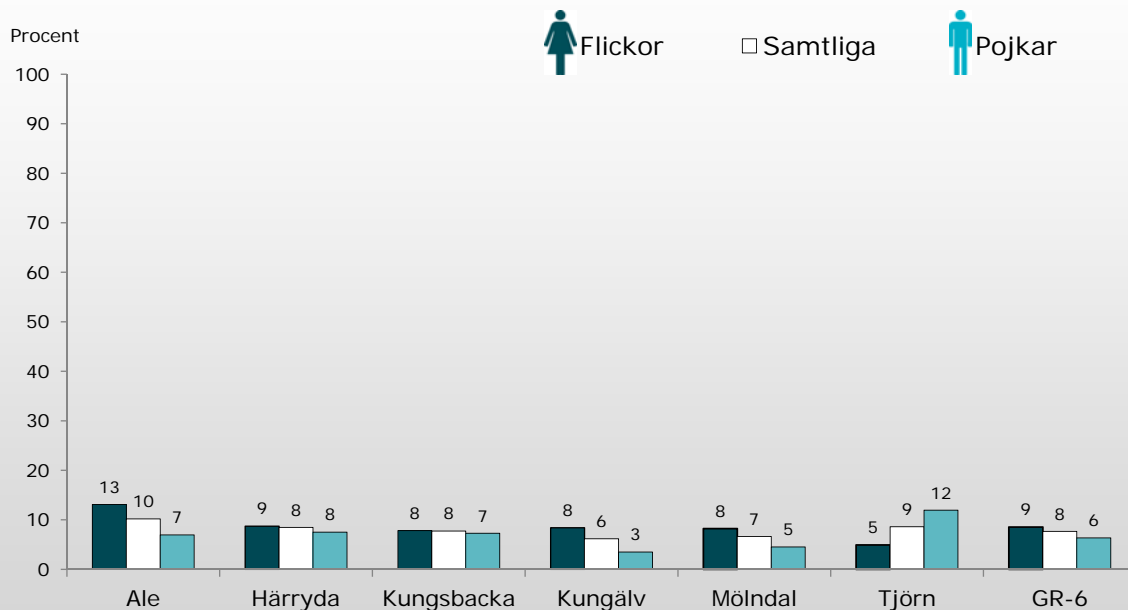
1b För litet fritidsutbud: gy2

Frågan lyder: *Hur mycket finns det att göra på fritiden?*, med svarsalternativen: *Det finns väldigt mycket att göra; ...ganska mycket att göra; ...ganska lite att göra; ...väldigt lite/ingenting att göra.*
Resultaten visar andelen som svarat ganska/väldigt lite/ingenting. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

2a Ekonomiska hinder för att delta i fritidsaktiviteter: åk8

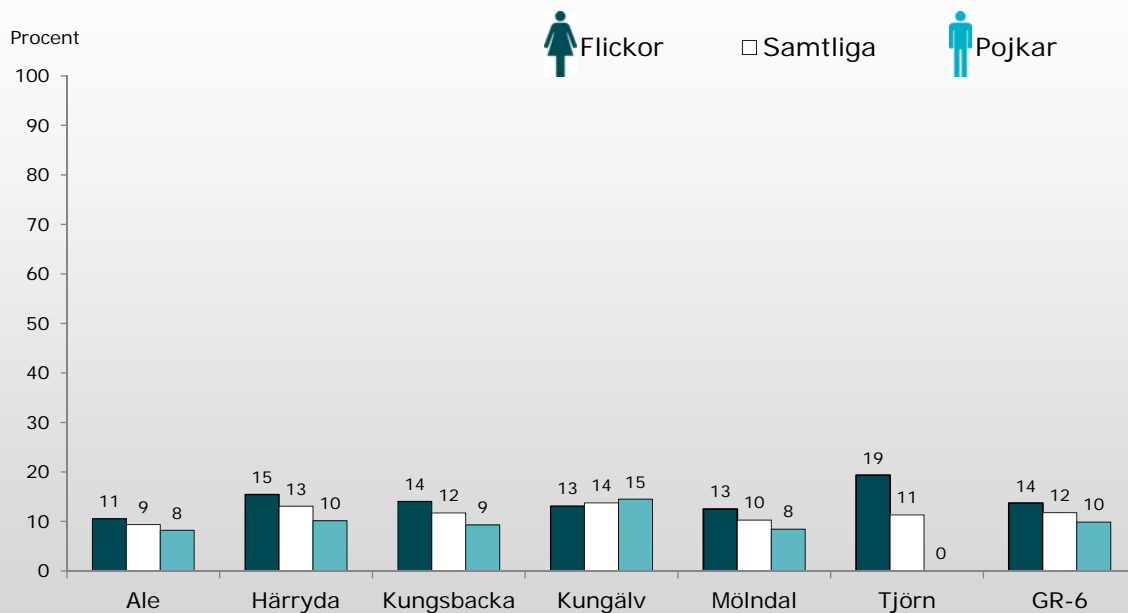

Frågan lyder: *Finns det något som du skulle vilja göra på din fritid, som många andra i din ålder gör, men som du inte kan vara med på för att du/din familj inte har råd?*, med svarsalternativen: *Ja; Nej.*

Resultaten visar andelen som svarat ja. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

2b Ekonomiska hinder för att delta i fritidsaktiviteter: gy2

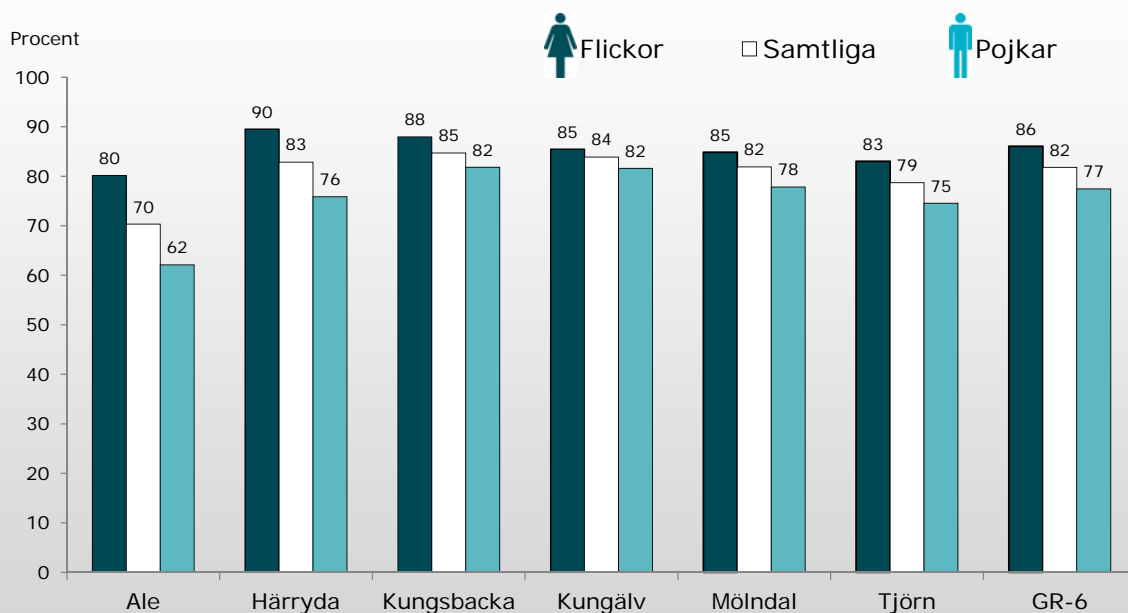

Frågan lyder: *Finns det något som du skulle vilja göra på din fritid, som många andra i din ålder gör, men som du inte kan vara med på för att du/din familj inte har råd?*, med svarsalternativen: *Ja; Nej.*

Resultaten visar andelen som svarat ja. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

3a Bredd i fritidsaktiviteter: åk8

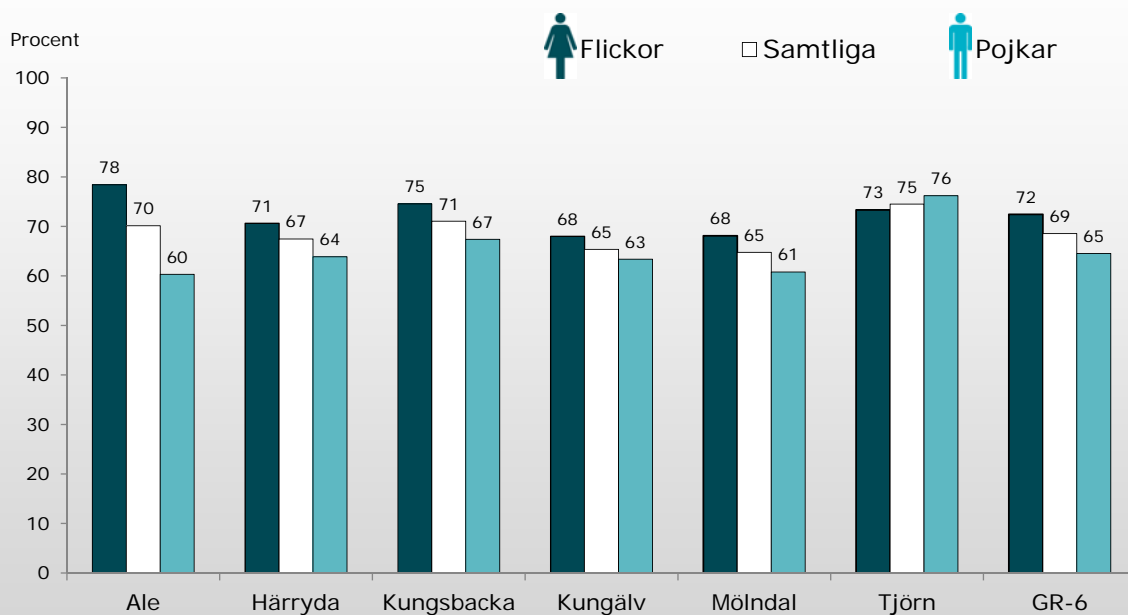

Frågan lyder: *Hur ofta gör du följande saker på din fritid?, följt av 12 breda aktivitetstyper. Svarsalternativ: Varje dag; Varje vecka; Varje månad; Varje år; Aldrig.*

Resultaten visar andelen som svarat varje dag/varje vecka angående minst två av de 12 aktivitetstyperna, baserat på de respondenter som besvarat frågorna om samtliga aktiviteter. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

3b Bredd i fritidsaktiviteter: gy2

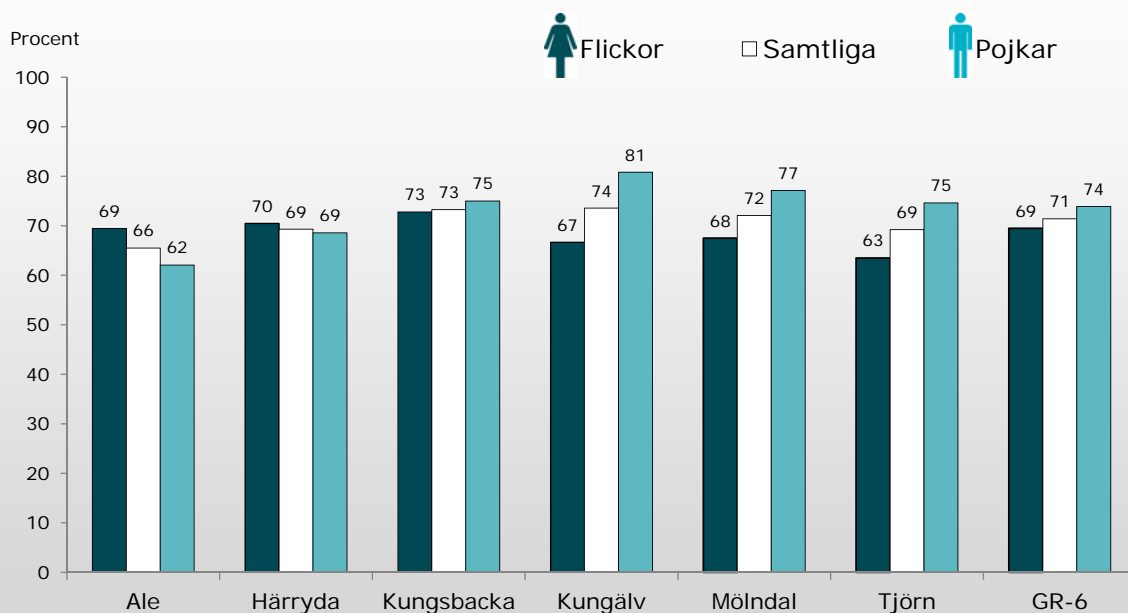

Frågan lyder: *Hur ofta gör du följande saker på din fritid?, följt av 12 breda aktivitetstyper. Svarsalternativ: Varje dag; Varje vecka; Varje månad; Varje år; Aldrig.*

Resultaten visar andelen som svarat varje dag/varje vecka angående minst två av de 12 aktivitetstyperna, baserat på de respondenter som besvarat frågorna om samtliga aktiviteter. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

4a Föreningsmedlemskap: åk8

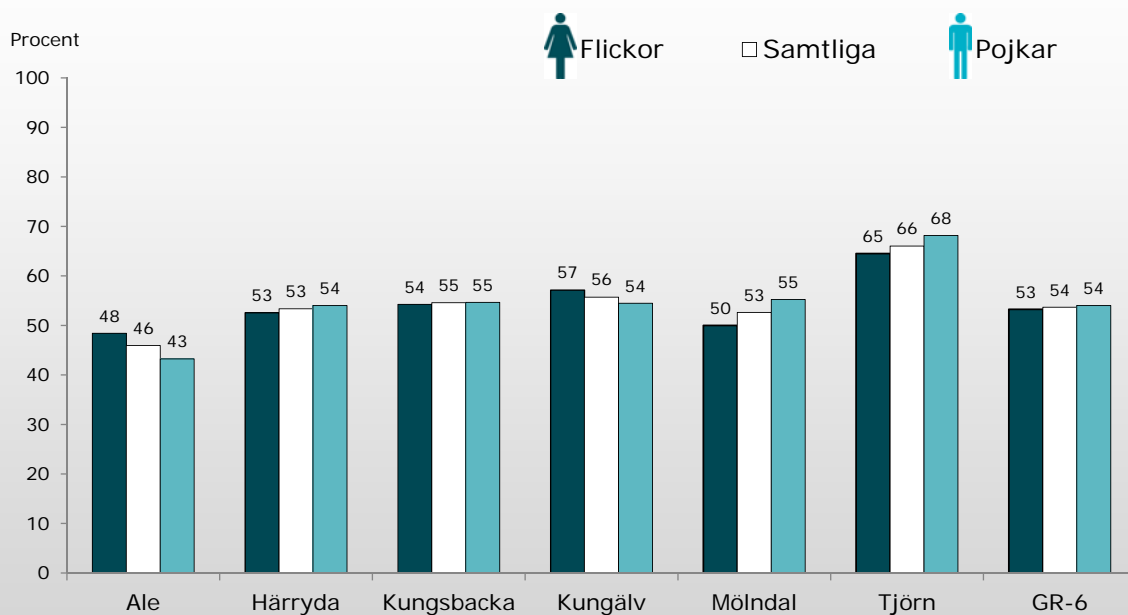

Frågan lyder: Är du medlem i någon förening? Till exempel religiös, kultur, idrottsförening, politiskt ungdomsförbund, friluftslivs-, data-/spelförening mm., med svarsalternativen: Ja; Nej.

Resultaten visar andelen som svarat ja. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

4b Föreningsmedlemskap: gy2

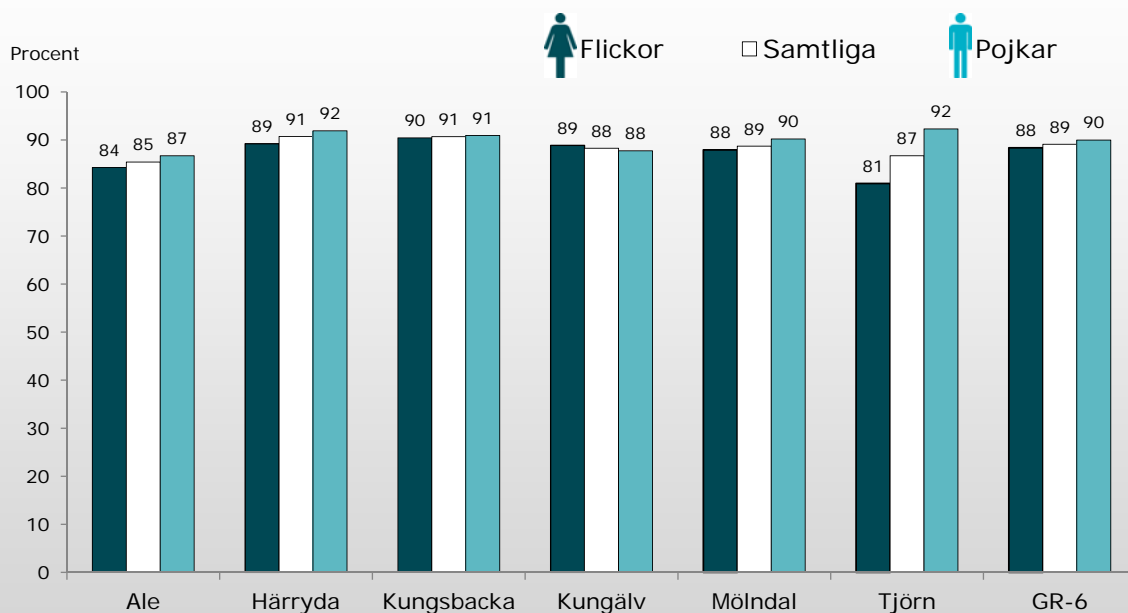

Frågan lyder: Är du medlem i någon förening? Till exempel religiös, kultur, idrottsförening, politiskt ungdomsförbund, friluftslivs-, data-/spelförening mm., med svarsalternativen: Ja; Nej.

Resultaten visar andelen som svarat ja. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

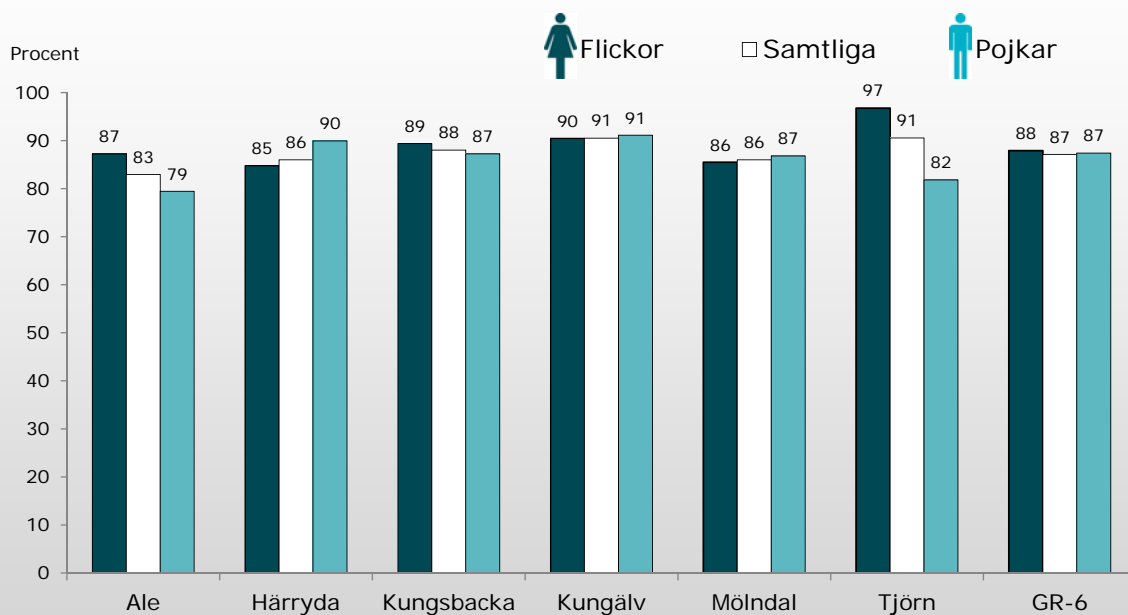
5a Goda kompisrelationer: åk8

Frågan lyder: *Hur nöjd är du i största allmänhet med ditt liv när det handlar om följande?*, med delfrågan: *Dina kompisrelationer.*
Svarsalternativ: *Mycket missnöjd; Ganska missnöjd; Varken nöjd eller missnöjd; Ganska nöjd; Mycket nöjd.*
Resultaten visar andelen som svarat mycket eller ganska nöjd. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

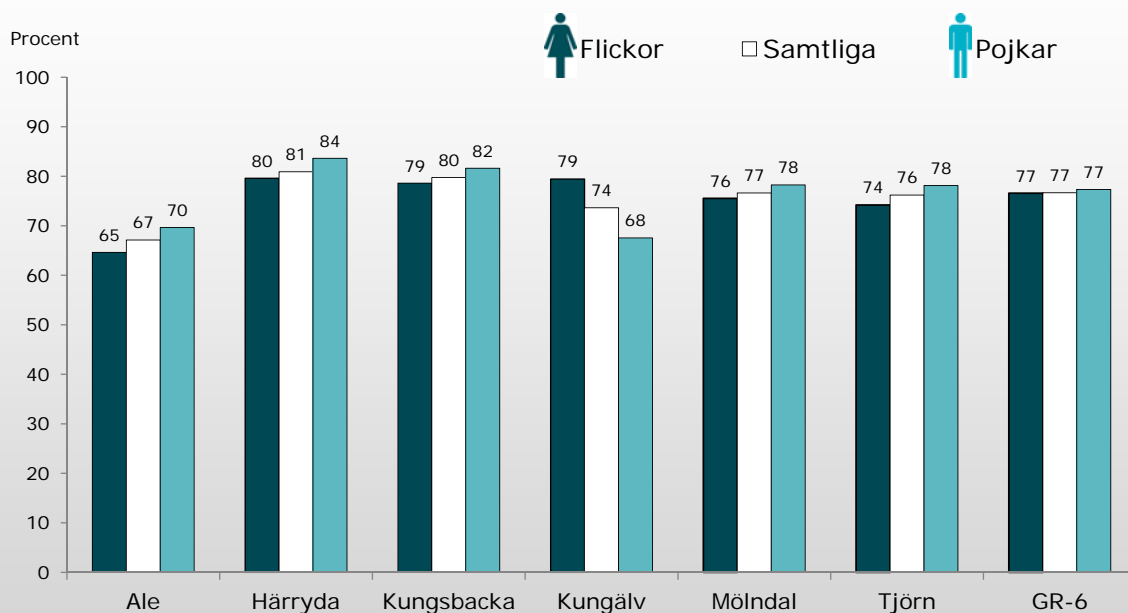
5b Goda kompisrelationer: gy2

Frågan lyder: *Hur nöjd är du i största allmänhet med ditt liv när det handlar om följande?*, med delfrågan: *Dina kompisrelationer.*
Svarsalternativ: *Mycket missnöjd; Ganska missnöjd; Varken nöjd eller missnöjd; Ganska nöjd; Mycket nöjd.*
Resultaten visar andelen som svarat mycket eller ganska nöjd. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

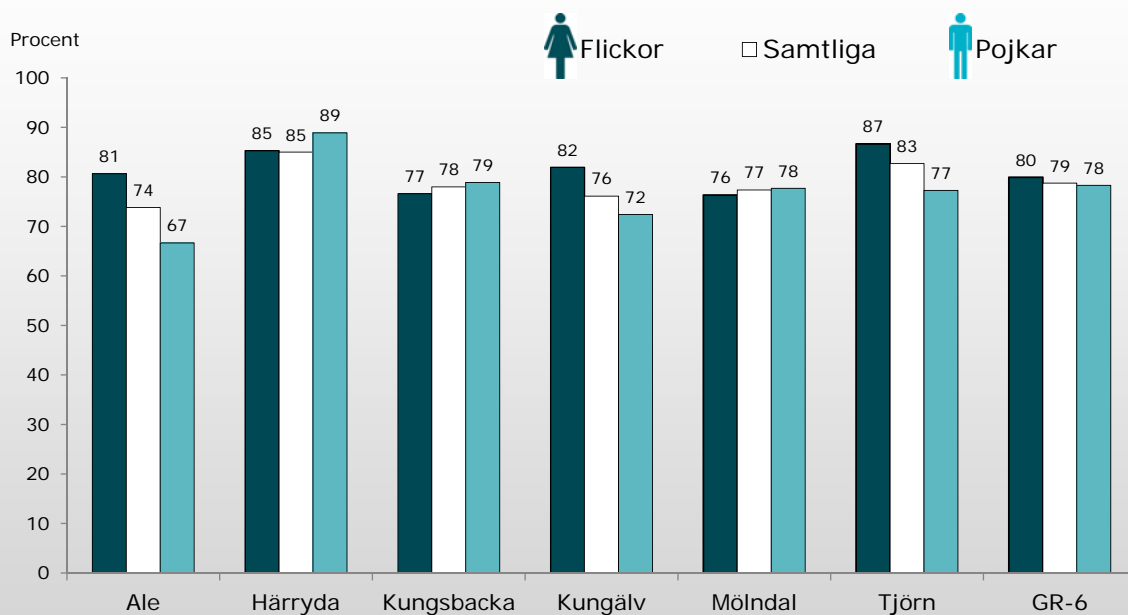
6a Bra skolundervisning: åk8

Frågan ingår i en större frågesvit: *Vad tycker du om de här sakerna i din skola?*, med delfrågan: *Undervisningen*.
Svarsalternativ: *Mycket bra; Ganska bra; Varken bra eller dåligt; Ganska dåligt; Mycket dåligt*.
Resultaten visar andelen som svarat mycket eller ganska bra. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

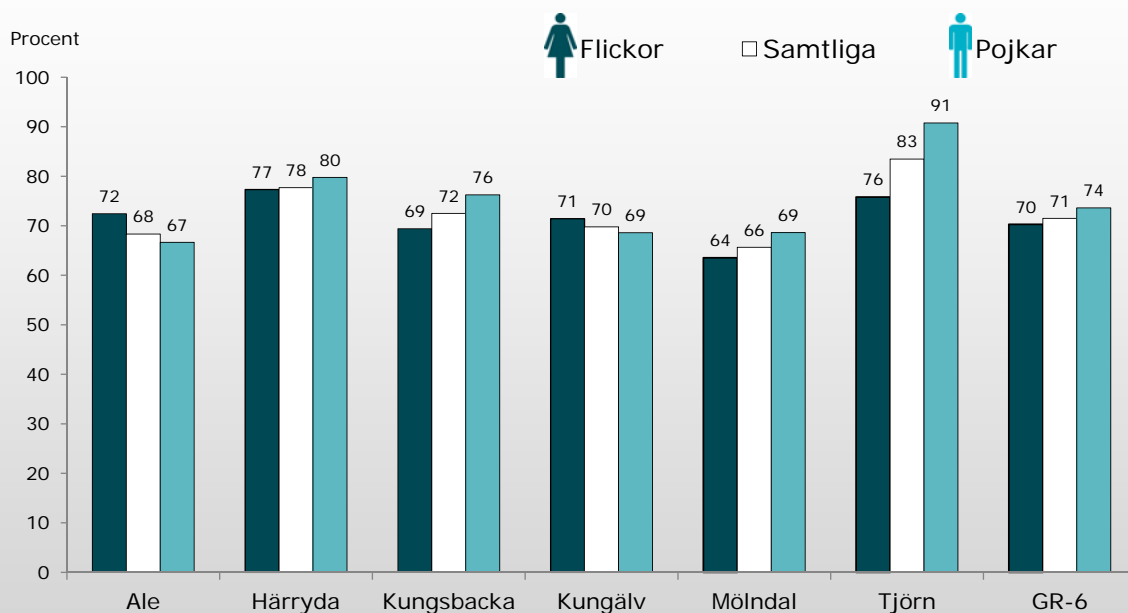
6b Bra skolundervisning: gy2

Frågan ingår i en större frågesvit: *Vad tycker du om de här sakerna i din skola?*, med delfrågan: *Undervisningen*.
Svarsalternativ: *Mycket bra; Ganska bra; Varken bra eller dåligt; Ganska dåligt; Mycket dåligt*.
Resultaten visar andelen som svarat mycket eller ganska bra. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

7a Bra möjlighet till hjälp/stöd vid behov: åk8

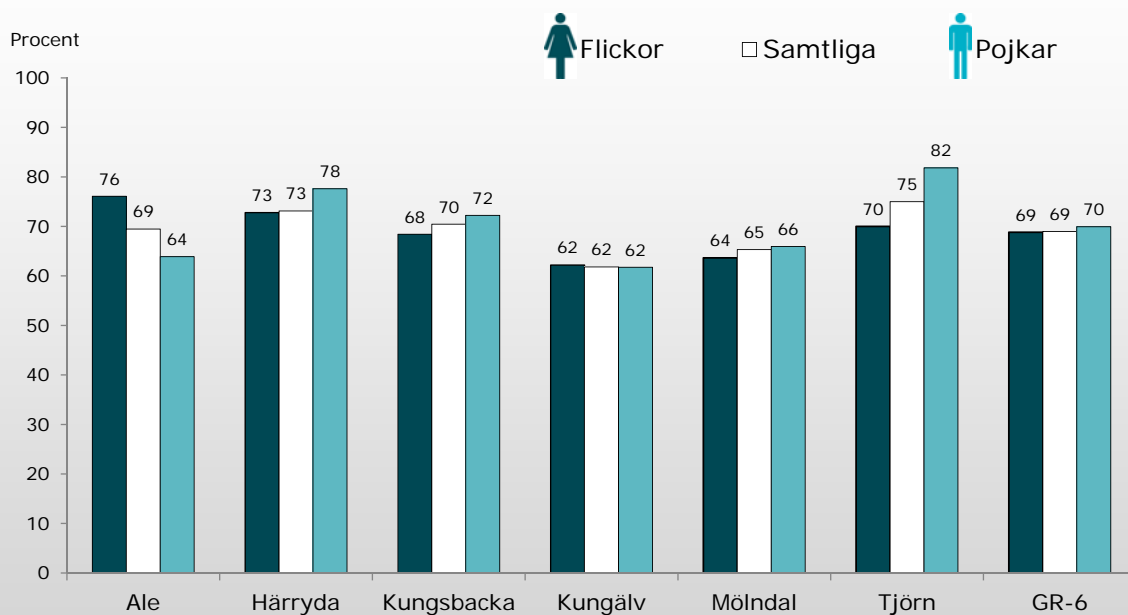

Frågan ingår i en större frågesvit: *Vad tycker du om de här sakerna i din skola?*, med delfrågan: *Möjligheten att få extra hjälp och stöd om du behöver det.* Svarsalternativ: *Mycket bra; Ganska bra; Varken bra eller dåligt; Ganska dåligt; Mycket dåligt.*

Resultaten visar andelen som svarat mycket eller ganska bra. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

7b Bra möjlighet till hjälp/stöd vid behov: gy2

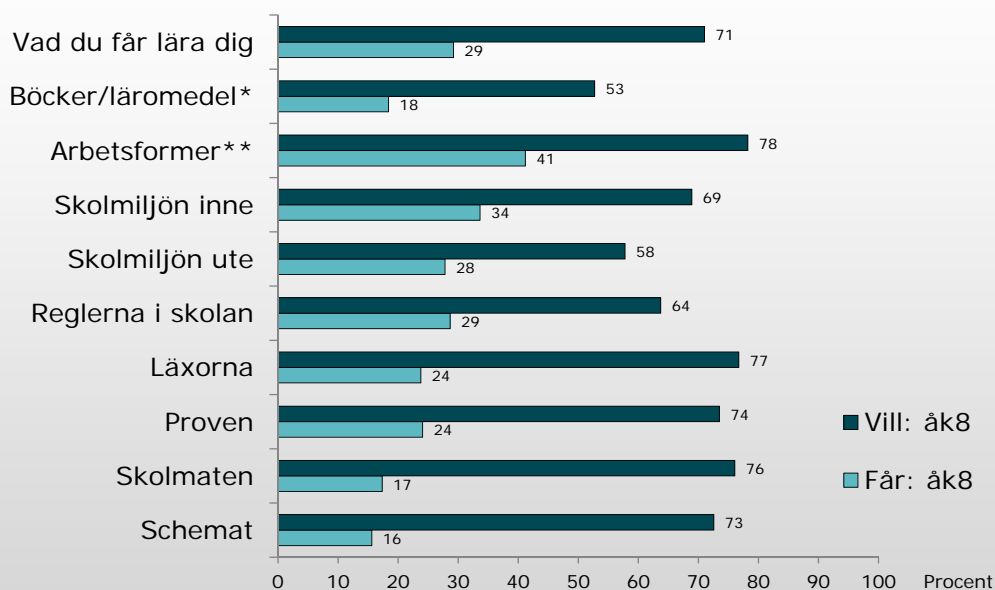
Frågan ingår i en större frågesvit: *Vad tycker du om de här sakerna i din skola?*, med delfrågan: *Möjligheten att få extra hjälp och stöd om du behöver det.* Svarsalternativ: *Mycket bra; Ganska bra; Varken bra eller dåligt; Ganska dåligt; Mycket dåligt.*

Resultaten visar andelen som svarat mycket eller ganska bra. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

8a Elevinflytande i skolan: åk8

vad eleverna *vill* och upplever att de *får* vara med och bestämma om

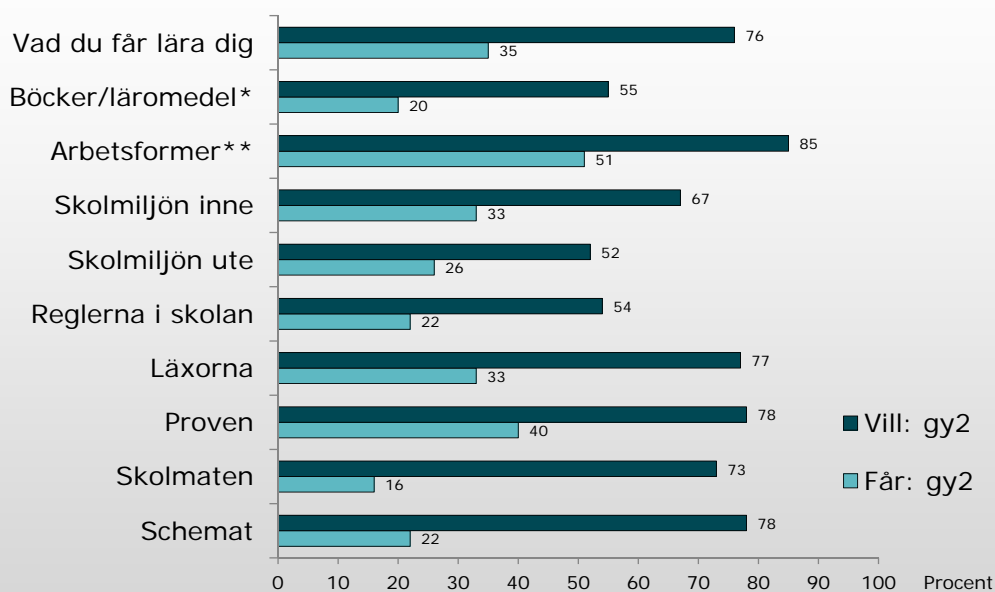
Frågan lyder: *Hur mycket vill respektive får du som elev vara med och bestämma om?*, med svarsskalan: *Väldigt mycket; Ganska mycket; Ganska lite; Väldigt lite/ingenting.*

*/** Enkätfrågans lydelse: **Vilka böcker/läromedel ni ska ha;* ***Hur ni ska arbeta, till exempel grupparbete/projektarbete.* Resultaten visar andelen som svarat väldigt eller ganska mycket på respektive fråga.

8b Elevinflytande i skolan: gy2

vad eleverna *vill* och upplever att de *får* vara med och bestämma om

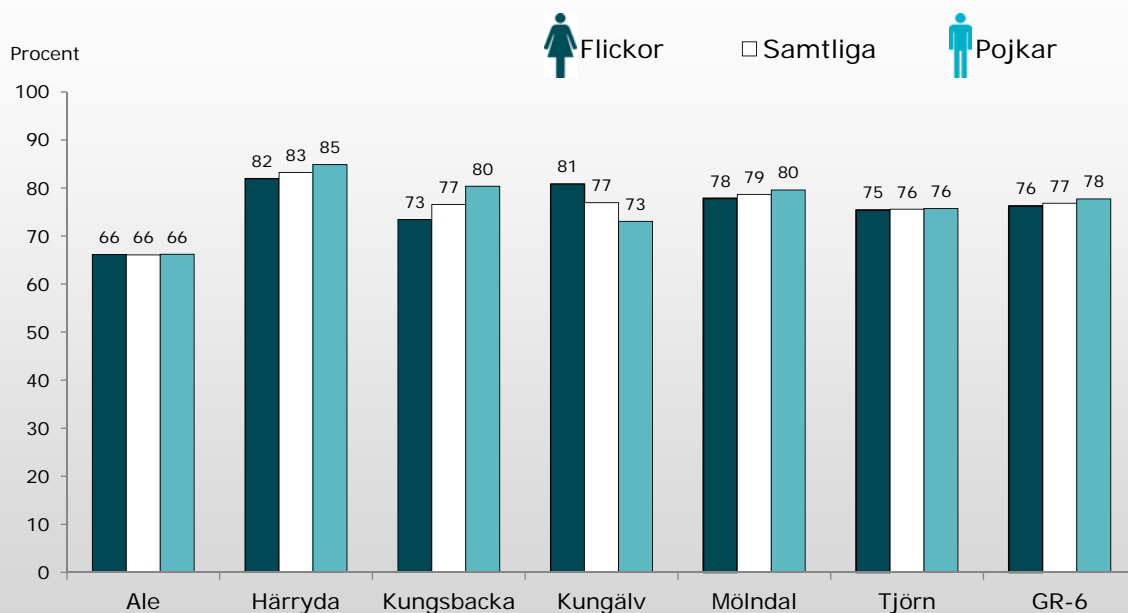

Frågan lyder: *Hur mycket vill respektive får du som elev vara med och bestämma om?*, med svarsskalan: *Väldigt mycket; Ganska mycket; Ganska lite; Väldigt lite/ingenting.*

*/** Enkätfrågans lydelse: **Vilka böcker/läromedel ni ska ha;* ***Hur ni ska arbeta, till exempel grupparbete/projektarbete.* Resultaten visar andelen som svarat väldigt eller ganska mycket på respektive fråga.

9a Bra stämning i skolan: åk8

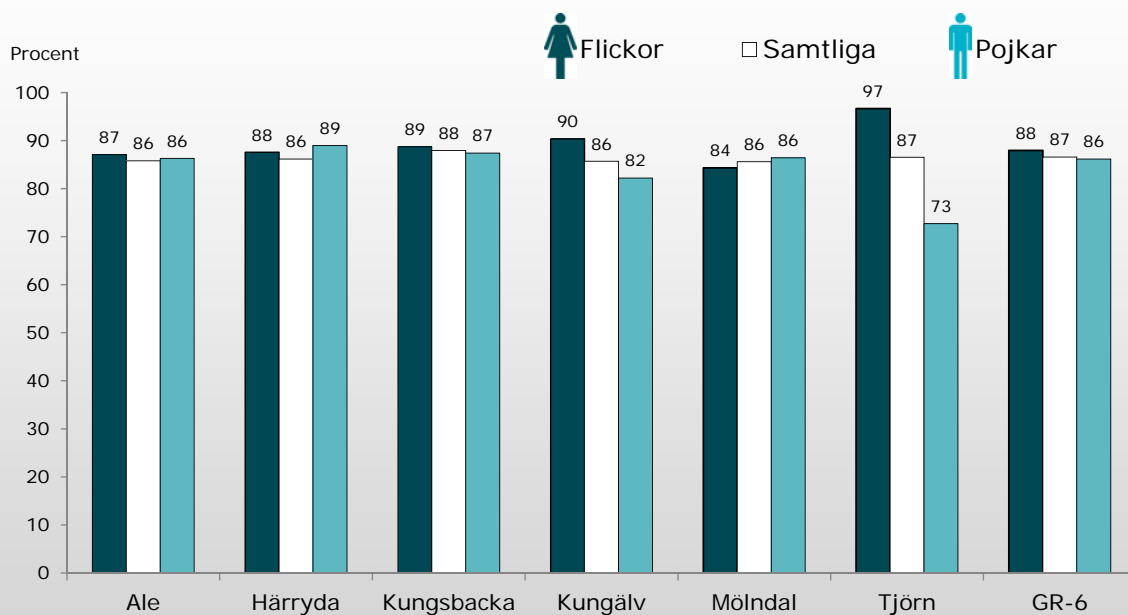

Frågan ingår i en större frågesvit: *Här följer några påståenden om skolan. Hur tycker du att det är i din skola?*, med delfrågan: *Det är bra stämning i skolan.* Svartalternativ: *Stämmer mycket bra; Stämmer ganska bra; Stämmer varken bra eller dåligt; Stämmer ganska dåligt; Stämmer mycket dåligt.*

Resultaten visar andelen som svarat att det stämmer mycket eller ganska bra, baserat på totalt 376 respektive 282 svar i åk8 och i gy2. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

9b Bra stämning i skolan: gy2

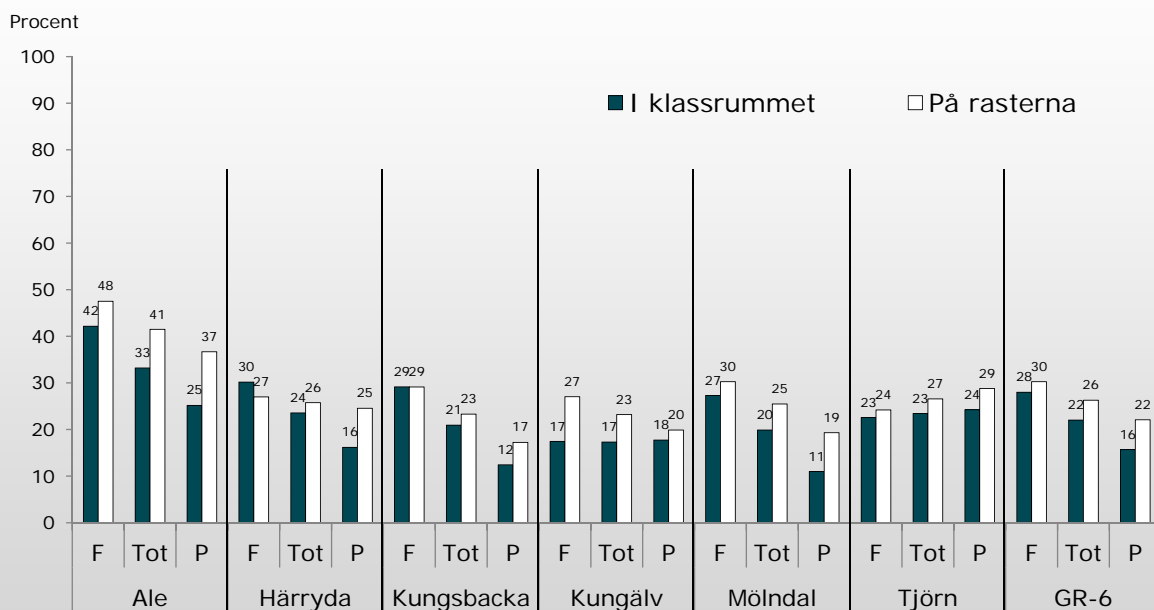

Frågan ingår i en större frågesvit: *Här följer några påståenden om skolan. Hur tycker du att det är i din skola?*, med delfrågan: *Det är bra stämning i skolan.* Svartalternativ: *Stämmer mycket bra; Stämmer ganska bra; Stämmer varken bra eller dåligt; Stämmer ganska dåligt; Stämmer mycket dåligt.*

Resultaten visar andelen som svarat att det stämmer mycket eller ganska bra, baserat på totalt 376 respektive 282 svar i åk8 och i gy2. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

10a Otrygghet i skolan: åk8

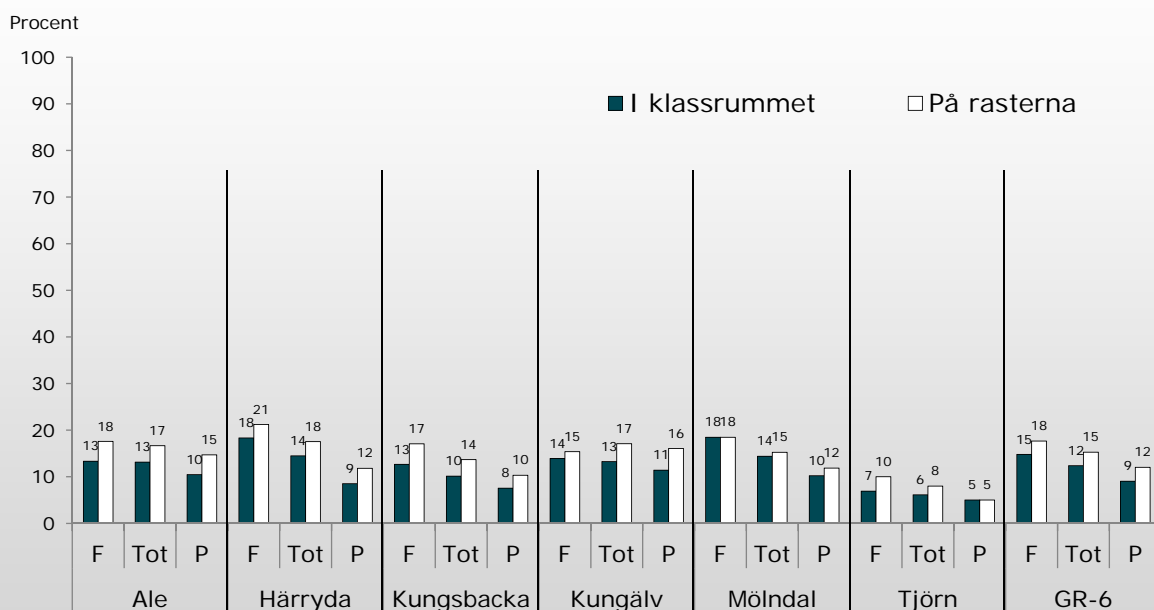

Frågan lyder: *Känner du dig trygg på följande ställen?*, med delfrågorna: *I klassrummet* och *På rasterna i skolan*. Svartalternativ: *Ja, alltid; Ja, oftast; Nej*.

Resultaten visar andelen som svarat att de inte alltid känner sig trygga. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

10b Otrygghet i skolan: gy2

Frågan lyder: *Känner du dig trygg på följande ställen?*, med delfrågorna: *I klassrummet* och *På rasterna i skolan*. Svartalternativ: *Ja, alltid; Ja, oftast; Nej*.

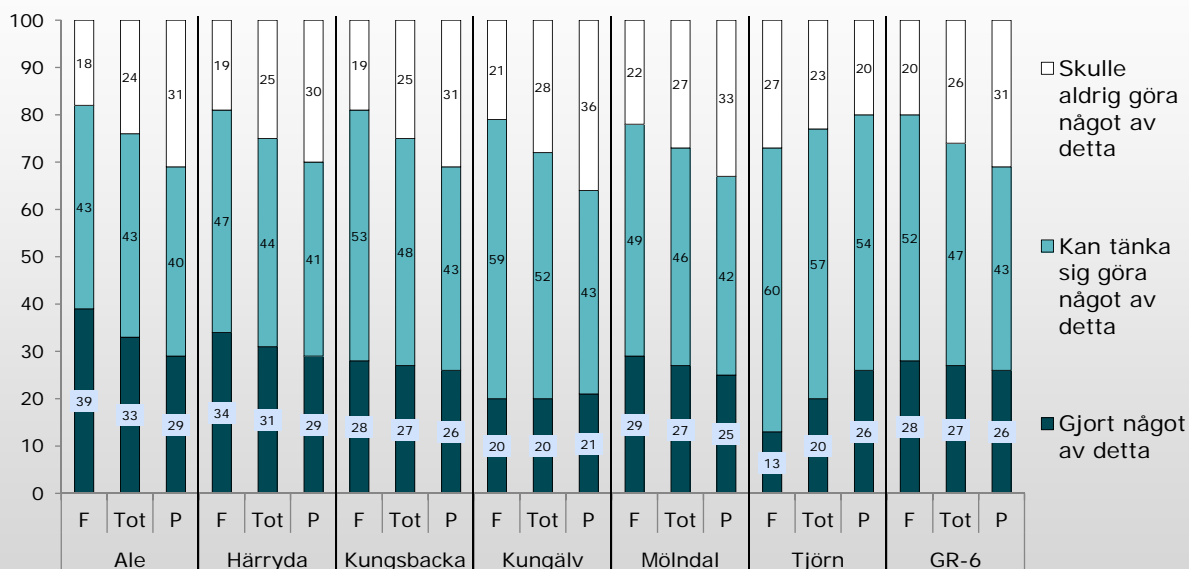
Resultaten visar andelen som svarat att de inte alltid känner sig trygga. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

11a Aktivt samhällsengagemang: åk8

genom insändare, politikerkontakt, medborgarförslag, bojkott, demonstrationer, nätinlägg/-debatt

Procent

Frågan lyder: *Har du någon gång det senaste året gjort något av följande, eller kan du tänka dig att göra det?*, med 6 delfrågor: *Skriva insändare; Ta kontakt med någon politiker; Lämna medborgarförslag till kommunen; Delta i bojkotter; Delta i demonstrationer; Chatta/debattera/blogga om samhällsfrågor/politik på nätet.* Svartalternativ: *Det har jag gjort; Det har jag inte gjort, men kan tänka mig att göra; Det skulle jag aldrig göra.*

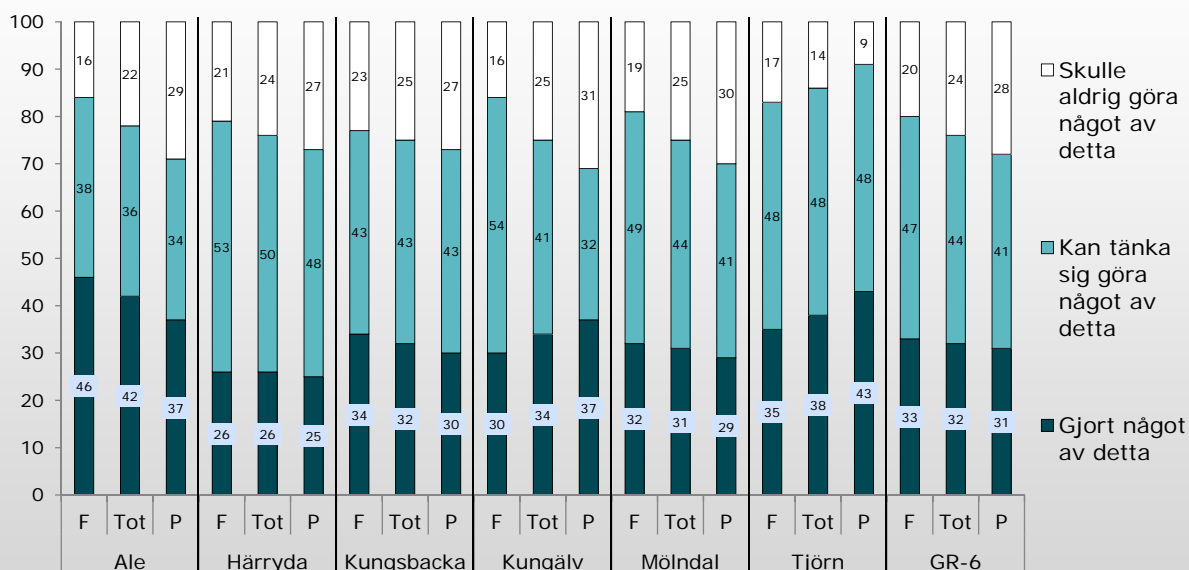
Resultaten baseras på dem som besvarat samtliga frågor. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

11b Aktivt samhällsengagemang: gy2

genom insändare, politikerkontakt, medborgarförslag, bojkott, demonstrationer, nätinlägg/-debatt

Procent

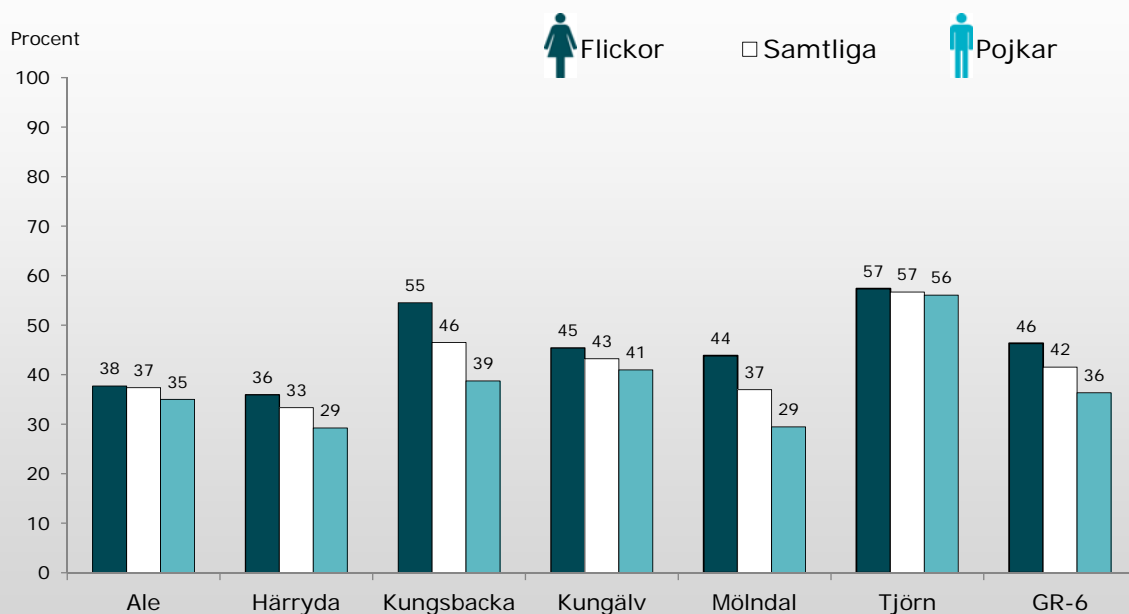

Frågan lyder: *Har du någon gång det senaste året gjort något av följande, eller kan du tänka dig att göra det?*, med 6 delfrågor: *Skriva insändare; Ta kontakt med någon politiker; Lämna medborgarförslag till kommunen; Delta i bojkotter; Delta i demonstrationer; Chatta/debattera/blogga om samhällsfrågor/politik på nätet.* Svartalternativ: *Det har jag gjort; Det har jag inte gjort, men kan tänka mig att göra; Det skulle jag aldrig göra.*

Resultaten baseras på dem som besvarat samtliga frågor. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

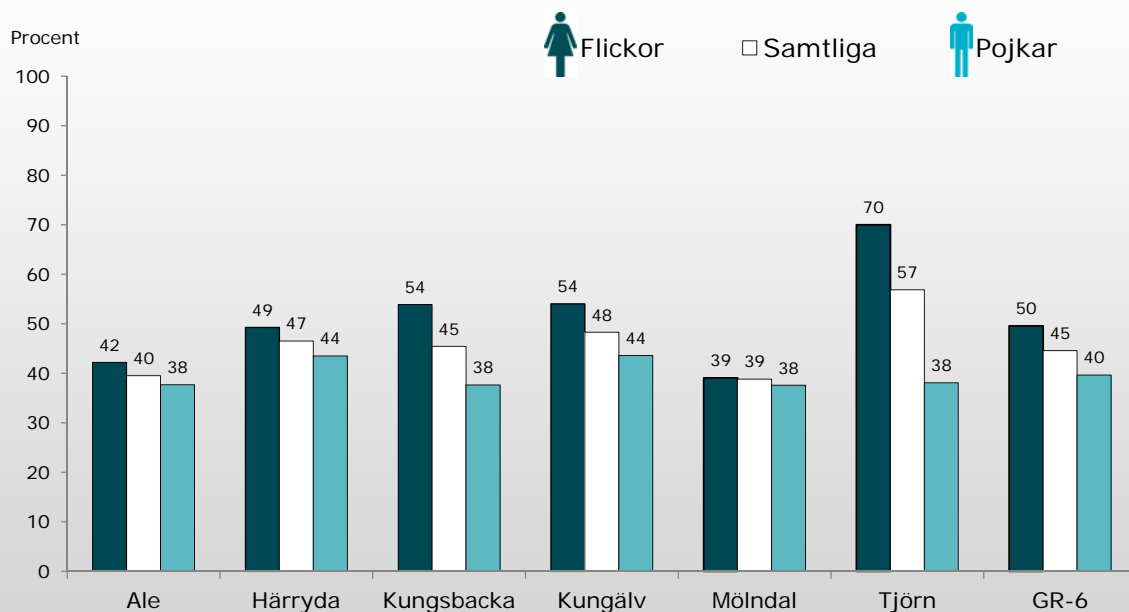
12a Vill vara med och påverka i frågor som rör den egna kommunen: åk8

Frågan lyder: *Vill du vara med och påverka i frågor som rör den kommun där du bor?*, med svarsalternativen: *Ja; Nej*.
GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

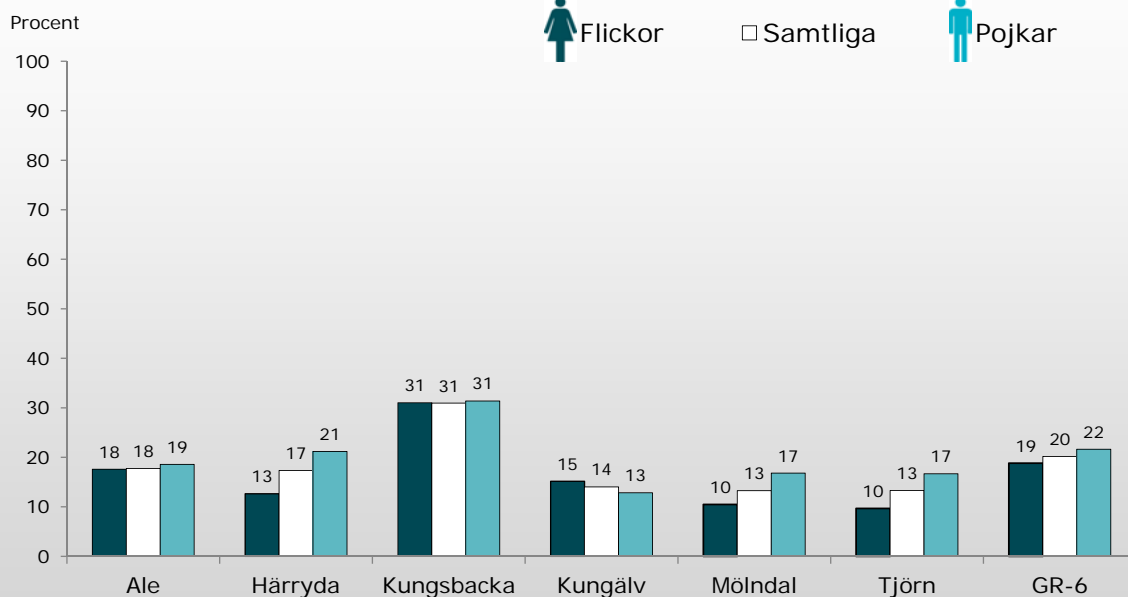
12b Vill vara med och påverka i frågor som rör den egna kommunen: gy2

Frågan lyder: *Vill du vara med och påverka i frågor som rör den kommun där du bor?*, med svarsalternativen: *Ja; Nej*.
GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

13a Tror på stora möjligheter att själv föra fram åsikter till beslutsfattare: åk8

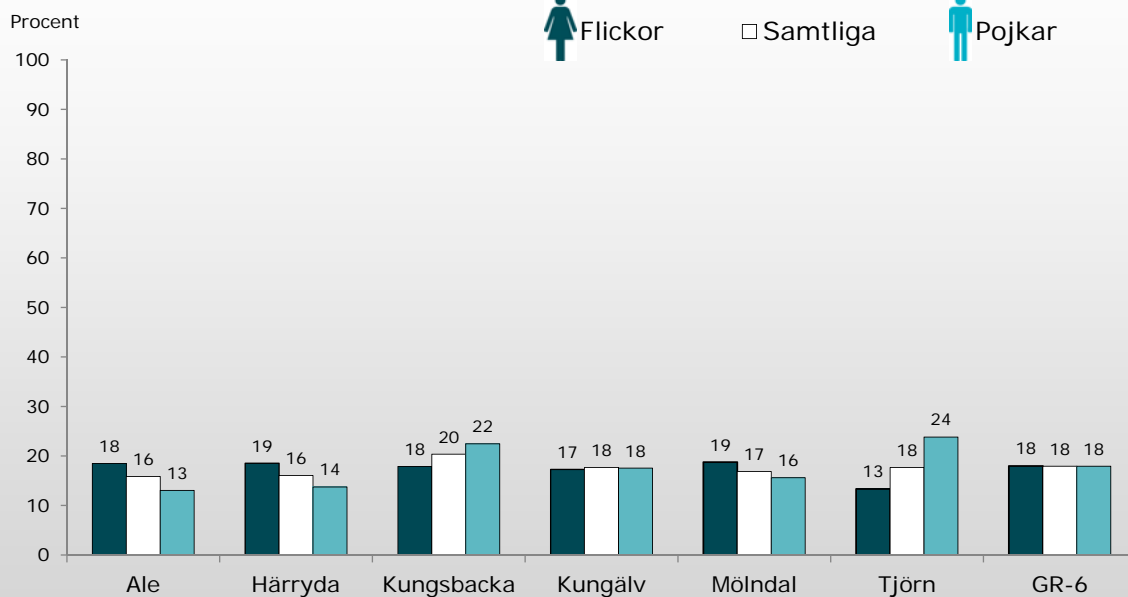

Frågan lyder: *Hur stor möjlighet tror du att du själv har att föra fram dina åsikter till dem som bestämmer i kommunen?*, med svarsalternativen: *Mycket stora möjligheter; Ganska stora möjligheter; Ganska små möjligheter; Mycket små möjligheter/inga möjligheter; Vet inte*. Frågan föregås av informerande text med exempel på kommunens olika verksamhetsområden.

Resultaten visar andelen som svarat mycket eller ganska stora möjligheter (i underlaget ingår även de som svarat att de inte vet). GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

13b Tror på stora möjligheter att själv föra fram åsikter till beslutsfattare: gy2

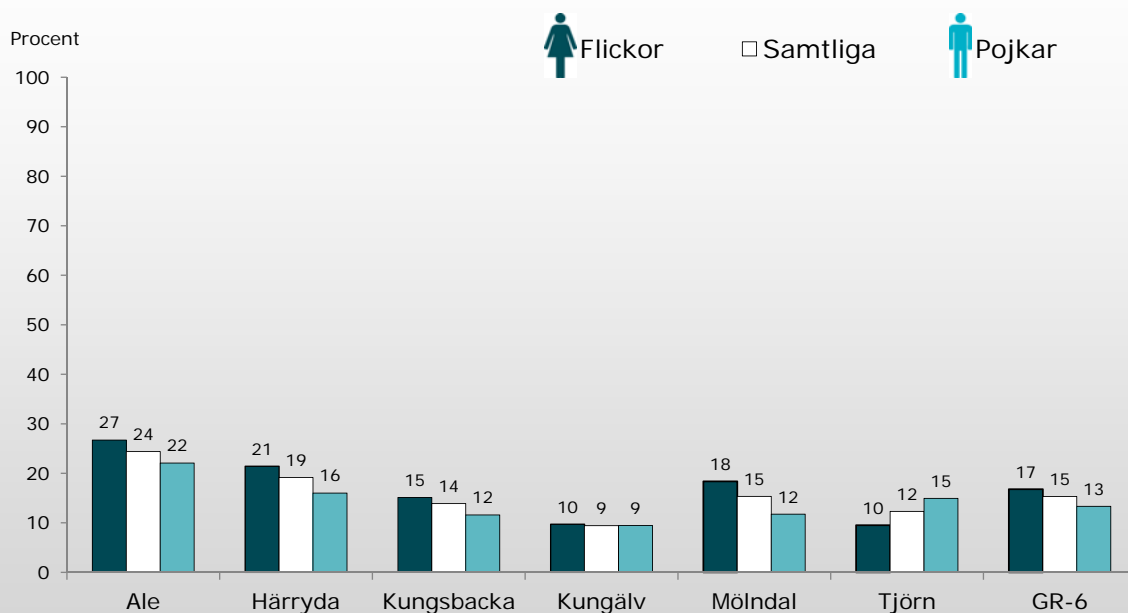
Frågan lyder: *Hur stor möjlighet tror du att du själv har att föra fram dina åsikter till dem som bestämmer i kommunen?*, med svarsalternativen: *Mycket stora möjligheter; Ganska stora möjligheter; Ganska små möjligheter; Mycket små möjligheter/inga möjligheter; Vet inte*. Frågan föregås av informerande text med exempel på kommunens olika verksamhetsområden.

Resultaten visar andelen som svarat mycket eller ganska stora möjligheter (i underlaget ingår även de som svarat att de inte vet). GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

14a Utsatt för brott/otrygghet: åk8

det senaste halvåret

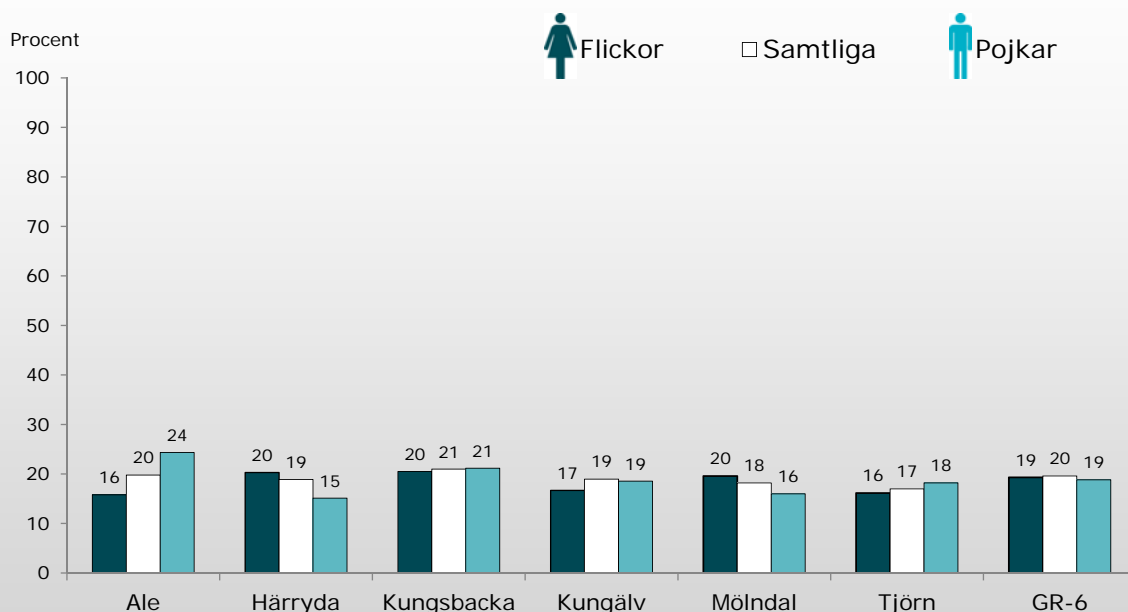
Frågan lyder: Om du tänker tillbaka på det senaste halvåret, har något av följande hänt dig?, med 6 svarsalternativ: Jag har inte vågat gå ut; Någon har hotat mig; Någon har stulit från mig; Jag har blivit utsatt för misshandel; Jag har blivit utsatt för sexuellt våld/utnyttjande; Inget av detta har hänt mig.

Resultaten visar andelen som svarat minst något av de 5 första svarsalternativen, baserat på samtliga respondenter. De som avstått från att besvara frågan ingår i analysunderlaget, dvs. som om de inte har utsatts. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

14b Utsatt för brott/otrygghet: gy2

det senaste halvåret

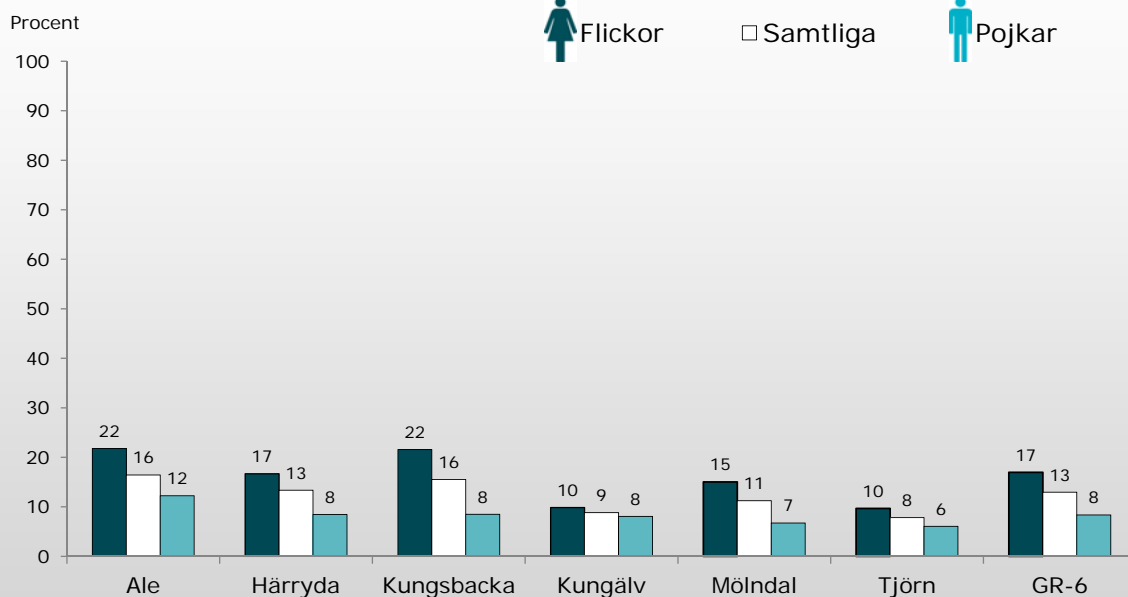

Frågan lyder: Om du tänker tillbaka på det senaste halvåret, har något av följande hänt dig?, med 6 svarsalternativ: Jag har inte vågat gå ut; Någon har hotat mig; Någon har stulit från mig; Jag har blivit utsatt för misshandel; Jag har blivit utsatt för sexuellt våld/utnyttjande; Inget av detta har hänt mig.

Resultaten visar andelen som svarat minst något av de 5 första svarsalternativen, baserat på samtliga respondenter. De som avstått från att besvara frågan ingår i analysunderlaget, dvs. som om de inte har utsatts. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

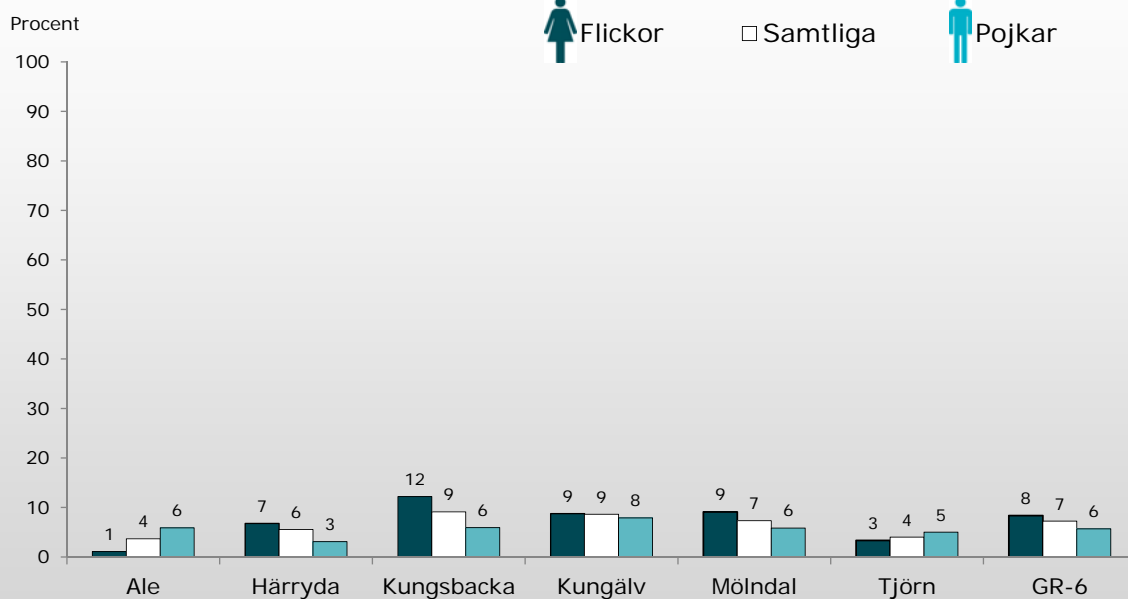
15a Utsatt för mobbning/utfrysning: åk8 det senaste halvåret

Frågan lyder: *Har du blivit mobbad eller utfryst det senaste halvåret?*, med svarsalternativen: *Nej: Ja*.
Resultaten visar andelen som svarat ja. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

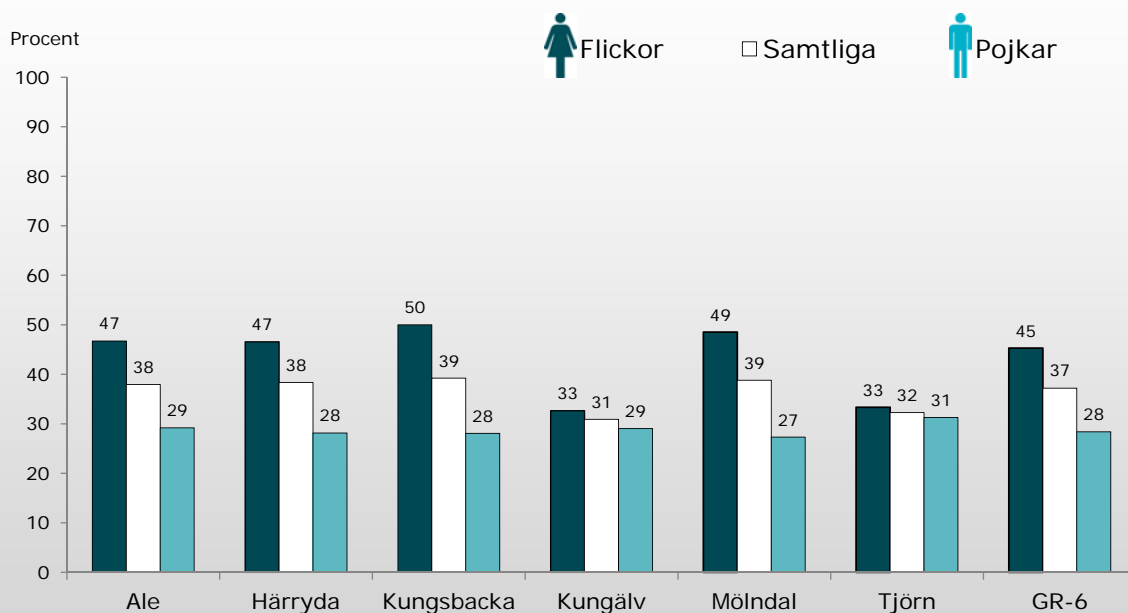
15b Utsatt för mobbning/utfrysning: gy2 det senaste halvåret

Frågan lyder: *Har du blivit mobbad eller utfryst det senaste halvåret?*, med svarsalternativen: *Nej: Ja*.
Resultaten visar andelen som svarat ja. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

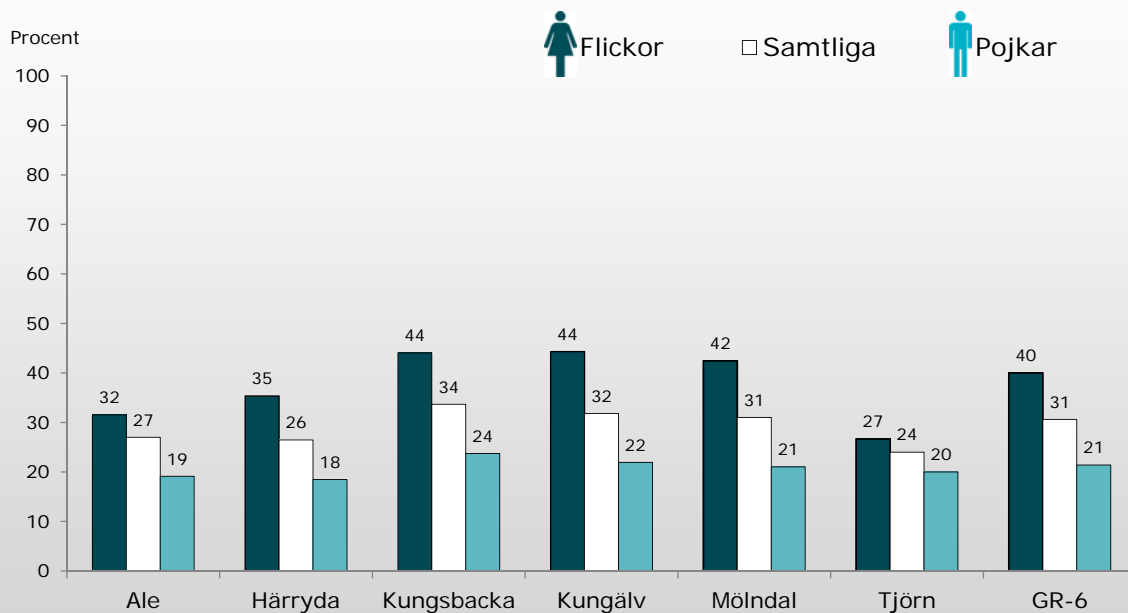
16a Blivit orättvist behandlad och mått riktigt dåligt som följd: åk8 det senaste halvåret

Frågan lyder: *Har du det senaste halvåret upplevt att du har blivit orättvist behandlad på ett sätt så att du har mått riktigt dåligt?*, med svarsalternativen: *Nej; Ja, någon gång; Ja, flera gånger.*
Resultaten visar andelen som svarat ja, någon eller flera gånger. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

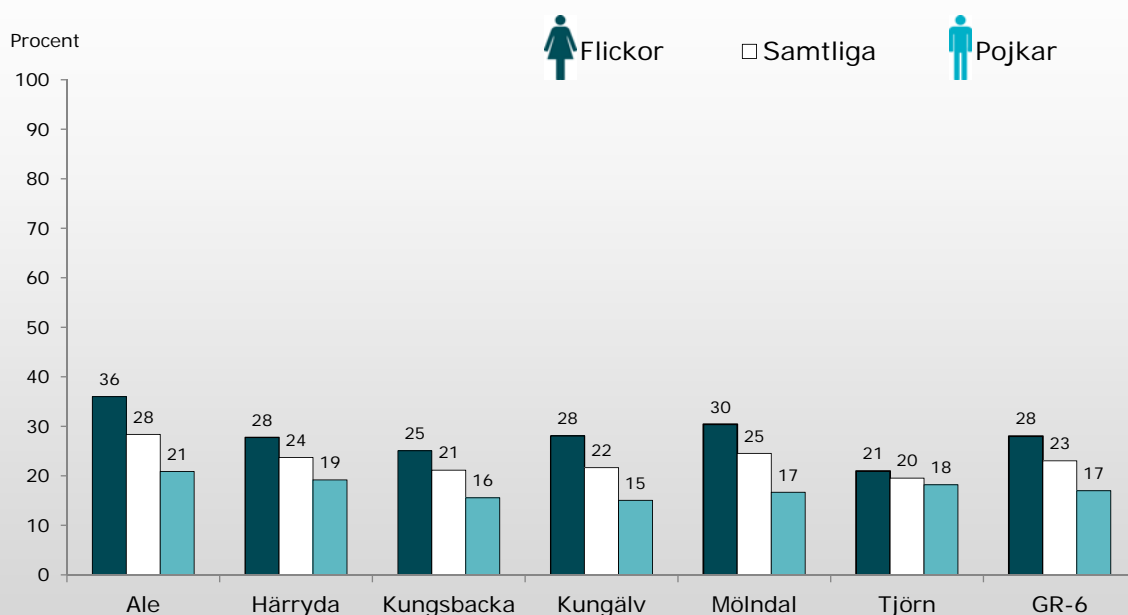
16b Blivit orättvist behandlad och mått riktigt dåligt som följd: gy2 det senaste halvåret

Frågan lyder: *Har du det senaste halvåret upplevt att du har blivit orättvist behandlad på ett sätt så att du har mått riktigt dåligt?*, med svarsalternativen: *Nej; Ja, någon gång; Ja, flera gånger.*
Resultaten visar andelen som svarat ja, någon eller flera gånger. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

17a Upplever otrygghet: åk8

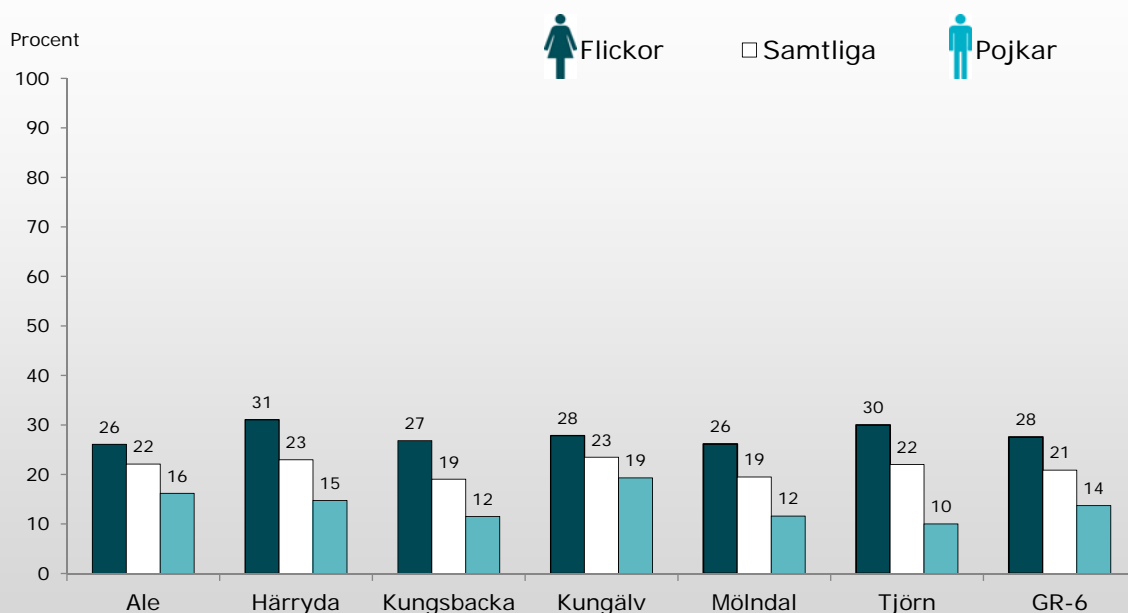

Frågan lyder: *Känner du dig trygg på följande ställen?*, med delfrågorna: *I hemmet; I mitt bostadsområde på kvällen/natten; I mitt bostadsområde på dagen; På väg till eller från skolan; I klassrummet; På rasterna i skolan; På ungdomens hus, fritidsgård eller liknande; På uteställen (enbart i gy2-enkäten); På stan eller i centrum; På buss, tåg eller liknande; På nätet.* Svartalternativ: *Ja, alltid; Ja, oftast; Nej.*

Resultaten visar andelen som svarat nej avseende minst något område. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

17b Upplever otrygghet: gy2

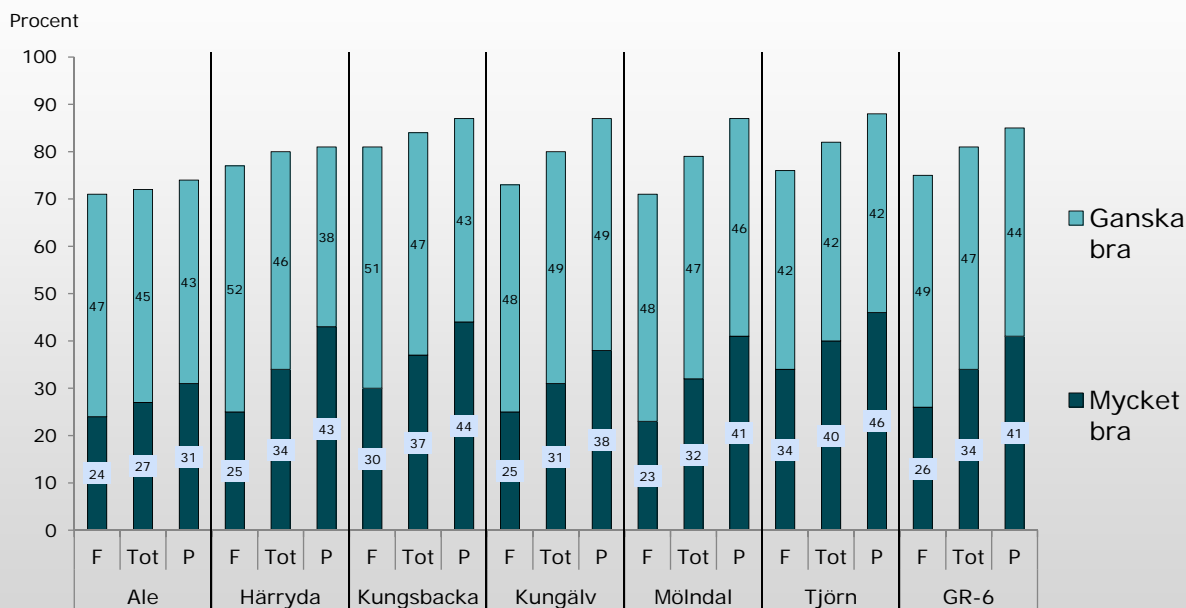

Frågan lyder: *Känner du dig trygg på följande ställen?*, med delfrågorna: *I hemmet; I mitt bostadsområde på kvällen/natten; I mitt bostadsområde på dagen; På väg till eller från skolan; I klassrummet; På rasterna i skolan; På ungdomens hus, fritidsgård eller liknande; På uteställen (enbart i gy2-enkäten); På stan eller i centrum; På buss, tåg eller liknande; På nätet.* Svartalternativ: *Ja, alltid; Ja, oftast; Nej.*

Resultaten visar andelen som svarat nej avseende minst något område. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

18a God hälsa: åk8

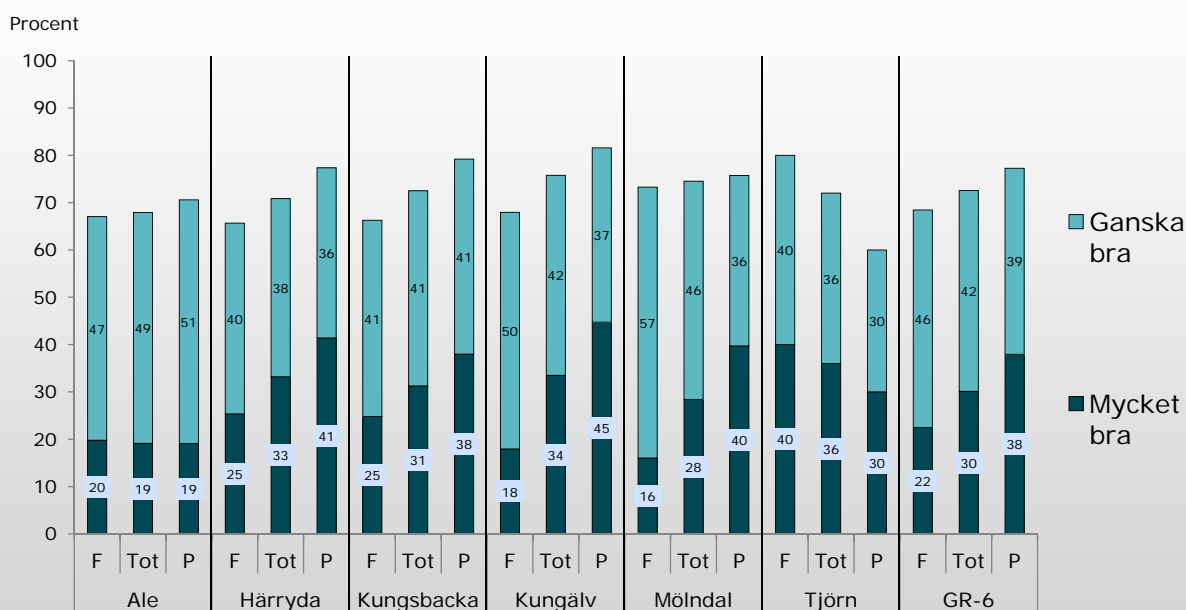

Frågan lyder: *Hur bedömer du din hälsa, om du ser tillbaka på det senaste halvåret?*, med svarsalternativen: *Mycket bra; Ganska bra; Varken bra eller dålig; Ganska dålig; Mycket dålig.*

Resultaten visar andelen som svarat ganska eller mycket bra. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

18b God hälsa: gy2

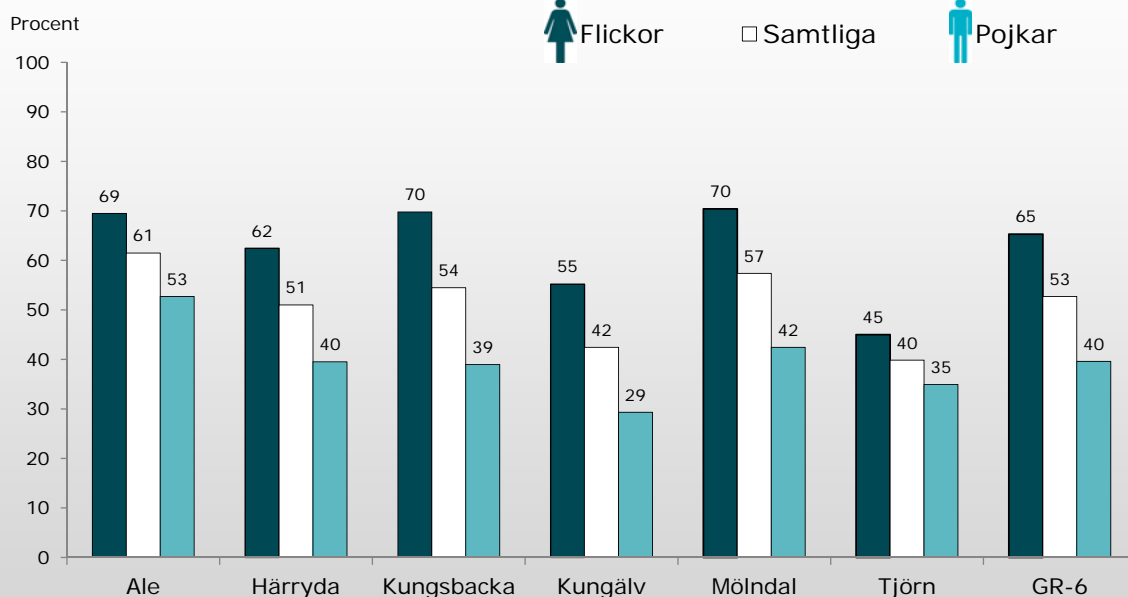
Frågan lyder: *Hur bedömer du din hälsa, om du ser tillbaka på det senaste halvåret?*, med svarsalternativen: *Mycket bra; Ganska bra; Varken bra eller dålig; Ganska dålig; Mycket dålig.*

Resultaten visar andelen som svarat ganska eller mycket bra. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

19a Hälsobesvär: åk8

minst flera gånger i veckan

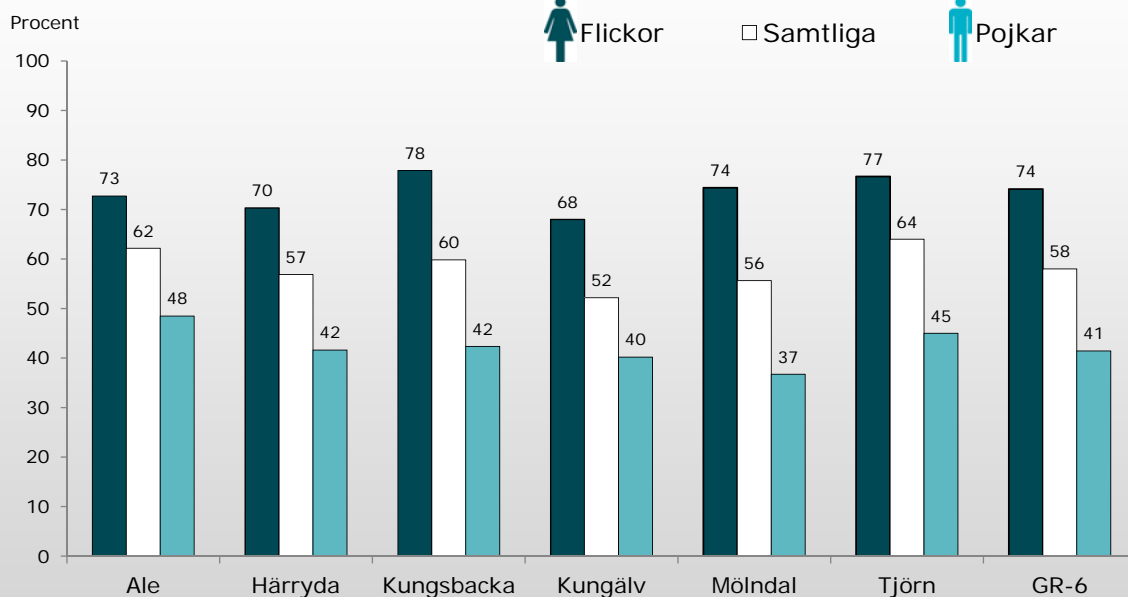
Frågan lyder: *Hur ofta har du haft följande besvär under det senaste halvåret?*, med delfrågorna: *Huvudvärk; Ont i magen; Känt dig stressad; Svårt att somna; Trött under dagarna; Sovit dåligt på nätterna.* Svarsalternativ: *Varje dag; Flera gånger i veckan; En gång i veckan; Någon gång i månaden; Mer sällan eller aldrig.*

Resultaten visar andelen som svarat att man varje dag eller flera gånger i veckan haft något av de 5 besvärerna, *Trött under dagarna* undantaget. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

19b Hälsobesvär: gy2

minst flera gånger i veckan

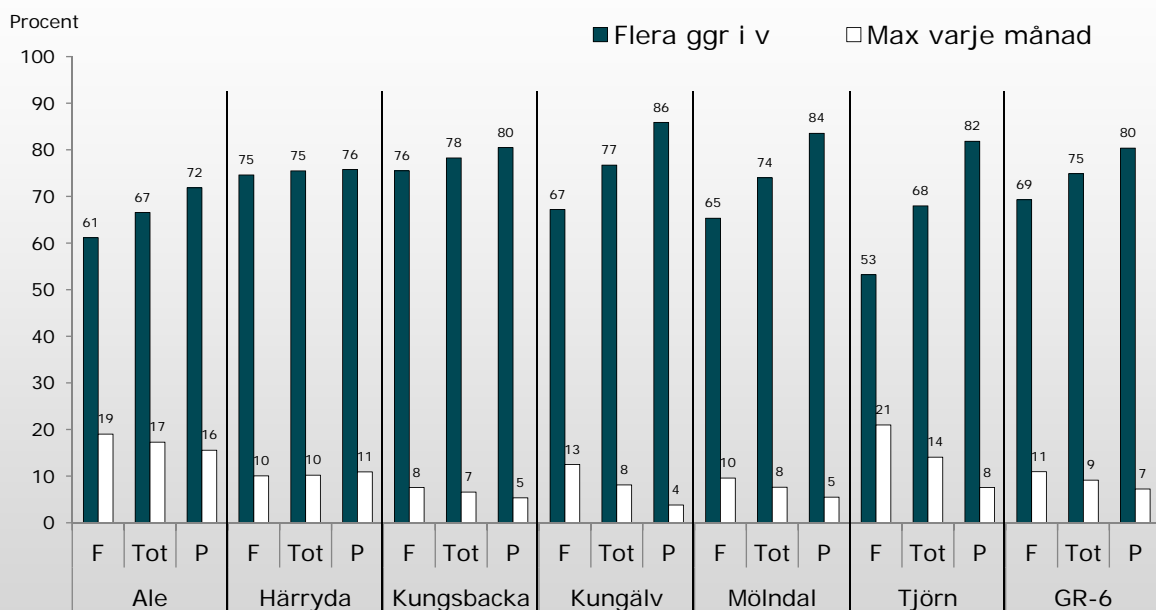

Frågan lyder: *Hur ofta har du haft följande besvär under det senaste halvåret?*, med delfrågorna: *Huvudvärk; Ont i magen; Känt dig stressad; Svårt att somna; Trött under dagarna; Sovit dåligt på nätterna.* Svarsalternativ: *Varje dag; Flera gånger i veckan; En gång i veckan; Någon gång i månaden; Mer sällan eller aldrig.*

Resultaten visar andelen som svarat att man varje dag eller flera gånger i veckan haft något av de 5 besvärerna, *Trött under dagarna* undantaget. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

20a Träning/motion: åk8

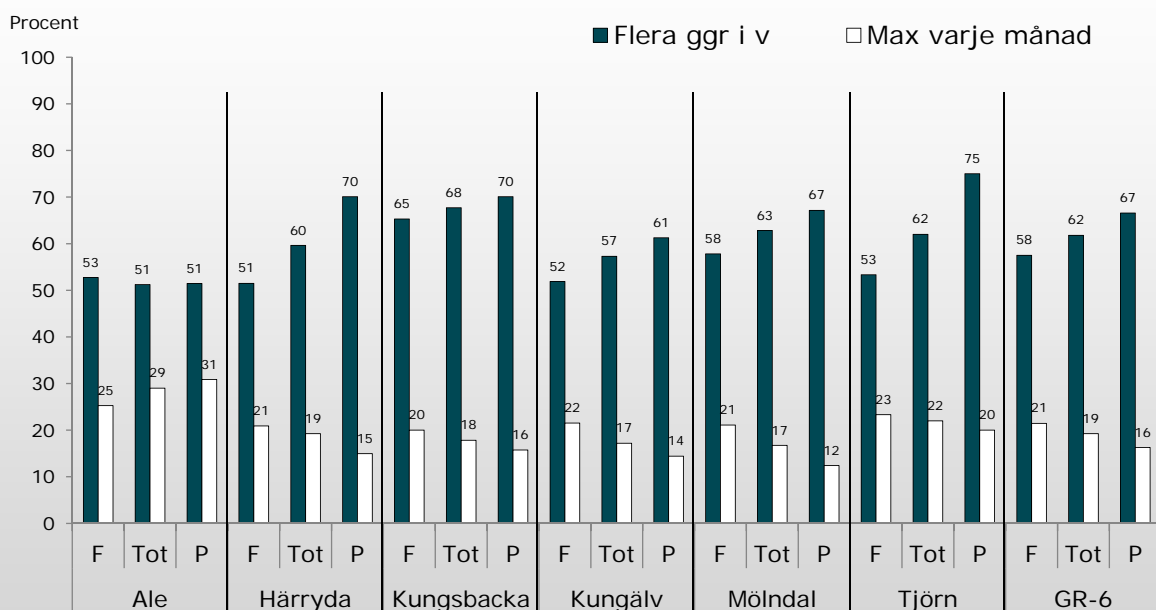

Frågan lyder: *Hur ofta brukar du träna så att du blir andfädd eller svettas?*, med svarsalternativen: *Varje dag; Flera gånger i veckan; En gång i veckan; Någon gång i månaden; Mer sällan eller aldrig.*

Resultaten visar andelen som svarat *Varje dag* eller *Flera gånger i veckan* respektive *Någon gång i månaden* eller *Mer sällan eller aldrig*. Svarsalternativet *En gång i veckan* (resterande andel) visas inte. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

20b Träning/motion: gy2

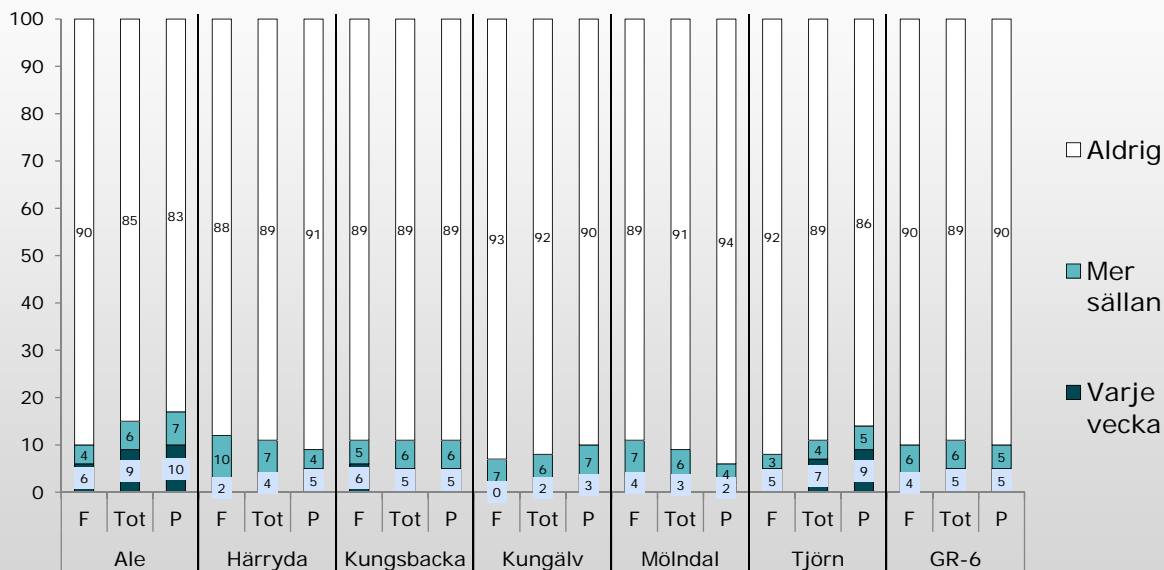
Frågan lyder: *Hur ofta brukar du träna så att du blir andfädd eller svettas?*, med svarsalternativen: *Varje dag; Flera gånger i veckan; En gång i veckan; Någon gång i månaden; Mer sällan eller aldrig.*

Resultaten visar andelen som svarat *Varje dag* eller *Flera gånger i veckan* respektive *Någon gång i månaden* eller *Mer sällan eller aldrig*. Svarsalternativet *En gång i veckan* (resterande andel) visas inte. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

21a Röker cigaretter/snusar: åk8

Procent

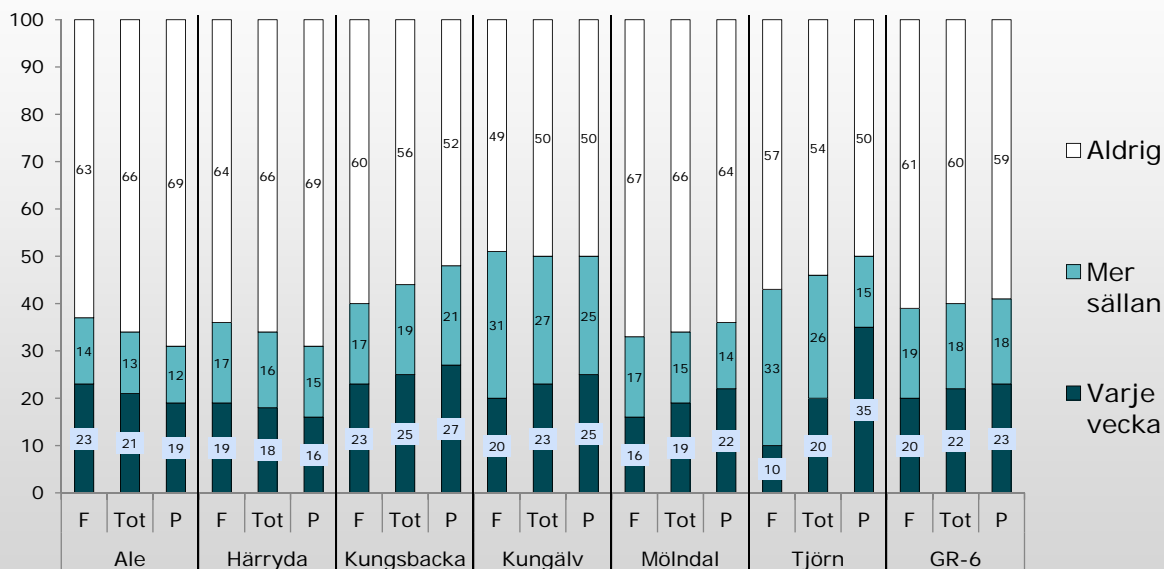
Frågan lyder: *Hur ofta brukar du?*, med 2 av 4 delfrågor: *Röka cigaretter; Snusar*. Svartalernativ: *Aldrig; Någon gång per år; Någon gång i månaden; En gång i veckan; Flera gånger i veckan; Varje dag*.

Resultaten visar andelen som svarat att de antingen röker cigaretter eller snusar varje vecka, mer sällan (*Någon gång per år, Någon gång i månaden*) eller aldrig gör någotdera. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

21b Röker cigaretter/snusar: gy2

Procent

Frågan lyder: *Hur ofta brukar du?*, med 2 av 4 delfrågor: *Röka cigaretter; Snusar*. Svartalernativ: *Aldrig; Någon gång per år; Någon gång i månaden; En gång i veckan; Flera gånger i veckan; Varje dag*.

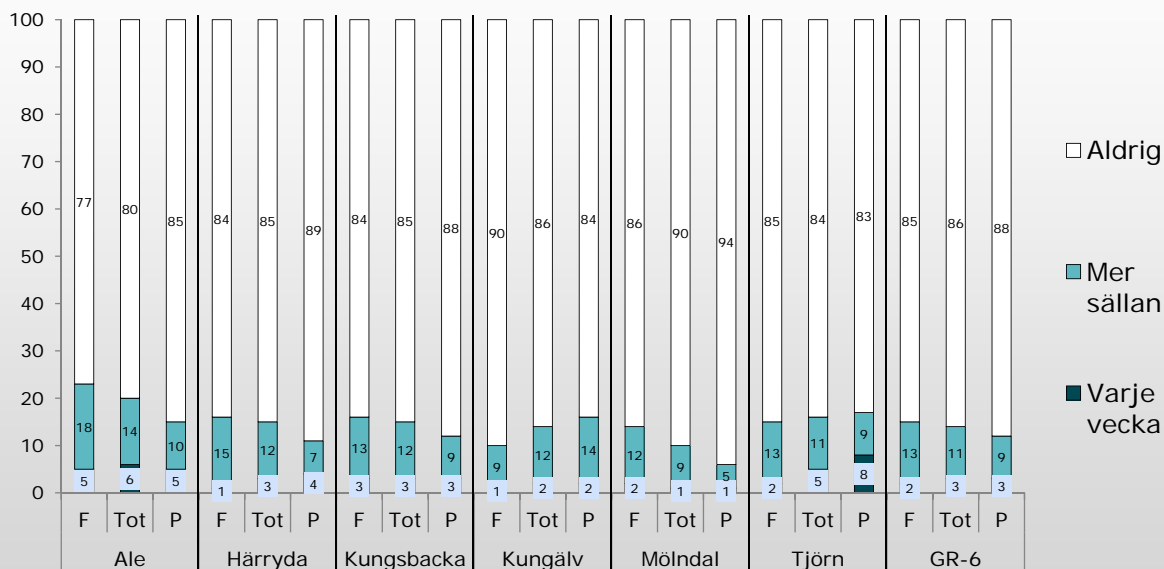
Resultaten visar andelen som svarat att de antingen röker cigaretter eller snusar varje vecka, mer sällan (*Någon gång per år, Någon gång i månaden*) eller aldrig gör någotdera. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

22a Dricker alkohol: åk8

starköl, starkcider, alkoholisk, vin, sprit

Procent

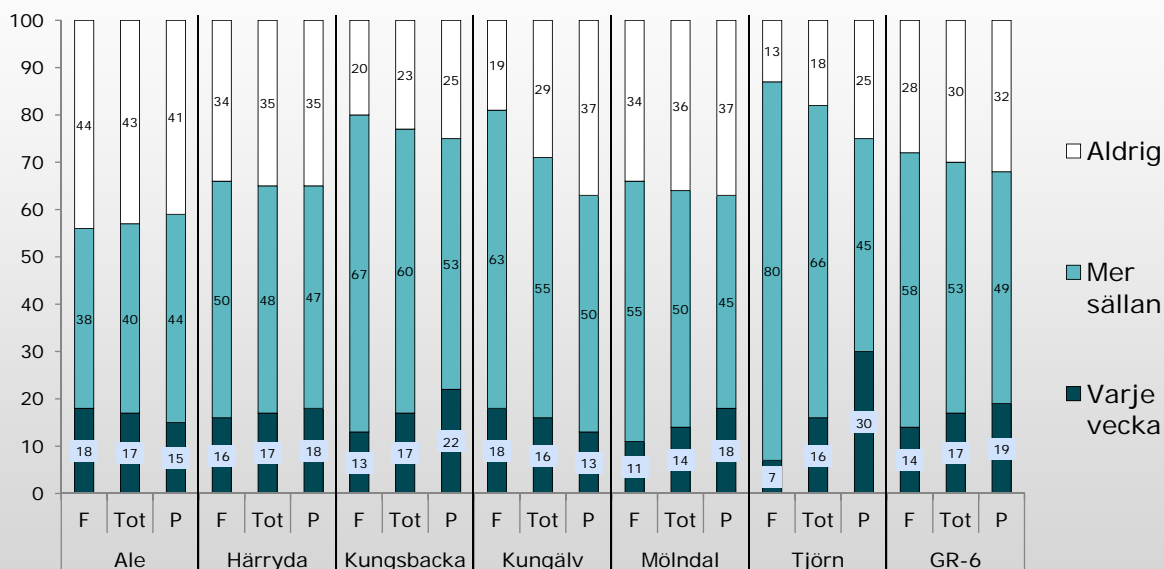
Frågan lyder: Hur ofta brukar du?, med 4 delfrågor: Röka cigaretter; Snusa; Dricka folköl; Dricka starköl/starkcider/alkoholisk/vin/sprit. Svartalternativ: Aldrig; Någon gång per år; Någon gång i månaden; En gång i veckan; Flera gånger i veckan; Varje dag. Resultaten visar andelen som svarat att de dricker starköl/starkcider/alkoholisk/vin/sprit (folköl ingår inte) varje vecka, mer sällan (Någon gång per år, Någon gång i månaden) eller aldrig. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

22b Dricker alkohol: gy2

starköl, starkcider, alkoholisk, vin, sprit

Procent

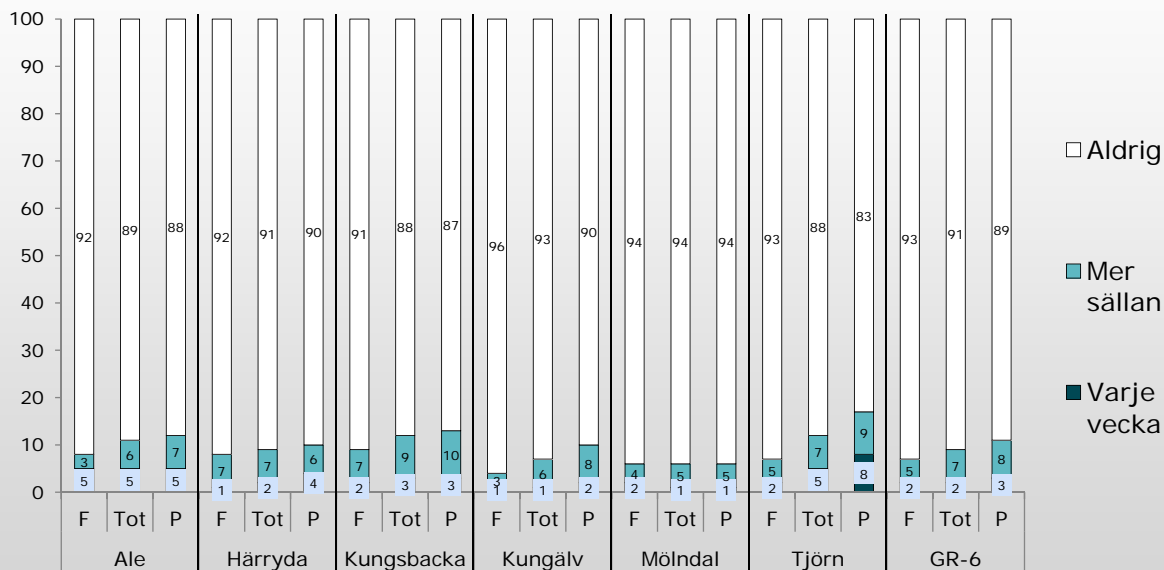

Frågan lyder: Hur ofta brukar du?, med 4 delfrågor: Röka cigaretter; Snusa; Dricka folköl; Dricka starköl/starkcider/alkoholisk/vin/sprit. Svartalternativ: Aldrig; Någon gång per år; Någon gång i månaden; En gång i veckan; Flera gånger i veckan; Varje dag. Resultaten visar andelen som svarat att de dricker starköl/starkcider/alkoholisk/vin/sprit (folköl ingår inte) varje vecka, mer sällan (Någon gång per år, Någon gång i månaden) eller aldrig. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

23a Dricker folköl: åk8

Procent

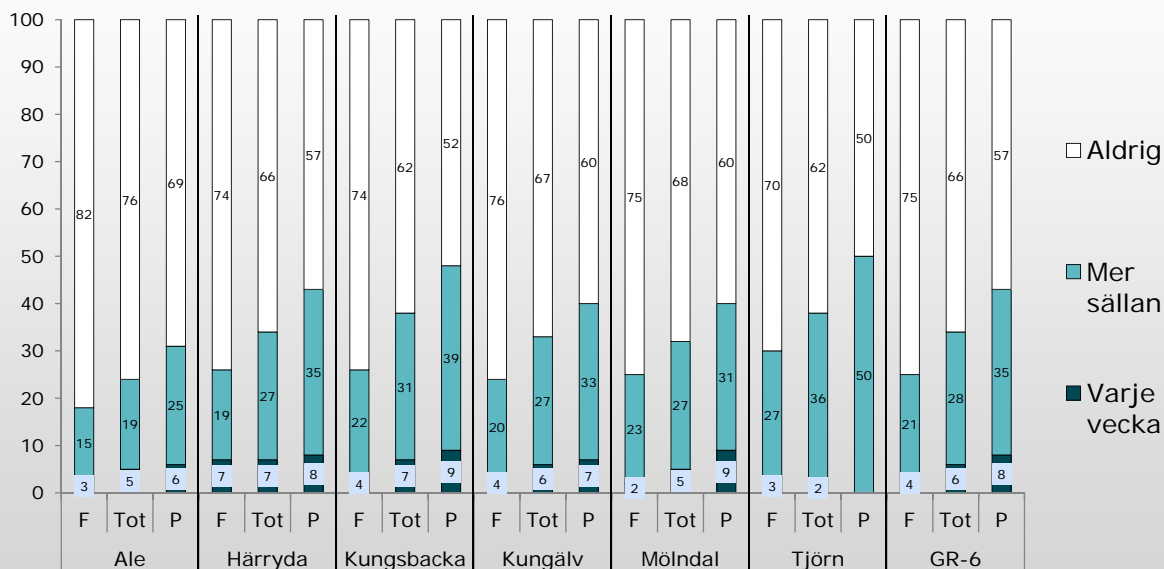

Frågan lyder: *Hur ofta brukar du?*, med 4 delfrågor: *Röka cigaretter; Snusa; Dricka folköl; Dricka starköl/starkider/ alkohol/vin/sprit.*
 Svartalernativ: *Aldrig; Någon gång per år; Någon gång i månaden; En gång i veckan; Flera gånger i veckan; Varje dag.*
 Resultaten visar andelen som svarat att de dricker folköl varje vecka, mer sällan (*Någon gång per år, Någon gång i månaden*) eller aldrig. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

23b Dricker folköl: gy2

Procent

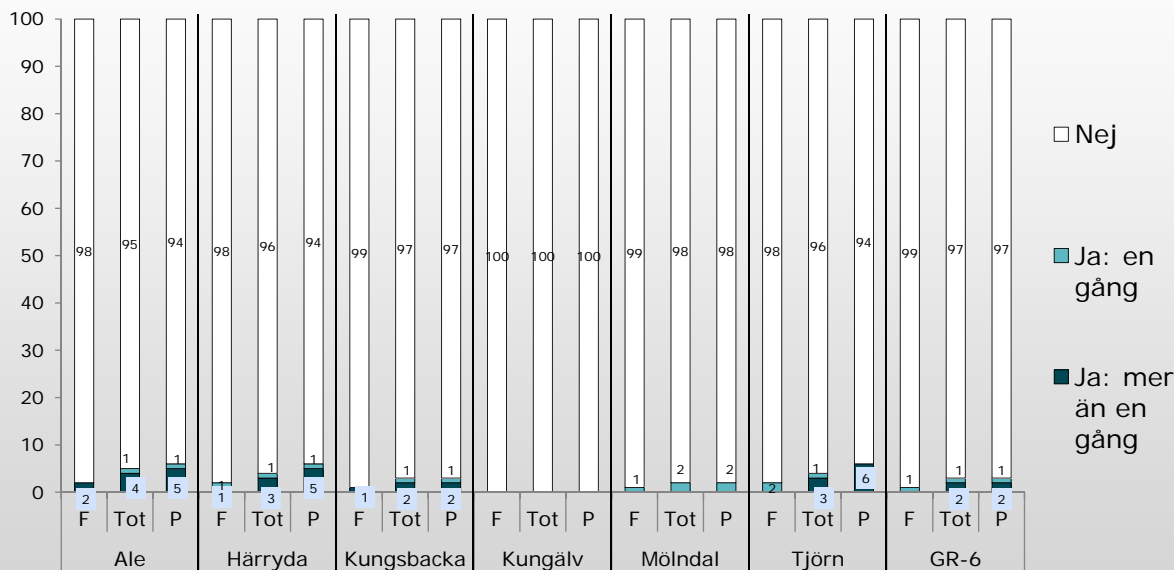

Frågan lyder: *Hur ofta brukar du?*, med 4 delfrågor: *Röka cigaretter; Snusa; Dricka folköl; Dricka starköl/starkider/ alkohol/vin/sprit.*
 Svartalernativ: *Aldrig; Någon gång per år; Någon gång i månaden; En gång i veckan; Flera gånger i veckan; Varje dag.*
 Resultaten visar andelen som svarat att de dricker folköl varje vecka, mer sällan (*Någon gång per år, Någon gång i månaden*) eller aldrig. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

24a Använt narkotika: åk8

Procent

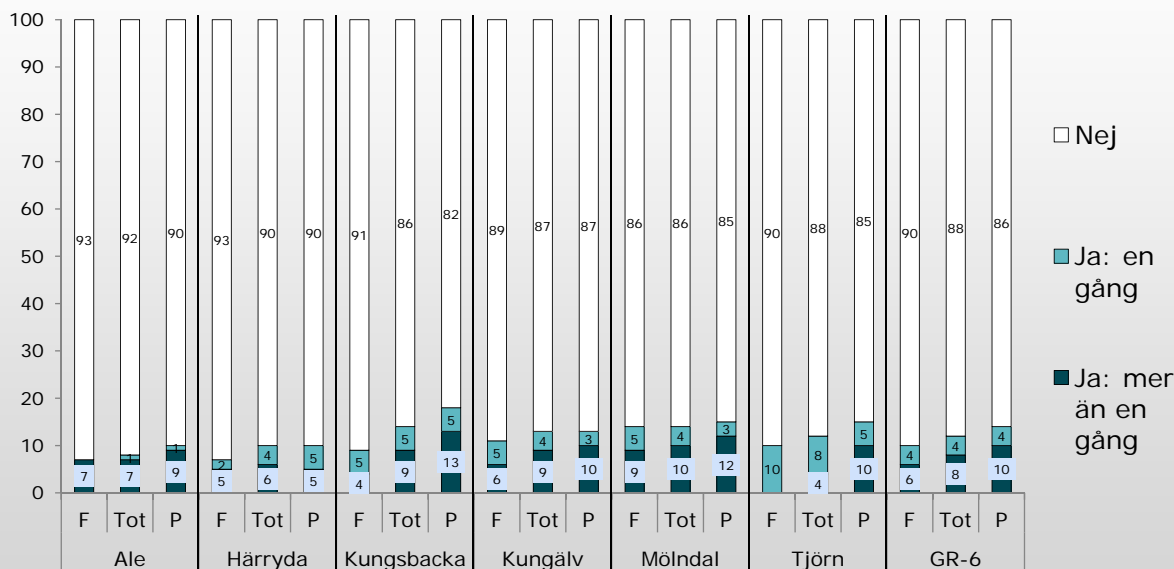

Frågan lyder: *Har du någon gång använt narkotika?* Svarsalternativ: *Ja, flera gånger; Ja, ett fåtal gånger; Ja, en gång; Nej.*
 Resultaten visar andelen som svarat att de använt narkotika mer än en gång (*Ja, flera gånger; Ja, ett fåtal gånger*), en gång eller att de aldrig använt narkotika. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

24b Använt narkotika: gy2

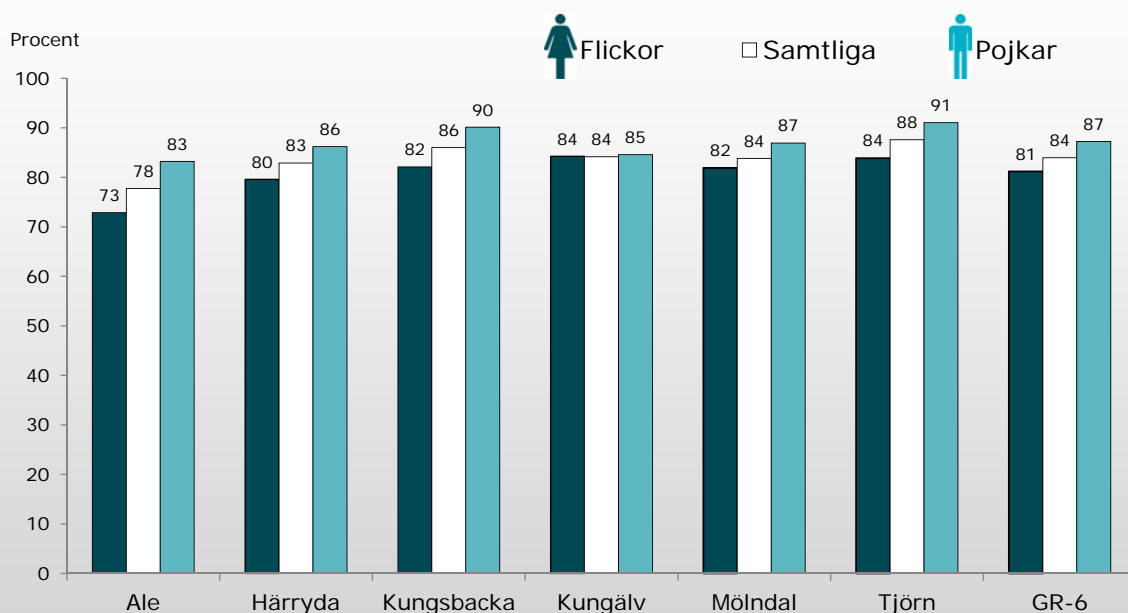
Procent

Frågan lyder: *Har du någon gång använt narkotika?* Svarsalternativ: *Ja, flera gånger; Ja, ett fåtal gånger; Ja, en gång; Nej.*
 Resultaten visar andelen som svarat att de använt narkotika mer än en gång (*Ja, flera gånger; Ja, ett fåtal gånger*), en gång eller att de aldrig använt narkotika. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

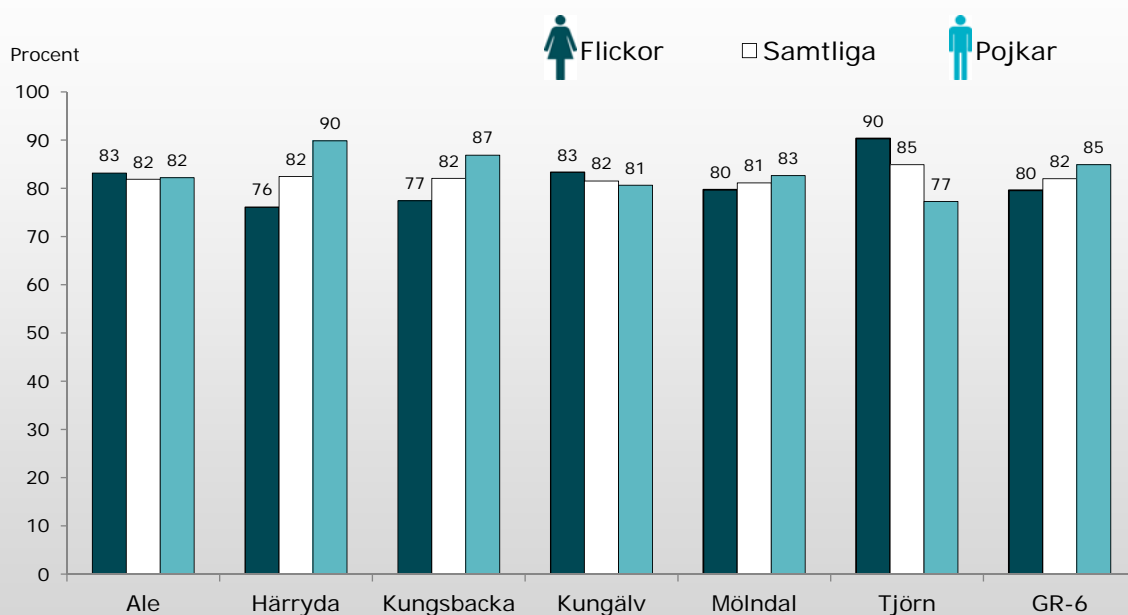
25a Livstillfredsställelse som helhet: åk8

Frågan lyder: *Hur nöjd är du i största allmänhet med ditt liv när det handlar om följande?*, med den sista av 7 delfrågor: *Ditt liv i sin helhet*. Svartalternativ: *Mycket missnöjd; Ganska missnöjd; Varken nöjd eller missnöjd; Ganska nöjd; Mycket nöjd*. Resultaten visar andelen som svarat mycket eller ganska nöjd. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

25b Livstillfredsställelse som helhet: gy2

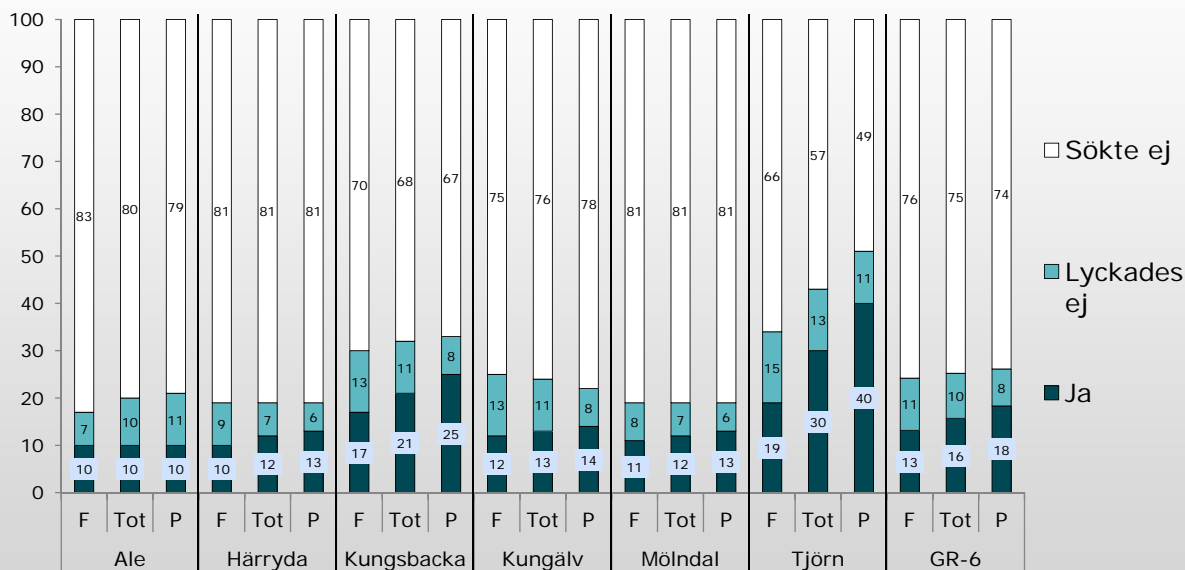

Frågan lyder: *Hur nöjd är du i största allmänhet med ditt liv när det handlar om följande?*, med den sista av 7 delfrågor: *Ditt liv i sin helhet*. Svartalternativ: *Mycket missnöjd; Ganska missnöjd; Varken nöjd eller missnöjd; Ganska nöjd; Mycket nöjd*. Resultaten visar andelen som svarat mycket eller ganska nöjd. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

26a Sommarjobb senaste sommaren: åk8

Procent

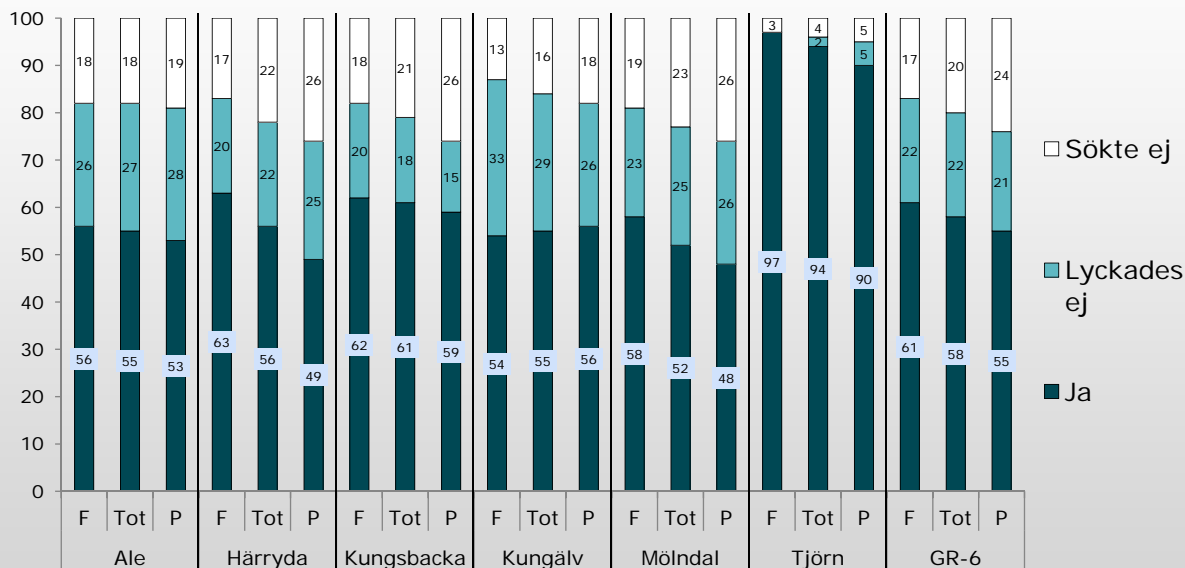
Frågan lyder: *Hade du ett sommarjobb i somras?*, med svarsalternativen: *Ja; Nej, men försökte att få ett utan att lyckas; Nej, sökte inte något.*

GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

26b Sommarjobb senaste sommaren: gy2

Procent

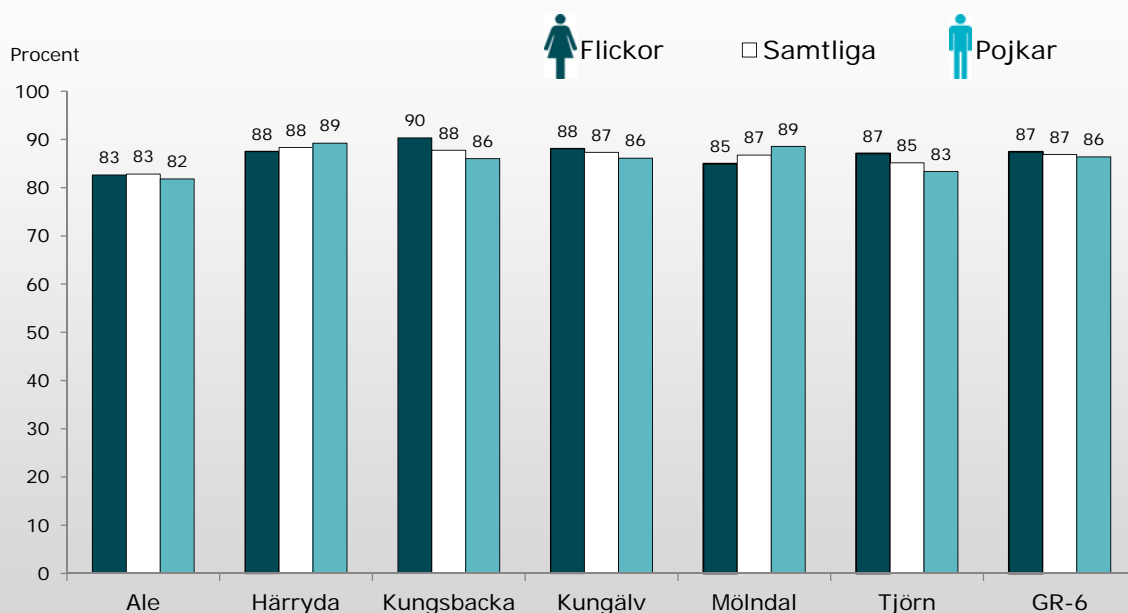

Frågan lyder: *Hade du ett sommarjobb i somras?*, med svarsalternativen: *Ja; Nej, men försökte att få ett utan att lyckas; Nej, sökte inte något.*

GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna. 'F' avser flickor och 'P' pojkar.

27a Framtidstro: åk8

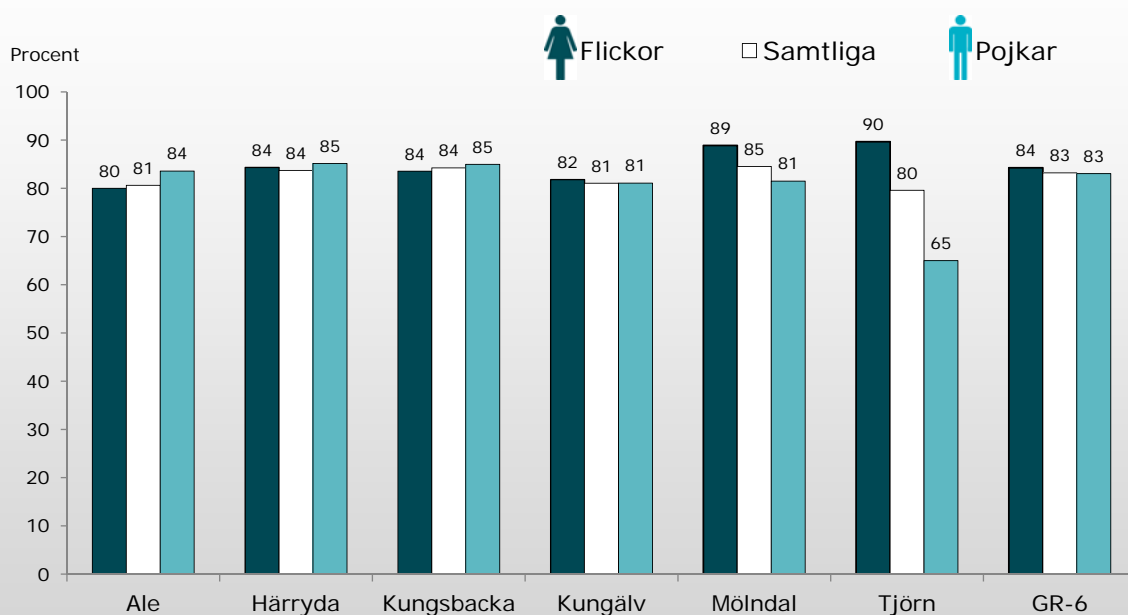

Frågan lyder: *Hur ser du allmänt på framtiden för din egen del?*, med en 7-gradig svarsskala, med ändpolerna: *Är mycket negativ* och *Är mycket positiv* samt mittalternativet *Varken eller*.

Resultaten visar andelen som svarat med värde 5-7, dvs. *Är mycket positiv* eller de två närmaste alternativen. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.

27b Framtidstro: gy2

Frågan lyder: *Hur ser du allmänt på framtiden för din egen del?*, med en 7-gradig svarsskala, med ändpolerna: *Är mycket negativ* och *Är mycket positiv* samt mittalternativet *Varken eller*.

Resultaten visar andelen som svarat med värde 5-7, dvs. *Är mycket positiv* eller de två närmaste alternativen. GR-6 motsvarar genomsnittet för de sex deltagande GR-kommunerna.